

თბილისის აზიისა და აფრიკის ინსტიტუტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

ხელნაწერის უფლებით

ადნან შ. ჯასიმი

დავიდ ფრიშმანის კრიტიკული ნააზრევი
(ესეების კრებულის „მოფარფატე ასოები“ მიხედვით)

ებრაულ ფილოლოგიაში ფილოსოფიის დოქტორის
(PhD) ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაციის

რეფერატი

თბილისი 2009 წელი

ნაშრომი შესრულებულია თბილისის აზიისა და აფრიკის ინსტიტუტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტზე

სამეცნიერო ხელმძღვანელები: ფილოლოგიის მეცნიერებათა

დოქტორი, პროფესორი

მანანა გოცირიძე

ფილოლოგიის მეცნიერებათა

დოქტორი, პროფესორი

მამუკა ბუცხრიკიძე

ოფიციალური რეცენზენტი: ფილოლოგიის მეცნიერებათა

დოქტორი პროფესორი

ლალი გულედანი

ფილოლოგიის მეცნიერებათა

დოქტორი, პროფესორი

მურმან ქუთელია

დისერტაციის დაცვა შედგება 2009 წლის « « ..... 14 საათზე. თბილისის აზიისა და აფრიკის ინსტიტუტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოს სხდომაზე.

მისამართი: თბილისი, 0162, აკად. გ. წერეთლის ქ. N3

დისერტაციის გაცნობა შეიძლება თბილისის აზიისა და აფრიკის ინსტიტუტის ბიბლიოთეკაში

მისამართი: თბილისი, 0162, აკად. გ. წერეთლის ქ. N3

სადისერტაციო საბჭოს სწავლული მდივანი,

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი

დ. სვანი

დისერტაციის ზოგადი დახასიათება

სპეციალური ლიტერატურისა და წყაროების მოკლე მიმოხილვა

ჩვენი ნაშრომის ძირითად წყაროს წარმოადგენს ვარშავაში 1913-1914 წლებში გამოცემული დავიდ ფრიშმანის რჩეული თხზულებანი, XII ტ., გამომცემლობა “მერქაზ”, სადაც წარმოდგენილია მწერლის პუბლიცისტური მემკვიდრეობა, კერძოდ წერილების კრებული “მოფარფატე ასოები”, 53 წერილი, და კრიტიკული შტუდიების ნაკრები დავიდ ფრიშმანის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ, რომელიც შეიცავს ფ. ლახოვერის, ი.ლ. კანტორის, მ.ი. ბერდიჩევსკის, იაკობ ფიხმანის, მ. ბენ-ელიაზარის, ა. შტაინმანისა და სხვათა მონოგრაფიებსა თუ კრიტიკულ ნარკვევებს დავიდ ფრიშმანის შემოქმედებისა და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის შესახებ. გარდა ამისა, ჩვენ ვისარგებლეთ დიდძალი არაბული, ებრაული, ინგლისური, რუსული და ქართული სპეციალური ლიტერატურით, გამოვიყენეთ აგრეთვე ინტერნეტ-რესურსები. ჩვენ მიერ ციტირებული ლიტერატურის რიცხვი 90-ს აღემატება, ხოლო სრული ბიბლიოგრაფიის სია სპეციალური ლიტერატურისა, რომელიც ნაშრომის მომზადებაში დაგვეხმარა, 130-ს აჭარბებს. ებრაულ კვლევათაგან უნდა გამოვყოთ ა. შეანანის, ა. ბენ-ორის, ი. კემეთის, ბ. კურცვაილის, შ. ეტინგერის შრომები, ინგლისურენოვან წყაროთაგან – მ. ვაქსმანის, ს. ჰალკინისა და ნ. კრავიცის გამოკვლევები, რუსულენოვანი მასალიდან აღსანიშნავია ზ. კოპელმანის მონოგრაფია – “დავიდ ფრიშმანი: ბიოგრაფია, პოზიცია, შემოქმედება”, ფართოდ გამოვიყენეთ შესაბამისი არაბული სამეცნიერო ლიტერატურა: ალ-ავადი, ჰასან აბდულ ემირის, ალ-შაამი, რაშატის, ალ-მისირი, აბდულ ვაჰაბის, ალ-ფარუკი, ისმაილ რაჯის, ალი, ფუად ჰასანინის და სხვა მკვლევართა შრომები, ვისარგებლეთ აგრეთვე საკუთარი

სამეცნიერო სტატიებთან, რომელიც ახალი ებრაული ლიტერატურის სფეროს ეხება.

გამოკვლევის სამეცნიერო და პრაქტიკული მნიშვნელობა.

დავიდ ფრიშმანი, ახალი ებრაული ლიტერატურის ერთ-ერთი ფუძემდებელი, ძალზე ფართო დიაპაზონის შემოქმედი იყო. იგი იყო პოეტი, პროზაიკოსი, კრიტიკოსი, ესეისტი, ფელეტონისტი, მთარგმნელი, რედაქტორი და გამომცემელი. დავიდ ფრიშმანი იყო ჰასქალად წოდებული ებრაული განმანათლებლობის საუკეთესო წარმომადგენელი. იგი იყო თავგამოდებული დამცველი ტრადიციული იუდაისტური ღირებულებებისა, თუმცა, ამასთან ერთად, ასევე თავდაუზოგავად იბრძოდა ებრაული გეტოს კედლების დასანგრევად, ებრაული კარჩაკეტილობისა და რელიგიური ობსკურანტიზმის დასაძლევად, ახალგაზრდა თაობაში ევროპული კულტურისა და განათლებისაკენ სწრაფვის გასაღვივებლად. დავიდ ფრიშმანი იყო ეროვნულ ნიადაგზე მყარად მდგარი ნამდვილი ევროპელი მწერალი. ამ შემოქმედის აზრები და შეხედულებები დღესაც არ კარგავს აქტუალობას. განსაკუთრებით თანადროული და აქტუალურია მისი ესეები და ფელეტონები. უნდა აღინიშნოს, რომ მან პირველმა შემოიტანა ფელეტონი ებრაულ ლიტერატურაში, და ამ ჟანრის თხზულებებს სრულიად განსხვავებული ლიტერატურული ღირებულება და იდეურ-მხატვრული დატვირთვა შესძინა. ჩვენი ინტერესის საგანსაც სწორედ მისი ესეებისა და ფელეტონების კრებული “ოთიოთ ფორახოთ” (“მოფარვატე ასოები”) წარმოადგენს, რომელიც აქამდე არ ყოფილა დეტალური და ყოვლისმომცველი კვლევის ობიექტი. მიზნად დავისახეთ თემატურად დაგველაგებინა დ. ფრიშმანის ესეები და ფელეტონები, გაგვეანალიზებინა მათი იდეური მხარე, გამოგვეკვეთა თხზულებათა დედააზრი, დაგვეხასიათებინა მწერლის წერის მანერა, სტილისტური თავისებურებანი, მისი თანამედროვე ებრაელი ავტორების სამწერლობო ენასთან შეპირისპირებით წარმოგვედგინა დ. ფრიშმანის ენის დამახასიათებელი ნიშნები, და, საბოლოოდ შესაბამისი დასკვნებიც გამოგვეტანა. ვფიქრობთ, ჩვენი ნაშრომი საკმაოდ მდიდარ და

თანამიმდევრულ ინფორმაციას შეიცავს ახალი ებრაული ლიტერატურის ფორმირების შესახებ, გამოვკვეთეთ ის ძირითადი ტენდენციები და ინოვაციები, რაც ამ ახალი ლიტერატურისა და მისი ფუძემდებლების შემოქმედებისათვის იყო დამახასიათებელი როგორც ლიტერატურათმცოდნეობითი, ისე ლინგვისტური თვალსაზრისით. აქედან გამომდინარე, მიგვაჩნია, რომ ნაშრომმა მნიშვნელოვანი სამსახური უნდა გაუწიოს ახალგაზრდა ებრაისტებს, იგი საგულისხმო ინფორმაციასა და ანალიზს შესთავაზებს მათ არა მარტო დავიდ ფრიშმანის ესეების ირგვლივ, არამედ მე-19 საუკუნის აღმოსავლეთ ევროპის ებრაელთა საზოგადოებრივ-კულტურულ ყოფაში მიმდინარე ძვრებისა და ღირებულებათა კონფლიქტის შესახებ. ნაშრომი არ უნდა იყოს ინტერესმოკლებული აგრეთვე ებრაული ლიტერატურითა და კულტურით დაინტერესებულ მკვლევართა ფართო წრისათვის.

სადისერტაციო ნაშრომის მოცულობა და სტრუქტურა.

ნაშრომი შეიცავს შესავალს, ოთხ თავს, დასკვნასა და გამოყენებული ლიტერატურისა და წყაროების ბიბლიოგრაფიას.

სადისერტაციო ნაშრომის აპრობაცია.

ნაშრომის დებულებები ასახულია სხვადასხვა სამეცნიერო ჟურნალსა და კრებულში ქართულსა და არაბულ ენებზე გამოქვეყნებულ სტატიებში, სულ ხუთი ერთული.

დისერტაციის მოკლე შინაარსი

შესავალი

შესავალში დასაბუთებულია გამოკვლევისათვის შერჩეული თემის აქტუალობა. ჩამოყალიბებულია დისერტაციის მიზნები და ნაშრომის სამეცნიერო სიახლე, წარმოდგენილია ძირითადი დებულებები, რომლებიც საპაექროდ გამოგვაქვს.

თავდაპირველად გამოვყოფთ ებრაული ლიტერატურის სამ პერიოდს: 1) უძველესი ლიტერატურა, რომელსაც განეკუთვნება ბიბლია (თანახი), აგრეთვე მიშნა და გვიანდელი რაბინული

ლიტერატურა; 2) ოქროს ხანად წოდებული შუა საუკუნეების ებრაული მწერლობა ესპანეთში; 3) ჰასქალური მწერლობა, რომელიც საფუძვლად დაედო ახალ ებრაულ ლიტერატურას. ნაშრომი დეტალურად აანალიზებს ჰასქალას – ებრაული კულტურულ-საგანმანათლებლო მოძრაობის ამოცანებს, რომელიც სათავეს იღებს გერმანიაში, მე-18 საუკუნის შუა ხანებში. დისერტანტი ცხადად წარმოაჩენს იმ სოციალურ-კულტურულ გარემოს, რომელშიც მოუხდა სამწერლო ასპარეზზე გამოსვლა დავიდ ფრიშმანს. საკვლევ მასალასთან დაკავშირებით ნაშრომის ავტორი შემდეგ საკითხებს გამოკვეთს: იყო თუ არა დ. ფრიშმანის კრიტიკა მიმართული იუდაიზმის გასანადგურებლად, თუ, პირიქით, მიზნად ისახავდა მისი ფუნდამენტური ღირებულებების დაცვასა და სტიმულირებას? დ. ფრიშმანი კონსერვატორი მასქილი (განმანათლებელი) იყო თუ ასიმილაციის მომხრე განმანათლებელი? დ. ფრიშმანი ებრაული ჰასქალას ახალ იდეოლოგიურ ჩარჩოებში მოქცეული განმანათლებელი იყო თუ ზოგადად საგანმანათლებლო მოძრაობას მიეკუთვნებოდა? დ. ფრიშმანი ვიწრო ნაციონალურ საზღვრებში მოქცეული ავტორი იყო თუ მსოფლიო მნიშვნელობის, ზოგასაკაცობრიო ღირებულებებზე ორიენტირებული მწერალი?

ყველა ზემოხსენებული კითხვა წარმოადგენს ჩვენი კვლევის საგანს, თუმცა გამოკვლევის მთავარი მიზანია, გავარკვიოთ თუ რა ამოცანას ისახავს თავად დ. ფრიშმანის კრიტიკა; რატომ სწვდებოდა ყველგან და ყველგან მისი ბასრი კალამი? საამისოდ გამოვიყენეთ ფრიშმანის ესეები, რომლებიც თავმოყრილია კრებულში “მოფარფატე ასოები”. ჩვენ აქცენტს ვიღებთ იმ ესეებზე და ფელეტონებზე, რომლებიც ნაკლებადაა შესწავლილი ისეთი ებრაელი კრიტიკოსების მიერ, როგორებიც არიან ფ. ლახოვერი, ა. ბენ ური, ა. შეანანი, ი. კლაუზნერი და სხვ. აღნიშნული მკვლევრები ინტერესდებოდნენ ძირითადად მისი ადრეული, ცნობილი ესეებით, რომელთაც მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს ებრაული ესეის ფორმირების პროცესში, მაგრამ ის ესეები, რომელიც ჩვენი კვლევის ობიექტად ვაქციეთ, არსად აქვთ ნახსენები არც ზემოხსენებულ ებრაელ ლიტერატორათმცოდნეებს და არც დასავლელ კრიტიკოსებს

(მაგ.: ვაქსმანს და სხვ.). ამდენად, პირველი რიგის მიზანს წარმოადგენდა ფრიშმანის ხსენებული ესეებისა და ფელეტონების განხილვა და მათში გამოკვეთილი კრიტიკული თვალსაზრისებისა და შეხედულებების სხვადასხვა ასპექტით კვლევა.

I თავი - ჰასქალას მოძრაობა და ებრაული ენისა და ლიტერატურის აღორძინება

ნაშრომის I თავი ეხება ებრაული ენისა და ებრაული ლიტერატურის აღორძინების საკითხს. დასაწყისში მოკლედ მიმოვიხილავთ ებრაული ენის ისტორიას. აღვწერთ მისი აღზევებისა და დაცემის ვითარებას სხვადასხვა ეპოქაში.

მე-18 საუკუნის შუა ხანებში, ვიდრე განახლებისა და განმანათლებლობის ქარი ებრაული გეტოს კედლებს შეუტევედა, ებრაული თითქმის მკვდარი ენების რიგში განიხილებოდა, მას მხოლოდ ლოცვებისა და რელიგიური საჭიროებისათვის მიმართავდნენ. ებრაულს უნდა დაბრუნებოდა ეროვნული ფასეულობის ფუნქცია და ქცეულიყო ებრაელთა სასაუბრო და სამწერლობო ენად. მასქილები მოუწოდებდნენ ებრაელებს მიბრუნებოდნენ ებრაულ ენას. მასქილთა მოწოდებას დიდი გამოძახილი მოჰყვა ებრაელთა შორის. იაკობ ამდანმა ებრაულს "ჩვენი ბუნებრივი ენა" უწოდა, რაბი იცხაკ ვაცლერმა მას "დედაენა" შეარქვა, რაბი იონათან ეიბეშუთცი ზრუნავდა, რომ თანამომეებს გამართული ებრაულით ესაუბრათ. თავის სტატი-აში, რომელიც ჟურნალში "კოჰელეთ მუსარ" გამოქვეყნდა, იგი წერდა: "ერების უმეტესობა თავიანთი ენებითა და მიწებით არის შენივთებული, არ დამცხრალან, ვიდრე არ გააფართოვეს საზღვრები თავიანთი ენისა. მაშ, ჩვენ რას ვსხედვართ გულხელდაკრევით და ისე არა ვცდილობთ, როგორც უცდიათ სხვათა თავიანთი ენისთვის".

მასქილები ეწინააღმდეგებოდნენ რაბინების საქმიანობას, რადგან მიაჩნდათ, რომ ისინი ცდილობდნენ გაბატონებული მდგომარეობა მოეპოვებინათ ებრაელთა ცხოვრებაში. არ იზიარებდნენ აგრეთვე მათ პოზიციას ებრაულ ენასთან მიმართებაში. მასქილებმა მოინდომეს გაეთავისუფლებინათ ებრაელობა

მძიმე რაბინული ებრაულის უღლისაგან. დაიწყო ბრძოლა რაბინული სამწერლობო ენის, თალმუდისა და მიდრაშების ენის წინააღმდეგ. რაბინულ ებრაულს ისინი ჟარგონად განიხილავდნენ, მიიჩნევდნენ დრომოჭმული, დამყაყებელი რაბინული ტრადიციების სიმბოლოდ. უპირატესობა ენიჭებოდა ბიბლიის ებრაულს, პატრიარქთა ენას, რომელსაც ახალგაზრდობა ჭემმარიტი ეროვნული ძირებისაკენ უნდა მიეზრუნებინა. ირველმა მასქილებმა, როგორებიც იყვნენ მოშე მენდელსონი და ჰართვიგ ვაიზელი, იცოდნენ ბიბლიის ებრაული და ეწეოდნენ მის პოპულარიზაციას. მათ მოსწონდათ ბიბლიის ებრაულის მაღალფარდოვანი სტილი და რიტმული ორგანიზაცია. მათ ხელი მოკიდეს წიგნების წერას ამ ენაზე. მენდელსონმა ბიბლიის ებრაულზე დაწერა "განმარტებები" და "იერუსალიმი", აგრეთვე ვაიზელმაც შექმნა ბიბლიის ებრაულზე "ლიბანი" და "სამოთხის ბაღი". ვაიზელმა უდიდესი ღვაწლი დასდო ებრაულს ამ ენის განმარტებითი ლექსიკონის შექმნით. ხოლო იცხაკ ოხელმა შესთავაზა ვაიზელს შეედგინა ებრაულ-გერმანული ლექსიკონი მათთვის, ვისაც კარგად არ ესმოდა ებრაული. მასქილები მხოლოდ წიგნებს როდი დასჯერდნენ, მათ ფართო მუშაობა გააჩაღეს ებრაული პერიოდული პრესის დასაარსებლად. შედეგად 1784 წელს გამოიცა ჟურნალი "ჰამეასეფ", - ამ გამოცემის მხოლოდ ათი ნომერი გამოვიდა, - 1809 წელს კი ავსტრიაში დაისტამბა "ჰამეასეფ ჰეხადამ" (ახალი შემგროვებელი). ჟურნალი გამოდიოდა ორი წლის მანძილზე, 1811 წელს მან არსებობა შეწყვიტა.

ქვეთავში "ებრაული ენა აღმოსავლეთ ევროპაში და მწერალთა როლი ებრაელთა კულტურულ ცხოვრებაში" ასახულია აღმოსავლეთ ევროპაში ებრაული სალიტერატურო ენის აღორძინების ისტორია და ებრაელი მწერლის სოციალური სტატუსის საკითხი ებრაულ საზოგადოებაში.

განხეთქილებამ მასქილთა შორის თავისი კვალი დაამჩნია ებრაულ ენას. მენდელსონის გარდაცვალების შემდეგ (1786) ცხარე კამათი გაჩაღდა მასქილთა შორის, წარმოიქმნა მწერალთა და მოაზროვნეთა ორი სკოლა: ერთი რჩებოდა გერმანულენოვანი თავის საქმიანობაში, მეორემ გაითავისა ებრაული და ეწეოდა მის პოპულარიზაციას. გერმანიაში

ებრაულმა ენამ თანდათანობით დათმო პოზიციები გერმანულის სასარგებლოდ, რომლის სრულყოფილი ათვისება ებრაელს გზას უხსნიდა ევროპელებთან ინტეგრაციისა და ასიმილაციისაკენ. თუმცა მაინც ჩამოყალიბდა ებრაული ენის სწავლების გარკვეული ბაზა, დაიწერა წიგნები, სახელმძღვანელოები ებრაულ ენაზე, რომელთაც გერმანული ჰასქალას დაისის შემდეგ აღმოსავლეთისაკენ გადაინაცვლეს, ჯერ ავსტრიის, შემდეგ კი პოლონეთისა და რუსეთის მიმართულებით. აღმოსავლეთ ევროპაში ებრაულ ენას ახალი მხსნელები გამოუჩნდნენ. აქ განსაკუთრებით გამწვავდა ბრძოლა ებრაულსა და იდიშს შორის, ეს უკანასკნელი იმხანად ებრაელთა ძირითად სასაუბრო და სამწერლობო ენას წარმოადგენდა. ბევრმა მწერალმა შემოქმედებით ასპარეზზე გამოსვლისას პირველი თხზულებები იდიშზე შექმნა, ებრაულს კი მოგვიანებით მიუბრუნდნენ, მათ შორის, პირველ ყოვლისა, უნდა დავსახელოთ მენდელე მოხერ სფარიმი. ჰასქალას მწერლები აღმოსავლეთ ევროპაში ხშირად მიმართავდნენ ბიბლიის ებრაულის მაღალფარდოვან სტილს. ზოგიერთმა მათგანმა სრულად შეისისხლხორცა ბიბლიის ებრაული, საკმაოდ დიდ ესთეტიკურ სიმალეებს მიაღწია და ექსპრესიის ჩინებულ უნარს დაეუფლა ამ ენის წყალობით. ბიბლიის ებრაული განსაკუთრებული მიმზიდველობითა და რაფინირებულობით გამოირჩეოდა პირველი ებრაელი რომანისტის - აბრაამ მაპუს (1808-1867) შემოქმედებაში, აგრეთვე პერეც სმოლენსკინის (1842-1885) თხზულებებში, ასევე შემოქმედებაში აღმოსავლური ჰასქალას თვალსაჩინო პოეტებისა, როგორებიც იყვნენ: ადამ აკოენ ლევენზონი (აბრაამ დავიდ მიკალიშკერი) (1809-1894) და მისი ვაჟი მიკჰალი (მიხა იოსეფ ლევენზონი) (1828-1852). განსაკუთრებით უნდა გამოვყოთ იალადის (იჰჰუდა ლეიბ გორდონი) (1831-1895) პოეტური მემკვიდრეობა. ამ ავტორებმა ახალი სული შთაბერეს ბიბლიის ებრაულს და მას გამომსახველობითი ძალა და სიხალასე დაუბრუნეს. მასქილი მწერლები მუდმივად ზრუნავდნენ ებრაული ენის აღორძინებისათვის. რიგმა მწერლებმა პერიოდული გამოცემებიც დააფუძნეს ებრაული ენის გასავრცელებლად და მისთვის მკითხველთა მოსაკრებად. ამ ჟურნალებში ისტამბეზობდა ებრაელ მწერალთა

ნაწარმოებები. პირველეს ყოვლისა, უნდა აღვნიშნოთ ჟურნალი "ჰამახარ", რომელიც მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში დაარსა გალიციაში პერეც სმოლენსკინმა. თუმცა ამ ჟურნალმა ვერ მოიპოვა მნიშვნელოვანი გავლენა ებრაელ მკითხველზე. ამის მიზეზი იყო ჰასქალას პოზიციების შერყევა, ნიჰილისტური განწყობის გამეფება, რის შედეგადაც მრავალმა ავტორმა ზურგი აქცია ებრაულ ენას და იდიშს დაუბრუნდა. ვენაში კი გამოდიოდა ჟურნალი "ჰაემეთ", თუმცა იგი გამოიყენებოდა ჰასქალას შეცდომათა კრიტიკის ტრიბუნად. ებრაელმა მოღვაწეებმა სხვა მრავალი პერიოდული გამოცემაც დააარსეს, მათ შორის ჟურნალი "ჰაიომ", რომლის დამფუძნებლები იყვნენ იეჰუდა ლეიბ კანტორი და დავიდ ფრიშმანი. გამოიცემოდა აგრეთვე "ჰამელიც" და "ჰაცფირა", დაარსებული ნახუშ სოკოლოვის მიერ 1859 წელს. აღსანიშნავია კიდევ ჟურნალები: "ჰახალუც", "ჰაშილოახ" და სხვ. ყველა ამ გამოცემის ფურცლებზე იბეჭდებოდა ებრაული კუბლიკაციები. მაგრამ ჰასქალას დამარცხებასთან ერთად ბევრმა მწერალმა წამოიწყა ამ მოძრაობის კრიტიკა, ზოგიც შეუერთდა სხვადასხვა მოძრაობას, როგორც მოიქცნენ, მაგალითად, მენდელე მოხერ სფარიმი და პერეც სმოლენსკინი.

ქვეთავში "მწერალთა წვლილი ებრაული ენის გავრცელების საზღვრების გაფართოების საქმეში" აღნიშნულია ებრაელი მწერლებისა და საზოგადო მოღვაწეების როლი და მნიშვნელობა, რაც მათ ებრაული ენის აღორძინების, გავრცელებისა და განვითარების საქმეში შეიტანეს.

ებრაული არ მომკვდარა საბოლოოდ, ენის რეანიმაციისა და აღორძინებისათვის აუცილებელი იყო თანამედროვეობაზე მისი მორგება. მასქილები აღმოჩნდნენ აუცილებლობის წინაშე, გაემდიდრებინათ ებრაული ენის ლექსიკური ფონდი და გრამატიკული სისტემა, შეექმნათ სიტყვები და ტერმინები საერო ცხოვრებისათვის, რომელთა საჭიროებაც წინამორბედ ავტორებს არა ჰქონიათ. მასქილები საძირკვლად ებრაული ენის აღორძინებისათვის იყენებდნენ ბიბლიის ებრაულს, ისინი დაესესხნენ აგრეთვე თალმუდისა და მიშნას ენასაც, აგრეთვე შუა საუკუნეების ებრაულს, თუმცა არ მიუმართავთ რაბინული ლიტერატურის ლექსიკისათვის, როგორც მოიქცა ჰასქალას

საზოგადოება, როდესაც შესთავაზა კალმან შულმანს ეთარგმნა ვებერის "მსოფლიო ისტორია" რაბინულ ებრაულზე. შულმანმა ჩათვალა, რომ ეს შეთავაზება შეურაცხყოფდა მის ღირსებასაც და ებრაულ ენასაც დააზიანებდა. რამდენადაც იგი არ მიიჩნევდა რაბინულ ებრაულს ნამდვილ ებრაულად, მას მხოლოდ ჟარგონის დონეზე განიხილავდა. ასე თუ ისე, მასქილებმა შეძლეს ახალი ლექსიკური ერთეულებითა და ფორმებით გაემდიდრებინათ ებრაული ენა, მათ შემოიტანეს ისეთი ლექსიკური ერთეულები, როგორცაა მაგ.: ეგოიზმი (ენოხიუთ), კრიტიკა (ბიკორეთ), ცნობიერება (ჰაქარა), შუა საუკუნეები (იემეი ბეინაიმ), მისამართი (ქთოვეთ), რკინიგზა (მესილათ ბარზელ), თვალსაზრისი (ნეკუდათ რეუთ) და ა.შ. მასქილებს დასჭირდათ გაეფართოებინათ ებრაული ენის საზღვრები და შემოეტანათ მასში პრაქტიკული ლექსიკა, ნასესხობები უცხო, ძირითადად ევროპული ენებიდან, მაგ.: "ინფორმაცია", "გარაჟი" და ა.შ.

ებრაული ენის აღორძინების საქმეში განსაკუთრებული წვლილი შეიტანა ელაზარ ბენ იეჰუდამ (1858-1922). დაიბადა ლიტვაში, ვილნიუსში, განათლებაც იქვე მიიღო. იგი იყო ცნობილი მწერალი და განმანათლებელი. ელაზარ პერლმანმა (მისი ნამდვილი გვარია) იმოგზაურა რუსეთში, ალჟირში, საფრანგეთში, ერეც-ისრაელში, აშშ-ში. მის მოგზაურობას ხშირ შემთხვევაში იძულებითი ხასიათი ჰქონდა ხასიდთა დევნის გამო, - მოღვაწეობის დასაწყისში იგი ხასიდურ წრეებს მიეკუთვნებოდა. იგი ერთ ხანს რუსეთის ციხეშიც იყო გამომწყვდეული. ელაზარი ჭლექით დასწებოვნების შემდეგ გაემგზავრა ალჟირში, ხოლო იქიდან - საფრანგეთში, შემდეგ კი პალესტინას მიაშურა. მან დადო აღთქმა, რომ მხოლოდ ებრაულ ენაზე ელაპარაკა. 1879 წელს ბენ იეჰუდამ სმოლენსკინს გაუგზავნა სტატია სათაურით "მწველი საკითხი" (დაიბეჭდა სათაურით "საპატიო საკითხი") ჟურნალში "ჰამახარ". სტატიამ დიდი რეზონანსი გამოიწვია ებრაელ მკითხველთა შორის. ცოცხალი ენის აღორძინების იდეამ ფართო დისკუსია გამოიწვია. სტატიაში ბენ იეჰუდა ხაზს უსვამდა ებრაული ენის ფაქტორის განსაკუთრებულ როლს ებრაულ ეროვნულ მოძრაობაში. იგი აცხადებდა, რომ ებრაელთა ეროვნული

რენესანსი მხოლოდ ებრაული ენის რენესანსით იყო შესაძლებელი, და აგრეთვე ერეც-ისრაელში დაბრუნებით. იგი იმოწმებდა ისტორიულ ფაქტებს, როგორც იყო პოლემიკა შამაის სახლსა და ჰილელის სახლს შორის. ბენ იეჰუდა თანამშრომლობდა რამდენიმე ჟურნალთან, მაგალითად, ჟურნალთან "ხავაცელეთ", იყო აგრეთვე რედაქტორი რამდენიმე გამოცემისა, მაგ., ყოველკვირეულებისა "ჰაცვი" (1885) და "ჰაორ", აგრეთვე "ჰაშკაფა" და სხვ. მიუხედავად დევნისა, რამაც იგი აიძულა ამერიკაში გადახვეწილიყო, არ შეუწყვეტია ბრძოლა ებრაული ენის აღორძინებისათვის. მან იკისრა ძველი და ახალი ებრაული ლექსიკონის შექმნა, 1889 წელს კი დააფუძნა "ებრაული ენის კომიტეტი", წინამორბედი ებრაული ენის აკადემიისა.

ჰასქალას ებრაულისა და მენდელეს ექსპერიმენტული ენის გამოყენება ყოველდღიურ ცოცხალ მეტყველებაში არცთუ მოსახერხებელი იყო ნაკლები ლექსიკის გამო. ამ მდგომარეობამ უბიძგა ბენ იეჰუდას მოემეზნა ახალი გზები ებრაული ენის ლექსიკური ფონდის გასაფართოებლად და გასამდიდრებლად, რათა იგი ყოფილიყო თანამედროვე მოთხოვნების რელევანტური. ამრიგად, დაიწყო წარმოება ახალი სიტყვებისა და ყალიბებისა, შეიქმნა ახალი ტერმინოლოგია, როგორც მაგალითად, "ბიბლიოთეკა", "შუა საუკუნეები" და ა.შ. მეტწილად ნასესხობისათვის მიმართავდნენ ევროპულ ენებს, იდიშსა და არამეულს. ეს სიტყვები ებრაულმა ენობრივმა ორგანიზმმა შეითვისა, მათი ნაწილისაგან შემდგომ ზმნური ფორმებიც იქნა წარმოებული, როგორც მაგალითად, **დენომინატიური ზმნა, რომელიც მიღებულია ბერძნული სახელისაგან ორგანონ (იარადი, ინსტრუმენტი)** "გაუკეთა ორგანიზება" (*ორგენ*), აგრეთვე სასაუბრო ებრაულში რუსული ენიდან შემოსული სუფიქსი "ჩიკ", რომელიც კნინობითს გამოხატავს, მაგ., "კატანჩიკ"; ასევე არამეულიდან შემოსული ლექსიკა, კერძოდ *მისთამა* ("ტყუილად"), *ადრამა* ("პირიქით") და სხვ. მაგრამ მე-19 საუკუნის დასასრულიდან, ჰასქალას დამარცხების შემდეგ ებრაული ენა განიცდის დეგრადაციას. თუმცა მე-20 საუკუნის დასაწყისიდან ერეც-ისრაელში ებრაული ენა ხელახლა გამოზრწყინდება მთელი თავისი დიდებულებით, იგი დაიკავებს

სასაუბრო ენის ადგილს, განვითარდება პრესის ებრაული, რომელიც საფუძვლად დაედება ისრაელის სალიტერატურო ენას. საბოლოოდ კი ებრაული ენა თანამედროვე ტექნოლოგიების მოთხოვნათა შესაბამისად მძლავრ საკომუნიკაციო საშუალებად ჩამოყალიბდა, რომელიც, როგორც ჩვეულებრივი ენობრივი ორგანიზმი, მუდმივად ინოვაციების, განახლების მოლოდინშია.

ქვეთავში „ახალი ებრაული ლიტერატურის სათავეებთან“ ასახულია ახალი ებრაული ლიტერატურის ფორმირების პროცესი.

ჩვენ უკვე განვიხილეთ განახლების ხანა ებრაული ენისა, რომელიც წარმოჩნდა საუკუნეზე მეტხანს გაგრძელებული ჰასქალას პერიოდის მწერლობაში. თუმცა ისტორიკოსთა შორის აზრთა სხვადასხვაობაა ახალი ებრაული ლიტერატურის დასაწყისის განსაზღვრასთან დაკავშირებით. ცნობილი ებრაელი კრიტიკოსი ფ. ლახოვერი ამბობს, რომ ახალი ებრაული ლიტერატურის დასაწყისად უნდა მივიჩნიოთ მოშე ხაიმ ლუცატოს შემოქმედება ან რენესანსის ეპოქა. ეს იმას ნიშნავს, რომ არ ყოფილა წყვეტა ებრაული ლიტერატურული პროცესისა, და იგი პოეზიას განიხილავს ებრაული ლიტერატურის ფუნდამენტად, როგორც შინაარსის, ისე ფორმის თვალსაზრისით. ლახოვერს მიაჩნდა, რომ ლუცატოს დრამები წარმოადგენდა მწვერვალს განახლებული ებრაული პოეზიისა. კრიტიკოსი ამბობს: "ცნობილია, რომ ახალი ებრაული ლიტერატურა იწერებოდა ახალი ეპოქის [რენესანსის ა.ჯ.] სულისკვეთებით, რომელიც ორ საუკუნენახევარს გრძელდებოდა. ახალი სულისკვეთებით დაიწერა არაერთი თხზულება იტალიაში, და მათ შორის რაბი მოშე ხაიმ ლუცატოს ნაწარმოებებიც", რომელთა შორის მრავლად იყო საერო მოტივებზე შექმნილი თხზულებები. განსხვავებული პოზიცია აქვს იოსეფ კლაუზნერს. იგი მწვავედ აკრიტიკებდა ლუცატოს მოღვაწეობას. მისთვის იგი ძირითადად კაბალისტი და მესიანისტი იყო, რომელიც შორს იყო ჭეშმარიტი ებრაული ლიტერატურისაგან. კლაუზნერი არც მენდელსონს სწყალობდა, არც მის მოღვაწეობას უკავშირებდა ებრაული ლიტერატურის რენესანსს, ვინაიდან მეტწილად იგი გერმანულ ენაზე თხზავდა, და ამდენად, გერმანული

კულტურის სამსახურში უფრო იდგა, ვიდრე ებრაულისა. კლაუზნერი მიიჩნევს, რომ ახალ ებრაულ ლიტერატურას სათავე ჰართვიგ ვაიზელის შემოქმედებით დაედო. შიმონ ჰალკინი მიიჩნევს, რომ ახალი ებრაული ლიტერატურა წარმოადგენდა გაგრძელებასა და მიზამვას ებრაული ლიტერატურისა, ტრადიციისა, რომელიც შუა საუკუნეების ესპანეთში შეიქმნა. იგი თვლის, რომ ლიტერატურული პროცესის ამგვარ თანამიმდევრობას ადგილი ჰქონდა აგრეთვე იტალიაში რენესანსის შემდეგ.

ხაიმ ნახმან შაპირა ეწინააღმდეგება როგორც ლუცატოს შესახებ გავრცელებულ მოსაზრებას, ისე ვაიზელის პიონერობას და არც ლიტერატურული ტრადიციის თანამიმდევრულობის თვალსაზრისს იზიარებს. შაპირას აზრით, ლუცატო წერდა არა იმიტომ, რომ იგი განაგრძობდა ლიტერატურული მემკვიდრეობის დაცვას, არამედ იმიტომ, რომ თავს თვლიდა იუდეველად, ვაიზელი კი ჰასქალას მოძრაობას ემსახურებოდა. ამიტომაც შაპირა ებრაული ლიტერატურის განახლებას უკავშირებს მწერალთა მთელ თაობას, შემოკრებილს ჟურნალ "ჰამეასევის" გარშემო, რომლებიც ახალი დროების საზოგადოებრივ დაკვეთას ასრულებდნენ.

ბენ ური საუბრობს ორი მხარის არსებობის შესახებ. იგი აცხადებს, რომ საქმე გვაქვს როგორც საზოგადოებრივ იდეოლოგიასთან, ისე სარწმუნოებრივ იდეოლოგიასთან. ერთ მხარეს დგას ჰასქალა და რეფორმაცია, და ამ ახალი იდეოლოგიით აღჭურვილი მენდელსონი და მისი თანამოაზრეები ქმნიან ახალ მწერლობას, მეორე მხრივ კი ლუცატო, რომელიც სარწმუნოებრივ იდეოლოგიას განასახიერებს, ქმნის ნოვატორულ პოეზიას და ახალ მიმართულებას სძენს ეროვნულ მწერლობას.

ავრაჰამ შეანანი მიიჩნევს, რომ ახალი ებრაული ლიტერატურა სათავეს იღებს მას შემდეგ, რაც მწერალთა შორის იღვიძებს სწრაფვა გარესამყაროსაკენ, როდესაც იწყებენ საერო იდეათა გათავისებებას, როცა თანამედროვე თაობა მხარს უჭერს სინდისის თავისუფლებას, აზროვნების გათავისუფლებას რელიგიის ხუნდებისაგან. ამიტომაც შეანანის რწმენით, ახალი ლიტერატურის დაბადებას, უდავოდ, შეუწყო ხელი მსოფლიო

გლობალურმა ისტორიულმა მოვლენებმა, როგორც იყო საფრანგეთის დიდი რევოლუცია და საერო იდეების გავრცელება.

ჩვენი აზრით, ახალი ებრაული ლიტერატურა სათავეს იღებს ჰართვიგ ვაიხელის შემოქმედებით, ვინაიდან ლუცატოს მიერ შექმნილი თხზულებები კლასიკურ ქარგას მისდევდა და არ იყო ახალი იდეოლოგიით დამუხტული, ხოლო ვაიხელის ქმნილებათა უმეტესობა პასუხობდა ახალი ეპოქის კითხვებს და ახალი სულისკვეთებით იყო გამსჭვალული.

ქვეთავში „ჰასქალას ლიტერატურა“ განხილულია ჰასქალას იდეოლოგიურ ბაზაზე შექმნილი ლიტერატურა.

ახალი ებრაული ლიტერატურის საწყის პერიოდს ჰასქალას მწერლობა ეწოდება, რომელიც საუკუნეზე მეტ ხანს აგრძელებდა არსებობას. ეს სახელწოდება მიუთითებდა იმ ფაქტს, რომ აღნიშნული ლიტერატურა ემსახურებოდა ჰასქალას იდეების პროპაგანდასა და პოპულარიზაციას. ამიტომაც თავდაპირველად მასქილებმა მიზნად დაისახეს დაემკვიდრებინათ ებრაელთა გულებისათვის მახლობელი ებრაული ლიტერატურა და დაეფუძნებინათ სპეციალური პერიოდიკა ამ ლიტერატურის გამოსაქვეყნებლად. ისტამბუბოდა ბიბლიური სტილით გაწყობილი ებრაული პოეზია, თარგმანები, რიტორიკული სტატიები და ა.შ. ამრიგად, მენდელსონის მოწაფეები შეუდგნენ ებრაული ენისა და ებრაული ლიტერატურის აღორძინების საქმეს, ჰასქალას იდეების გავრცელებას, ასე და ამრიგად, საფუძველი ეყრებოდა ახალებრაულ მოძრაობას.

ჰასქალური მწერლობა ორი ნაციონალური ლიტერატურის ფრთებქვეშ აღმოცენდა, ეს იყო გერმანული და ფრანგული ლიტერატურა. პირველი მათგანი უშუალოდ ემეზობლებოდა ებრაულ ლიტერატურას, ხოლო მეორე, თავისუფლების იდეებით გამსჭვალული, შეიჭრა გერმანიასა და დანარჩენ ევროპულ სახელმწიფოებში. ამგვარად, ბევრმა ევროპელმა ავტორმა მოახდინა მნიშვნელოვანი გავლენა ახალ ებრაულ ლიტერატურაზე, მაგ.: მონტესკიემ, ლაიბნიცმა, ლესინგმა, აგრეთვე ვოლტერმა, ჟან ჟაკ რუსომ და სხვ.

ჰასქალური მწერლობა ახორციელებდა მოწოდებას კულტურული საზღვრების გაფართოებისაკენ, თანამედროვე მეცნიერებათა და ევროპული ენების დაუფლებისაკენ. მასქილი მწერლე-

ბის მოქმედების დიაპაზონი საკმაოდ ვრცელი იყო, მათი ინტერესი სწვდებოდა მეცნიერების სხვადასხვა დარგს: ფილოსოფიას, ეთიკას, ისტორიას, მათემატიკას და ა.შ. პირველ ეტაპზე უფრო მეტად პოეზიას დაეთმო ყურადღება, მისი საშუალებით გამოიხატებოდა ხელოვნებაში დამკვიდრებული ახალი მიმართულებანი, როგორც აღნიშნავს ვაიხელი შესავალში თავისი პოემისა "დიდების საგალობლები": "ლექსი საუკეთესო საშუალებაა მკითხველის განცდების გამოსაწვევად". ჰასქალურ მწერლობას განმანათლებლურ-ჰუმანისტური მიზნები ამოძრავებდა. ანსაკუთრებული ყურადღება ექცეოდა ყოველგვარი მეცნიერული ლიტერატურის ებრაულ ენაზე გადმოტანას, ვითარდებოდა აგრეთვე პუბლიცისტიკა, რომელიც ასევე ამაყად აფრიალებდა ჰასქალას დროშას. პოეზიის ენა ბიბლიის ებრაულს ეყრდნობოდა, მაშინ როცა პროზაული ნაწარმოებები მიმართავდნენ აგრეთვე თალმუდისტურ და შუა საუკუნეების სტილს. მასქილები ზრუნავდნენ ებრაული მასების კულტურისა და ზოგადი განათლების დონის ასამაღლებლად, და ამავე დროს იღვწოდნენ იუდაიზმის მთავარ ფასეულობათა დასაცავად და ტრადიციულ ღირებულებათა განახლებისა და აღორძინებისათვის. მოკლედ, ჰასქალური მწერლობა და ახალი ებრაული ლიტერატურა, ფორმის თვალსაზრისით, ევროპული ლიტერატურის გავლენას განიცდიდა, ხოლო შინაარსობრივად, ვფიქრობთ, ეს ლიტერატურა თავისთავადი ებრაული სულისკვეთებით იყო გამსჭვალული.

ჰასქალური მწერლობა ქადაგებდა აზროვნების თავისუფლებას და სამოქალაქო თანასწორობას. იგი ძალისხმევას არ იშურებდა, რომ დაენგრია გეტოს ყრუ კედლები და ებრაელები მსოფლიო კულტურის მიღწევებისათვის ეზიარებინა. მასქილები პროპაგანდას უწევდნენ აგრეთვე ჩვეულებრივი ცხოვრების წესს. ისინი აკრიტიკებდნენ დრომოჭმულ ტრადიციებს, უარყოფდნენ ტრადიციული ცხოვრების წესს, რომელიც მთლიანად რელიგიური დოგმებით იყო რეგლამენტირებული. მასქილთა კრიტიკის საგანს წარმოადგენდა აგრეთვე თალმუდი, ებრაელთა ისტორიის ტრადიციული ინტერპრეტაცია და რაბინული ხელისუფლება. მასქილები ცდილობდნენ დემოკრატიული იდეალები დაენერგათ ებრაულ საზოგადოებაში.

ებრაელი ავტორები გერმანიაში ძირითადად ქმნიდნენ პოეზიასა და სამეცნიერო ლიტერატურას. მაგრამ როდესაც ჰასქალას ცენტრმა აღმოსავლეთ ევროპისაკენ გადაინაცვლა, ლიტერატურულმა ცენტრმაც ასევე აღმოსავლეთს მიაშურა, თანაც ამჯერად სრულყოფილი სახით წარმოგვიდგა: პოეზია-სთან ერთად პროზაც გამოჩნდა. პირველი ებრაული მოთხრობები გალიციაში შეიქმნა იოსეფ პერლისა და იცხაკ ერტერის მიერ. აღმოსავლეთ ევროპაში ჰასქალას ლიტერატურული ავანსცენის ცენტრში იდგნენ გამოცდილი ავტორები: ავრაჰამ მაჰუ და იეჰუდა ლეიბ გორდონი, მოშე ლილიენბლუმი, მორდეხაი აჰარონი, მიხა იოსეფ ლევიწონი და მამამისი ავრაჰამ დოვ მიკალიშკერი (ლევიწონი) ანუ ადამი, მენდელი მოხერ სფარიმი და სხვა მწერლები, რომლებიც მოღვაწეობდნენ რუსეთსა და ლიტვაში. პოლონეთში სამწერლო ასპარეზზე გამოვიდნენ დავიდ ფრიშმანი და იცხაკ ლეიბუმ ფერეცი, და დაარსეს რამდენიმე პერიოდული გამოცემა. მაგრამ ახალმა ებრაულმა ლიტერატურამ ამ რეგიონში კონფლიქტური ხასიათი მიიღო ებრაულ თემთა შორის გამეფებული შუღლისა და მტრობის გამო. ეს ფაქტი აისახა მწერალთა შემოქმედებაშიც. ჰასქალას მოძრაობა აქტიურად იყენებდა ლიტერატურას როგორც საბრძოლო იარაღს სხვადასხვა რადიკალური და ფუნდამენტალისტური მიმდინარეობის წინააღმდეგ, განსაკუთრებით უშეღავათო იყო ბრძოლა ხასიდიზმის წინააღმდეგ, რომელიც მასქილთა ნომერ პირველ მტრად მიიჩნეოდა.

შემოქმედებით გარიჟრაჟზევე მასქილებმა კრიტიკის ომი გამოუცხადეს ხასიდიზმს. მაგალითისათვის იკმარებდა იოსეფ პერლის "საიდუმლოთა გამანდობელი" (მეგალე თემირინ) და იცხაკ ერტერის "ისრაელის სახლის მეთვალყურე" (აცოფე ლევეთ ისრაელ). ავტორები ცადიკებს წარმოადგენდნენ როგორც მატყუარებსა და ფარისევლებს. ხასიდიზმს აკრიტიკებს აგრეთვე ბერდიჩევსკი მოთხრობაში "ხასიდური სული" (ნეშამათ ხასიდიმ). ახალი ებრაული ლიტერატურა ას წელზე მეტხანს ემსახურებოდა ჰასქალას მოძრაობას. მაგრამ მე-19 საუკუნის სამოციან წლებში, როდესაც თავს იჩენს ნაციონალური და სოციალური მოძრაობები: "ეროვნული აღორძინების მოძრაობა" და "სოციალისტური მოძრაობა", ჰასქალას მწერალთა შორის

ვრცელდება ტერმინი "თმუვა", რომელშიც იგულისხმება არა ამ სიტყვის პირდაპირი სემანტიკური მნიშვნელობა („კასუხი“), არამედ მონანიებასთან, სინანულთან დაკავშირებული რელიგიური საზრისი, რაც გამოწვეული იყო ჰასქალას ოცნებათა დამსხვრევით, საყოველთაო ნიჰილიზმის გამეფებით, როდესაც ჰასქალამ დაკარგა ებრაელი მკითხველი და მწერალთა უმრავლესობამაც მას ზურგი აქცია და იდიშზე წერას მიჰყო ხელი. ასეთები იყვნენ: მენდელე მოხერ სფარიმი, ლიბერმანი, ბენ ნიცი, ცუკერმანი და სხვ.

ქვეთავში „ახალი ებრაული ლიტერატურის მიმდინარეობანი და სკოლები“ გამოკვეთილია ახალებრაული ლიტერატურისათვის დამახასიათებელი ტენდენციები.

ჰასქალას პერიოდში ახალ ებრაულ ლიტერატურას სამი ცენტრი ჰქონდა: გერმანიაში, რუსეთ-გალიციასა და იტალიაში. გერმანული ჰასქალა სიმშვიდით გამოირჩეოდა, რუსულ-გალიციური ბოზოქარი, მეამბოხე და მებრძოლი სულისკვეთებით იყო გამსჭვალული, იტალიური ცენტრი კი სამეცნიერო-კვლევითი ხასიათისა იყო. ჰასქალური ლიტერატურა განიცდიდა იმ ლიტერატურული სკოლებისა და მიმდინარეობების ზეგავლენას, რაც გავრცელებული იყო ევროპულ ლიტერატურაში საუკუნეზე მეტი ხნის მანძილზე. ძირითადად სამი მიმართულება გამოიკვეთა:

1. რაციონალიზმი თუ ნეოკლასიციზმი - 1781-1830.
2. რომანტიზმი - 1830-1850.
3. რეალიზმი - 1850-1881.

ქრონოლოგიის განსაზღვრისას მხედველობაში მიიღება თითოეულ მიმდინარეობასთან დაკავშირებული პირველი ქმნილებები.

რაციონალიზმი თუ ნეოკლასიციზმი ევროპული ლიტერატურის გავლენით გამეფდა ახალ ებრაულ ლიტერატურაში. კლასიციზმის ნიშნები გამოიკვეთა ე.წ. შემგროვებელთა თაობის ("დორ ჰამესფიმ") შემოქმედებაში სტილისა თუ თხრობის თვალსაზრისით. ებრაელ მწერალთა შორის გაჩნდა მიდრეკილება კლასიციზმისაკენ, რადგან მასში არჩევდნენ გეტოს წინააღმდეგ ამაღლებულ ხმას, ისინი დაუბრუნდნენ ბიბლიურ ლიტერატურას, რომელიც იქცა ერთგვარ იდეალად თავისუ-

ფლებს, სიამაყისა და მშვენიერებისა. ბიბლიაში აღმოჩნდა, კლასიციზმის მოთხოვნებისათვის შესაფერი გამირთა შტამბეჭდავი სახეები და ისტორიული მასალა. ამიტომ იწყეს ეპიკური ნაწარმოებების, იგავების, ბალადების, ელეგიების, დრამებისა და სონეტების წერა.

რომანტიზმის პერიოდში მასქილთა შორის განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა და ყურადღების ცენტრში მოექცა ებრაული ტრადიცია. მასქილები ცდილობდნენ მოეძებნათ შეხების წერტილები თანამედროვე იდეოლოგიებსა და ტრადიციას შორის. ახალი ებრაული ლიტერატურა მიდრეკილი იყო დაფარულის, იდუმალის ძიებისაკენ. რომანტიზმმა დაანგრია კედლები გონებასა და გრძნობას შორის და თან სერიოზული კრიტიკაც წარმოშვა და საფუძველი შექმნა ისტორიული მეცნიერების გასავითარებლად. რომანტიზმის დასასრულს კი ჰეგელის გონის ფონზეც კი იმარჯვა კრიტიკულმა სულისკვეთებამ და იგი შეიჭრა რელიგიურ ფილოსოფიასა თუ ისტორიოგრაფიაში. მესამე მიმდინარეობა - რეალიზმი, უკანასკნელი ლიტერატურული მიმდინარეობაა ჰასქალურ მწერლობაში. ამ პერიოდში მასქილები აუჯანყდნენ ტრადიციული ცხოვრების წესს გეტოში. ეს რეალისტური მიმდინარეობა ცნობილია როგორც გვიანი ჰასქალას ლიტერატურა, რომელიც სიტყვიდან საქმეზე გადასვლისაკენ მოუწოდებდა მკითხველ საზოგადოებას. ლილიენბლუმში თავის სტატიაში "ოლამ ჰათოჰუ" აცნობიერებს რეალობასა და კრიზისს ებრაულ საზოგადოებაში, აგრეთვე ი.ლ. გორდონი ლექსში "ციდიკიაჰუ საპყრობილემში" წარმოადგენს ჰასქალას იდეებისა და ოცნებებისაგან სრულიად საპირისპირო განწყობას. დეალისტური ჰასქალა რეალური ძალების მოკრებასა და მკითხველთა ძველი წრის შემოკრებას ცდილობდა, რომელიც სინამდვილეში აღარსად მოიპოვებოდა. ამიტომაც მასქილ მწერალთა უმეტესობა დაშორდა ებრაულ ლიტერატურას. მას შემდეგ, რაც რეალიზმმა საამკარაოზე გამოიტანა და მკაცრი კრიტიკის წნეხში გაატარა ყველა ის ნაკლოვანება, რაც ებრაულ საზოგადოებაში იყო, გამეფდა ნიჰილიზმი და დიდი იმედგაცრუება ჰასქალასაგან. მწერლები სხვა მოძრაობებს შეუერთდნენ და ჩნდება ეროვნული აღორძინების ლიტერატურა. ჰასქალას ლიტერატურა გამოდიო-

და მოწოდებით ებრაელთა გეტოს კედლებიდან გამოყვანისაკენ და საგანმანათლებლო იდეების, სამოქალაქო ემანსიპაციის, თავისუფალი აზროვნების ქადაგებით, აგრეთვე მძაფრი კრიტიკით მათ წინააღმდეგ, ვინც უპირისპირდებოდა რეფორმისტულ მოძრაობასა და თანამედროვე განათლებას, და იცავდა ტრადიციასა და სასულიერო მწერლობას ჰასქალას შემოტევისაგან. ჰასქალას ლიტერატურა დაეყრდნო ბიბლიის ენას, მისგან საზრდოობდა როგორც ფორმის, ისე შინაარსის თვალსაზრისით. ამდენად, ლიტერატურაში გაჩნდა ახალი სახეები. იყო მცდელობა მასებში განათლებისა და კულტურის შეტანით შეექმნათ თანამედროვე ებრაელის სახე. ამგვარმა ძალისხმევამ ახალ ებრაულ ლიტერატურაში პუბლიცისტიკის განვითარებას შეუწყო ხელი.

ებრაული პოეზიის აღორძინების დასაწყისი უკავშირდება მოშე ხაიმ ლუცატოს მოღვაწეობას. ლუცატოს პოეზია არაბული სალექსო ყალიბის მიხედვით იქმნებოდა, მაგრამ ლუცატომ ახალი გზაც გაჭრა, რითმა დანერგა და ებრაულ პოეზიაში ახალი ტიპის ლექსი შემოიტანა. ჰასქალას პერიოდში კი ლექსი დასავლური საზომით იწერებოდა, ხოლო შინაარსი ბიბლიური იყო, ბიბლიური იყო აგრეთვე ენაც, როგორც მაგალითად, ჰართვიგ ვაიხელის ეპიკურ პოემაში "შირეი თიფერეთ", რომელიც თვრამეტ ლექსს აერთიანებდა და მკითხველს ეგვიპტიდან გამოსვლის ბიბლიურ ამბავს ახსენებდა. შემდგომ იქმნებოდა აგრეთვე სონეტები, ბალადები, იდილიები, რითმული პროზა, იწერებოდა იგავ-არაკებიც. ებრაული პოეზია მიმართავდა ტროპული გამოსახვის საშუალებებს, რადგან იგი ბიბლიის ენას ემყარებოდა, ბიბლიის ენა კი დატვირთულია ალეგორიული მეტყველებით, გამოიყენებოდა აგრეთვე ბიბლიური წიგნების იდეურ-მორალური თუ მსოფლმხედველობრივი ასპექტებიც.

ალეგორია ჰასქალურ პოეზიაში დიდაქტიკურ-კულტურულ დატვირთვას იძენს, იგი სასიცოცხლო მნიშვნელობის მოვლენაა ამ პოეზიისათვის და ამგვარად, ემსახურება მშვენიერებისა და ჰარმონიის გამოხატვის საქმეს. ლუცატოს ეპოქაში პოეზია ერსტენის გავლენას განიცდიდა, ჰასქალური პოეზია კი **პაპენჰაიმისა და შალომ აქოჰენის** შემოქმედებას ბაძავდა და ინტერესს იჩენდა უფრო ყოფის შინაარსის, ვიდრე ფორმის

მიმართ. ალეგორია **გადატანით** მიუთითებდა სიბნელესა და უმეცრებაზე სიკვდილის აჩრდილის სახით, ან კიდევ პატარმლისა და ქორწილის ფიგურებით სიცოცხლესა და ბედნიერებას განასახიერებდა. ალეგორიამ მნიშვნელოვანი ადგილი დაიკავა მიკვალის შემოქმედებაში და ერთგვარი ირონიულობა და სარკაზმიც შეიძინა. ბიბლიურმა ალეგორიამ გამოძახილი ჰპოვა ჰასქალურ პოეზიაში და ჰასქალამ იგი თავისი იდეოლოგიის გამოხატვის ეფექტურ საშუალებად აქცია. გაჩნდა აგრეთვე ეპიკა და დრამა, ასევე რითმული პროზა, მაგ.: ილ. გორდონის "კოცო შელ იოდ". შეიქმნა სატირაც, რომელიც ეპიკურ და დრამატულ შემოქმედებას დაემყარა. დიდაქტიკურ-ეპიკური პოეზია სამ იდეურ-სტილისტურ ქვაკუთხედს ეფუძნება: 1) ელეგია, 2) ირონია და 3) ელეგიისა და ირონიის ნაზავი, - საზოგადოებაში არსებული ნაკლოვანებების აღმოსაფხვრელად და სულების გამოსაფხიზებლად. პოეზიაში გაისმა ასევე ლირიკისა და ესთეტიკის ორიგინალური ხმა. გამოიკვეთა სწრაფვა ესთეტიკისაკენ და გემოვნების თავისუფლების პირობებში ესთეტიკამ ჰპოვა გავრცელება ევროპელი მწერლების, კერძოდ, ლესინგის, გოეთეს, ჰერდერის, კანტის, შილერის გავლენით. ამ მწერლებმა და ფილოსოფოსებმა დიდი გავლენა მოახდინეს ჰასქალურ მწერლობაზე. თუმცა ესთეტიკა ებრაულ პოეზიაში აგრეთვე დიდაქტიკურ მიზნებს ემსახურებოდა, მას უნდა შეეყვარებინა ბიბლია ებრაელი ახალგაზრდობისათვის. ჰასქალას დასაწყისშივე ესთეტიკა უკვე ჩნდება მენდელსონის შემოქმედებაში ("წერილები შეგრძნებათა შესახებ"). მასქილმა პოეტებმა განახორციელეს ის პრინციპები და იდეები, რაც მოძრაობის დასაწყისში დაისახეს მიზნად და აგრეთვე ებრაული პოეზია განაახლეს ევროპული პოეზიის კვალობაზე. ფორმისა და სტილის თვალსაზრისით, მათ ბევრი რამ გადმოიღეს ევროპული ლექსიდან, თუმცა შინაარსი ებრაული შექმნეს და ნებისმიერ სხვა კულტურულ-ისტორიულ მემკვიდრეობაზე მეტად ბიბლია აქციეს მათი შემოქმედების ენობრივ და იდეურ-მხატვრულ ბაზისად.

II თავი - დავიდ ფრიშმანის ცხოვრება და შემოქმედება

II თავი დავიდ ფრიშმანის ცხოვრებასა და შემოქმედებას ეძღვნება.

ქვეთავი „დავიდ ფრიშმანის ცხოვრება“ მწერლის ბიოგრაფიას წარმოადგენს, ხოლო ქვეთავში „დავიდ ფრიშმანის ლიტერატურული მემკვიდრეობა“ მოკლედაა განხილული მწერლის მნიშვნელოვანი ნაწარმოებები.

დავიდ ფრიშმანი დაიბადა 1861 წელს პოლონეთის ქალაქ ზგრეჟში. მისი შემოქმედებითი ტალანტი ბავშვობაშივე გამოვლინდა. მან კერძო მასწავლებელთან შეისწავლა უცხო ენები: გერმანული და ფრანგული, აგრეთვე ებრაული და პოლონური. ეს ცოდნა მას შესაძლებლობას აძლევდა წიგნები მეტწილად დედანში წაეკითხა, და თარგმანის ხელოვნებასაც სიყრმიდანვე ეზიარა. მან გერმანულ ენაზე თარგმნა აბრაამ მაჰუს "ფარისეველი", და ფრანგულიდან ებრაულად თარგმნა დიუმას "გრავ მონტე კრისტო". ფრიშმანი ებრაულადაც ბევრს კითხულობდა, შედეგად მივიღეთ მისი შრომა "ჭემმარიტების მოძღვარი" (1878 წ.). თავდაპირველად ფრიშმანი პუბლიკაციებზე მხოლოდ ინიციალებს (დ.ფ.) აწერდა, ამავე წელს "ჰამახარში" გამოქვეყნებულ ვრცელ ლექსს "საყოველთაო კეთილდღეობისათვის" პირველად მოაწერა თავისი სრული სახელი. ამ ლექსში იგრძნობოდა იალაგის პოეზიის ზეგავლენა. 1879 წელს ფრიშმანი კიდევ აქვეყნებს რამდენიმე ლექსს გოტლობერის ჟურნალში "ჰაბოკერ ორ". ხოლო 1880-81 წლებში ქვეყნდება მისი კრიტიკული სტატია "ჩვენი ლიტერატურის მისტიკიდან", მიმართული პერეც სმოლენსკინის წინააღმდეგ. 1879 წელს დაისტამბა იმავე "ჰაბოკერ ორში" მისი თარგმანი ჰაინეს ლექსისა "დონ რამიდან". 1881 წელს იქვე იბეჭდება ფრიშმანის სატირული მოთხრობა "დედალ-მამალი". პერეც სმოლენსკინის საწინააღმდეგო სტატიაში ფრიშმანი მთელი თავისი "სიდიადით" წარმოგვიდგება. ფაქიზი პოეტისაგან ამ სტატიაში სასტიკ მოქიშპესა და მოჩხუბარს ვიღებთ. ფრიშმანი დაუნდობლად ესხმის თავს პერეც სმოლენსკინს, მიუხედავად იმისა, რომ ამ ავტორიტეტული მწერლის მიმართ პატივისცემით იყო განწყობილი და მას ნიჭიერ ავტორად მიიჩნევდა. 1883 წელს ფრიშმანმა გამოაქვეყნა თავისი რვეული "თოჰუ ვავოჰუ", რომელიც მეხის გავარდნას ჰგავდა ლიტერატურულ საზოგადოებაში.

ძირითადად ამ ფაქტით იწყება ფრიშმანის განსაკუთრებული ლიტერატურული აქტიურობა. ეს რვეული სასიკვდილო დარტყმა იყო იმ დროის მერკანტილური და ყალბი რიტორიკით დამძიმებული ებრაული ლიტერატურისათვის. ამ რვეულმა მაშინდელი თითქმის მთელი ებრაული ლიტერატურული სამყარო აიძვინდა. 1881 წელს ფრიშმანმა ჟურნალში "ჰაბოკერ ორ" დასტამბა მოთხრობა "ქიფურის დღეს". ეს ნაწარმოები ფრიშმანმა შექსპირის გავლენით შექმნა. ეს პირველი ქმნილება იყო ახალ ებრაულ ლიტერატურაში, რომლის გმირები ცოცხალი ადამიანები იყვნენ და არა ზოგადი ტიპაჟები და განწყენებული იდეები. მოთხრობას "ქიფურის დღეს" მოსდევს მოთხრობათა რიგი სახელწოდებით "მოფარფატე ასოები", რომელიც ფრიშმანმა გამოაქვეყნა ჟურნალში "ჰაასიფ" 1885-86 წლებში. ამ პუბლიკაციებს უდიდესი რეზონანსი ჰქონდა. ფრიშმანმა აჩვენა დიდი ოსტატობა როგორც ნიჭიერმა ნოველისტმა და უბადლო ესეისტმა, ამ თხზულებებით მან სრულიად ახალი მიმართულებები გამოკვეთა ახალებრაულ ლიტერატურაში. 1882-85 წლებში დ. ფრიშმანმა თარგმნა აარონ ბერნშტაინის "იედიოთ ტევა" ებრაულ ენაზე და მას დიდი პოპულარობა მოუპოვა ებრაელ მკითხველთა შორის. 1886 წელს დ. ფრიშმანმა მიიღო ი.ლ. კანტორის მოწვევა მის გაზეთში "ჰაიომ" ("დღეს") სამუშაოდ. ამ გაზეთში მწერალმა გამოაქვეყნა სერია შესანიშნავი ფელეტონებისა ციკლიდან "მოფარფატე ასოები". სერია მეტად წარმატებული აღმოჩნდა და მას უამრავი მიმბაძველი გაუჩნდა ებრაულ პერიოდულ გამოცემებში. აზეთში "დღეს" ფრიშმანი შეუდგა ასევე ლიტერატურული წერილების გამოქვეყნებას.

1888 წელს ფრიშმანი გაზეთის "დღეს" დახურვის შემდეგ პეტერბურგიდან ბრუნდება. იგი იმხანად დაპირისპირებული იყო ორ წამყვან ებრაულ გამომცემლობასთან, ამიტომაც ვერ მოიძებნა მისი როგორც პუბლიცისტის შესაფერი ფორუმი. მოგვიანებით კი, შალომ ალეიხემის გავლენით, იწყებს წერას იდიშზე. ჯერ კიდევ პეტერბურგში ყოფნის პერიოდში აქვეყნებს ჟურნალ "იუდიშე ფოლკს ბალეტში" ლექსს სახელწოდებით "ოიფინ ბერგელ". იმავე წელს შალომ ალეიხემის ჟურნალში "იუდიშე ფოლკს ბიბლიატეკ" დასტამბა ვრცელი პოემა "ოფირ".

პეტერბურგში შეუდგა იგი აგრეთვე ჯორჯ ელიოტის რომანის "დანიელ დერონდას" თარგმნას, რომელიც იბეჭდებოდა კანტორის ჟურნალში "ბენ ამი". თარგმანი დაასრულა ბრესლავში, დაისტამბა ვარშავაში, 1893 წელს. ვარშავაშივე თარგმნა და გამოსცა ჰ. ფ. შუმახერის "ვერონიკა" (1895 წ.), აქ თარგმნა აგრეთვე იულიუს ლიფრატის "ადამიანის სრულქმნის ისტორია" (1895-97 წწ.).

1895 წელს ფრიშმანი ბრუნდება ვარშავაში და აქ მკვიდრდება. იმხანად საზოგადოებამ "ახიასაფ" გამოაქვეყნა მისი რვეული "წერილები ლიტერატურის შესახებ". ფრიშმანმა დაბეჭდა თავისი ვრცელი ლექსი "მესია" ჟურნალში "შილოახ", ხოლო ჟურნალში "ჰალუახ" დასტამბა ლექსები: "ორი ჯამი", "მოწყალება", "კერპები" და სხვ. ყველა ეს ლექსი გამოირჩეოდა ახალი და თავისუფალი ყალიბით, რომელიც ბიბლიური ლექსის ყალიბთან იყო მიახლოებული და ევფონიითაც ბიბლიურ ლექსს ჰგავდა. დ. ფრიშმანი ხშირად მიმართავდა აგრეთვე ევროპულ სალექსო ფორმებს. ჟურნალში "ლუახ" ფრიშმანმა დაბეჭდა აგრეთვე რამდენიმე ფელეტონი ლექსად, რომელთაც მოაწერა ხელი ფსევდონიმით "ჰალუახის მგოსანი". 1896 წელს დ. ფრიშმანმა თარგმნა ანდერსენის ზღაპრები და დაურთო მათ შესანიშნავი წინასიტყვაობა.

1896 წელს გამომცემლობა "თუშიას" დაკვეთით ფრიშმანი თარგმნის ფ. შპილჰაგენის ნაწარმოებს "ზღვის პირას". 1899 წელს ამავე გამომცემლობამ დასტამბა ფრიშმანის თხზულებათა რჩეული ოთხ ტომად, გამოცემა დასრულდა 1905 წელს. 1899 წელს, საზოგადოება "ჰასქალას გამავრცელებელის" დაკვეთით, ფრიშმანი თარგმნის და აქვეყნებს პუშკინის ლექსების კრებულს.

1900 წელს "ებრაულ ბიბლიოთეკაში" გამოქვეყნდა ბაირონის "კაენის" ფრიშმანისეული თარგმანი. ჟურნალში "ჰადორ", რომელიც ერთი წელი (1901 წ.) გამოდიოდა თვით ფრიშმანის რედაქტორობით, თითქმის ყოველ კვირას იბეჭდებოდა ფრიშმანის საუბრები "ვრცელი და მოკლე", რომელთაც აწერდა ხელს სახელით "ეფრათი". 1909-1911 წლებში ფრიშმანი მეოთხე "მეასეფში" ბეჭდავდა მშვენიერ ზღაპარს "სნეულუბანი", ხოლო ჟურნალში "რეშაფიმ" დასტამბა სრული თარგმანი ნიცმეს

ცნობილი ნაწარმოებისა "ესე იტყოდა ზარატუსტრა". ამ თარგმანით ფრიშმანმა კიდევ ერთხელ დაამტკიცა თავისი როგორც მთარგმნელის დიდოსტატობა. 1911-1912 წლებში გამოცემლობა "ლიტერატურა" ბეჭდავს ფრიშმანის "ახალ ნაწერებს" ხუთ ტომად. მათ შორის ერთ-ერთი ტომი შეიცავდა დ. ფრიშმანის ლექსების რჩეულს. 1911 წელს ერევ-ისრაელში გამომცემლობამ "საყვირი" და გამომცემლობამ "ჰაინეტ" გამოაქვეყნეს დ. ფრიშმანის არაერთი ფელეტონი, რომლებიც მოგვიანებით ერთ წიგნად გამოიცა საზოგადოება "ახიასაფის" დახმარებით, სახელწოდებით "ბაარეც" (1913 წ.).

1919 წელს ფრიშმანი აქვეყნებს რაბიდნარათ თავორის თხზულებების "გიტალანჯელი" და "ხიზანთა საუბრები" საკუთარ თარგმანებს ("ქნესეთი", 1917 წ.). 1918 წელს კი თარგმნა ბაირონის "მანფრედი" და "ცა და მიწა". შემდეგ კვლავ თავორს უბრუნდება და თარგმნის მის თხზულებებს: "მეზადე", "ამომავალი მთვარე", "რთველი" და სხვ. თარგმნა აგრეთვე რუდოლფ ბორხარტის "იორამის წიგნი". ფრიშმანის კალამს ეკუთვნის აგრეთვე ოსკარ უაილდის "უფსკრულის" და ა. ფრანსის "თაასის" თარგმანები. დ. ფრიშმანმა თარგმნა ასევე გოეთეს "პრომეთე" და ჰაინეს ლექსები. 1922 წელს თარგმნა შექსპირის "კორნელიუსი". დ. ფრიშმანი ცნობილია აგრეთვე წერილებით: "შავუოთის ღამის რევიზია", "ბენ აზაი მეორე" და "განსხვავებული პოზიციის გამო", სადაც სრულად გამოვლინდა მისი როგორც ნიჭიერი პუბლიცისტის შესაძლებლობები. მწერლის დიდ ბელეტრისტული ტალანტზე მეტყველებს მისი "უდაბნოს თქმულებანი", აგრეთვე ბერლინში დასტამბული გადამუშავებული ბიბლიური თქმულებებისა და ლეგენდების კრებული "უდაბნოში" (1923 წ.). აღსანიშნავია აგრეთვე ბერლინში გამოცემული წიგნი "მაქს ნორდის თქმულებანი" (1923 წ.), ასევე "დავიდ ფრიშმანის ეპისტოლენი" - გამოიცა ნიუ-იორკში, 1927 წელს, მწერლის ქვრივის - ლილი ფრიშმანის მიერ.

დ. ფრიშმანის ბიბლიური ყაიდის თქმულებანი "სინას მთაზე" და "პატარა ანგელოზი" გამოირჩევა ნატიფი არქაიზებული სტილით, რომელიც თანამედროვე სიუჟეტთან არის ინტეგრირებული.

ფრიშმანს ეკუთვნის აგრეთვე პუბლიკაციები საზოგადოებრივი ცხოვრების გარშემო, სადაც წამოჭრის მამათა და შვილთა ურთიერთობის პრობლემას, კონფლიქტს თაობათა შორის. ამ საკითხს ეძღვნება "სულთა ლხენა". ზოგიერთ წერილში გამოხატულია კონფლიქტი ახალგაზრდულ გრძნობასა და დაღვინებულ გონებას შორის, მაგ., "კაცი ჩიბუხით", "რაბი მეირ ბაალ ანესი", "ალყა", "მშვიდობაში", "ერეც-ისრაელისაკენ", ხოლო თხზულებებში: "სინას მთაზე" და "მეკუშაშ" ასახულია დაპირისპირება რელიგიასა და ადამიანთა ყოფას შორის.

ქვეთავში „დავიდ ფრიშმანის ურთიერთობა პრესასთან“ აღნიშნულია პრესის როლი და მნიშვნელობა მწერლის შემოქმედებაში და, საერთოდ, მის ცხოვრებაში.

დავიდ ფრიშმანი ლიტერატურულ არენაზე პრესის საშუალებით გამოვიდა. იგი აქტიურად იყენებდა ებრაულ პერიოდულ გამოცემებს თავისი მდიდარი შემოქმედებითი მემკვიდრეობის: როგორც პოეტური და პროზაული ნაწარმოებების, ისე პუბლიცისტური წერილების, ესეების, ფელეტონების და სხვა სახის თხზულებების გამოსაქვეყნებლად. ფრიშმანი როგორც პუბლიცისტი ძალზე დაახლოებული იყო პრესასა და მის მესვეურებთან. სწორედ ი. ლ. კანტორმა და მისთანებმა გაუკვალეს მას გზა ებრაელ მკითხველამდე, ვიდრე ერთ-ერთ თვალსაჩინო ებრაელ ავტორად არ გადაიქცა. ფრიშმანი მუდმივად თანამშრომლობდა ჟურნალ-გაზეთებთან, იგი თავად იყო სხვადასხვა დროს რამდენიმე პერიოდული გამოცემის დამფუძნებელი და რედაქტორი.

დავიდ ფრიშმანმა თავისი ურთიერთობა ჟურნალ-გაზეთებთან პირველი ნაწარმოების შექმნისთანავე დაიწყო. მისი ლექსი "საზოგადო კეთილდღეობისათვის" დაიბეჭდა სმოლენსკინის ჟურნალში "ჰაშახარ". მალე იგი გადაინაცვლებს გოტლობერის ჟურნალში "ჰაბოკერ ორ" და იქ აქვეყნებს თავის ქმნილებებს, მოგვიანებით ამავე ჟურნალში ქვეყნდება მწერლის მწვავე კრიტიკული სტატია "ჩვენი მწერლობის იდუმალებიდან", მიმართული პერეც სმოლენსკინის წინააღმდეგ. ეს სტატია გოტლობერის დაკვეთით შეიქმნა, რომელიც თავყანს სცემდა მენდელსონს და დაუძინებელი მტერი იყო პერეც სმოლენსკინისა. შემდგომ ფრიშმანი აგრძელებს პუბლიკაციების გამოქვე-

ყნებას ჟურნალში "ჰასიფ" (1885 წ.). ამ ჟურნალში მან დასტამბა ლექსები, მოთხრობები და სტატიები. 1886 წლიდან ი.ლ. კანტორმა დაიწყო პირველი ყოველდღიური ებრაული გაზეთის "ჰაიომ" გამოცემა და ფრიშმანსაც უხმო, რომელსაც უკვე საკმაოდ მრავალრიცხოვანი პუბლიკაციებისთვის მოეყარა თავი. ფრიშმანი მას სარედაქციო სამუშაოებში დაეხმარებოდა. ცოტა უფრო ადრე დ. ფრიშმანი იალაგმაც მიიწვია პეტერბურგში, რათა დახმარებოდა გაზეთის "ჰამელიც" რედაქტირებაში, რომლის რედაქტორიც თავად იყო. მაგრამ ფრიშმანს მისი წინადადება არ მიუღია. კეთილშობილებამ და თავმოყვარეობის გრძნობამ არ მისცეს ფრიშმანს საშუალება, რომ ერთ მაგიდასთან დამჯდარიყო იმ კაცთან, ვინც გაამათრახა თავის სტატიებში "თოჰუ ვავოჰუ" და რომლის გაზეთის წინააღმდეგაც გაილაშქრა. ამის სანაცვლოდ სასწრაფოდ მიიღო კანტორის შეთავაზება, რომელიც გარკვეულწილად, ფრიშმანს გზამკვლევადაც მოევლინა. გაზეთში "ჰაიომ" ფრიშმანმა დასტამბა თავისი ცნობილი ფელეტონები სერიიდან "ოთიოთ ფორახოთ" ("მოფარფატე ასოები"), რამაც დაახლოვა იგი ებრაელ მკითხველთან და დიდი აღიარება მოუტანა.

1888 წელს პეტერბურგში "ჰაიომის" დახურვის შემდეგ, ფრიშმანი პოლონეთში დაბრუნდა. რამდენიმე წელს იგი აღარ გამოჩენილა ებრაული ლიტერატურის ავანსცენაზე. იგი იმხანად დიდ ომში იყო ჩაბმული ორი მსხვილი ებრაული გამოცემის წინააღმდეგ, რომელთაც თავიანთი ძალაუფლება მთელს მაშინდელ ებრაულ ლიტერატურაზე გაეგრძელებინათ, ამიტომ, შალომ ალეიხემის გავლენით, ფრიშმანმა დაიწყო წერა ჟარგონზე (იდიშზე) და გამოსცა კიდევ ნაწარმოებები იდიშზე გაზეთში "იუდიშემ **ბოლკბლოტ**". აგრეთვე გამოაქვეყნა ლექსები შალომ ალეიხემის "იუდიშე ფოლკსბიბლიოტეკში". შემდგომ ამისა ფრიშმანმა რამდენიმე ნაწარმოები დასტამბა გამომცემლობაში "ახიასაფ". ფრიშმანი თანამშრომლობდა რამდენიმე ჟურნალსა და გამომცემლობასთან. მან გამოაქვეყნა ინდოელი მწერლის რაბიდნარათ თავორის რამდენიმე თხზულების საკუთარი თარგმანი ალმანახში "ქნესეთი", რომელსაც ცნობილი პოეტი ხ.ნ. ბიალიკი რედაქტორობდა. 1918 წელს დ. ფრიშმანი მიიწვიეს მოსკოვში და შესთავაზეს სათავეში ჩასდგო-

მოდა ა.ი. შტიბელის გამომცემლობას. იგი იყო უმსხვილესი გამომცემლობის მთავარი რედაქტორი ოთხი წლის მანძილზე და დიდი გავლენა მოახდინა მის სულისკვეთებასა და ორიენტაციაზე. ფრიშმანი რედაქტორობდა აგრეთვე ყოველკვარტალურ გამოცემას "პათკუფა", რომელშიც არაერთი ნაწარმოები და თარგმანი გამოაქვეყნა. ფრიშმანი ხშირად იბეჭდებოდა აგრეთვე "შტიბელის" მიერ ამერიკაში გამოცემულ ყოველთვიურ ალმანახში "მიკლატ", რომელსაც ი.ს. ბერკოვიჩი რედაქტორობდა. ასევე აქვეყნებდა თხზულებებს ბერლინის გამომცემლობაში "დევირი".

ფრიშმანი მჭიდრო კავშირში იყო პერიოდიკასთან. იგი რედაქტორობდა ჟურნალს "ჰადორ", რომელიც მხოლოდ ერთ წელიწადს (1901) გამოდიოდა, თუმცა არაერთი საკუთარი თხზულების დასტამბვა მოასწრო. სამი წლის შემდეგ ფრიშმანი შეეცადა თავად აღედგინა ეს გამოცემა და კიდევ ერთ წელიწადს ბეჭდავდა მას საკუთარი ძალებით. მაგრამ მისი ძალები არასაკმარისი აღმოჩნდა ამ საქმისთვის და ჟურნალი ისევ დაიხურა. ამიტომაც იგი იძულებული შეიქნა სხვა ჟურნალგაზეთებისათვის მიემართა. აქვე უნდა გავიხსენოთ გამომცემლობა "სიფრუთის" ალმანახები: "სიფრუთ" და "რეშაფიმ", რომლებთანაც ფრიშმანი ასევე ნაყოფიერად თანამშრომლობდა. შემდგომ ამისა, 1912 წელს ფრიშმანს სხვათა ხელქვეით უხდება მუშაობა. ხშირად უხდებოდა მას კამათი და დაპირისპირება ხელმძღვანელობასთან. შედარებით რეგულარულად თანამშრომლობდა "ჰაცფირასა" და "ჰაინეტთან", რომელმაც რამდენიმე სტატია დაუბეჭდა იდიშზე: "უნზერე ლიტერატენ" და სხვ. ფრიშმანი მონაწილეობას იღებდა განახლებული "ჰაცფირას" გამოცემაში. ხოლო მანამდე, 1904 წელს რედაქტორობდა და გამოსცემდა "ახიასაფის" ყოველკვირეულს "კრაკა". ამრიგად, ფრიშმანი ფართოდ იყენებდა პერიოდულ გამოცემებს საკუთარი თხზულებების გამოსაქვეყნებლად. სწორედ პერიოდიკის საშუალებით შეაღწია მან მკითხველთა წრეში. როგორც პუბლიცისტს, მას ესაჭიროებოდა ოპერატიულად და უშუალოდ მიეტანა თავისი სათქმელი მკითხველამდე, რათა დროულად და მყისიერად მოეხდინა რეაგირება ამა თუ იმ ნაკლოვანებასა და მანკიერ მოვლენაზე ლიტერატურასა და, საერთოდ,

საზოგადოებაში. ამისათვის იგი პრესას ეყრდნოდება. პრესის გზა იყო უმოკლესი გზა მკითხველთან მისასვლელად. დავიდ ფრიშმანი გარდაიცვალა 1923 წელს ბერლინში.

ქვეთავში „დავიდ ფრიშმანის ურთიერთობა თავის თანამედროვე მწერლებთან“ ნაჩვენებია მწერლის ფიციხი ხასიათი და შეურიგებლობა ებრაულ მწერლობაში გამეფებულ კონფორმიზმთან, ობსკურანტიზმთან და სხვა მანკიერ მოვლენებთან.

ზემოთ ჩვენ ვისაუბრეთ დ. ფრიშმანის ცხოვრებასა და პერიოდიკასთან მისი ურთიერთობების შესახებ, აღინიშნა, რომ პრესა წარმოადგენდა დამაკავშირებელ რგოლს მწერალსა და მკითხველ საზოგადოებას შორის. პრესამ, ზოგადად, უდიდესი როლი შეასრულა ებრაულ მასებში კულტურის გავრცელების საქმეში. პოპულარიზაცია ეწეოდა ენას, ლიტერატურასა და ხელოვნებისა და კულტურის სხვა დარგებს. მწერლები წარმოადგენდნენ ებრაული საზოგადოების ყველაზე აქტიურ ნაწილს, და რასაკვირველია, განსაკუთრებული ურთიერთობები ყალიბდებოდა თვით მათ წრეში. რა თქმა უნდა, დავით ფრიშმანსაც ჰქონდა ახლო ურთიერთობა, როგორც ებრაელ, ისე ევროპელ მწერლებთან. ეს ურთიერთობა ზოგჯერ უარყოფითი იყო, ზოგჯერ დადებითი. თუმცა ფრიშმანის ურთიერთობა სხვა მწერლებთან, უმეტესად, არ გამოირჩეოდა სითბოთი. იგი სატირიკოსი იყო, სხვათა მკაცრი გამკიცხავი და გამქიქებელი. რის გამოც ბევრი ჰყავდა მომდღურავი და ხშირად ასევე მკაცრი მოპასუხეც, როგორც ვთქვათ, იალაგი. ალბათ ამ მწერლის მიერ არჩეული ლიტერატურული ჟანრი - სატირა იყო მიზეზი იმ ფაქტისა, რომ მას არ აკავშირებდა განსაკუთრებული მეგობრობა კოლეგებთან. ამის მიზეზი შესაძლოა მისი მსოფლმხედველობაც ყოფილიყო. ფრიშმანი აკრიტიკებდა მწერლებსა და მათ ნაწარმოებებს და ამუნათებდა მათ სხვადასხვა ნაკლისა და ხარვეზის გამო. მართალია, საბოლოოდ მისი მწარე კალამი კეთილშობილურ მიზანს - საზოგადოების გაჯანსაღებას ემსახურებოდა, მაგრამ თავისი პირდაპირობითა და შეუვალობით უამრავი მტერი და მოძულე გაიჩინა. ფრიშმანი არა მარტო კოლეგებს უტევდა, ის არც მკითხველებს ინდობდა და მათაც ქოქოლას აყრიდა.

ფრიშმანს ურთიერთობა ჰქონდა როგორც თავის თანამედროვე ავტორებთან, ისე ძველი თაობის მწერლებთან, როგორც ებრაელებთან, ისე არაებრაელებთან, ამიტომაც მან არაერთი შემოქმედის ზეგავლენა განიცადა. გავლენას ფრიშმანზე, მისი გაუნელებელი ინტერესისა და გამახვილებული გრძნობების წყალობით, ჰქონდა როგორც ექსკლუზიური, ისე ინკლუზიური ხასიათი. უკვე ბავშვობის ასაკიდან იგი ღრუბელივით შტანთქავდა მისთვის საინტერესო კრიატივისტულ ელემენტებს. თავდაპირველად გერმანულ კლასიკას ეზიარა. გაიცნო ჰაინე, რომელმაც იმდენად დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა მასზე, რომ ლექსიც კი მიუძღვნა. მაგრამ ძირითადი ზეგავლენა სიჭაბუკეში მაინც ებრაელი მწერლების მხრიდან განიცადა. განსაკუთრებული კვალი დ. ფრიშმანის შემოქმედებით აზროვნებაზე დატოვა ორი აღიარებული ებრაელი პოეტის: მიკჰალისა (მიხა იოსეფ ლევინზონი) და იალაგის (იეჰუდა ლეიბ გორდონი) შემოქმედებამ. მიკჰალის ზეგავლენა ლირიზმის მხრივ იყო საგრძნობი, აგრეთვე ისეთი პოეტური თემებით, როგორიცაა წუთისოფლის ამაოება, მშვენიერება და სხვ. მისი გავლენა განსაკუთრებით იგრძნობა ფრიშმანის ადრეულ შემოქმედებაში. აღნიშნული გარკვეულწილად პროზაზეც ვრცელდება. იალაგმა ფრიშმანს მდიდარი, ძლიერი და დინამიური სტილი უკარნახა, გამსჭვალული მებრძოლი და მეამბოხე სულისკვეთებით. ფრიშმანი დიდხანს განიცდიდა იალაგის გავლენას და როგორც მისი ერთგული თაყვანისმცემელი ომშიც კი ჩაება იალაგის გამკრიტიკებელი ლილიენბლუმის წინააღმდეგ. საბოლოოდ ფრიშმანი თვით იალაგსაც დაუპირისპირდა. ეს მოხდა მას შემდეგ, რაც იგი პეტერბურგში პირადად შეხვდა გორდონს და დაინახა, თუ რამდენად შორს იყო გორდონის რეალური პიროვნება იმ მითიური ხატისაგან, რომელიც ფრიშმანის წარმოსახვის ნაყოფი იყო მრავალი წლის მანძილზე.

მიუხედავად იმისა, რომ ფრიშმანმა გააკრიტიკა იალაგი, ამ უკანასკნელის ქმნილებებმა მაინც ღრმა კვალი დატოვა ფრიშმანის მხატვრულ წარმოსახვაზე და იალაგი დ. ფრიშმანის ერთ-ერთ გზამკვლევადაც კი შეიძლება ვიგულოვოთ მის შემოქმედებით გზაზე. ფრიშმანს ამ საქციელმა ჩხუბისთავისა და გამქიქებლის სახელი დაუდო. ასე იხსენიებდა მას იმჟამი-

ნდელი ებრაული პრესა და ებრაელ მწერალთა უმეტესობა. თუმცა ამ ყოველივეს ფრიშმანი აინუნში არ აგდებდა, იგი ჯიუტად აგრძელებდა თავის გზას და თავგამოდებით იბრძოდა ებრაული მწერლობის განახლებისათვის. სურდა ებრაულ ხელოვნებასა და ლიტერატურას ევროპული სიმაღლეებისათვის მიეღწია. ეს იყო მიზეზი, რომ სიკვდილამდე დარჩა "ჩხუბისთავი და ყველას გამქიქებელი კაცი". თავის ახალგაზრდობაშივე დაამუნათა მან უქნარა მწერლები სტატიაში "ღვლარჭნილი სტილის ოსტატნი". მოწიფულობის ასაკში კი ფრიშმანი თავს დაესხა ვითომდა თანამედროვე ებრაელ მწერლებს, ცარიელი "ესთეტიზმითა" და რაციონალური ხელოვნებით დაკავებულებს. მეხის გავარდნას ჰგავდა თავის დროზე ფრიშმანის სტატია "თოჰუ ვავოჰუ", სადაც მან გაილაშქრა ებრაული მწერლობის ყველა ზემოაღნიშნული მანკიერი მხარეების წინააღმდეგ. ამ სტატიით დ. ფრიშმანმა თითქმის მთელი მაშინდელი ლიტერატურული საზოგადოება აიძვინდა. როგორც აღვნიშნეთ, ფრიშმანი არა მარტო ახალგაზრდებს უკიჟინებდა, უფროსი თაობის ავტორებსაც ესხმოდა თავს, - მაგ.: იალაგს, პერეც სმოლენსკინს და სხვ. თავის მძაფრი კრიტიკით აღბეჭდილ სტატიაში "ჩვენი ლიტერატურის იდუმალებიდან". მიუხედავად იმისა, რომ მან როგორც დებიუტანტმა მწერალმა, სწორედ პერეც სმოლენსკინის ჟურნალში "ჰამახარ" აიდგა ფეხი, და მიუხედავად იმისა, რომ ი.ლ. გორდონი მრავალი წლის მანძილზე მისი კერპი იყო, რომელსაც ფრიშმანი თავის დროზე თავგამოდებით იცავდა.

ბერლინში დაბრუნებული ფრიშმანი შეხვდა აჰარონ ბერნშტაინს, რომელსაც ძალზე დაუახლოვდა. დ. ფრიშმანმა ბერნშტაინის სახლში გაიცნო ბერთოლდ ავირბახი და ფრიდრიხ შპილჰაგენი. ა. ბერნშტაინი როგორც მწერალი ცნობილი იყო გონებამახვილობით და ამ თვალსაზრისით გარკვეული ზეგავლენა მოახდინა ფრიშმანზე. დ. ფრიშმანი სიკვდილამდე უამბობდა თავის მკითხველს იმ ამბებისა და ხუმრობების შესახებ, რაც ბერნშტაინისაგან მოესმინა. ფრიშმანმა ბერნშტაინთან გაიცნო აგრეთვე ი.ლ. კანტორი, რომელმაც მალე იგი თავის გაზეთში "ჰაიომ" მიიწვია. კანტორმა მნიშვნელოვნად გაუკვალა გზა ფრიშმანს. სწორედ ეს ლიტერატურული ფორუმი

გამოიყენა დ. ფრიშმანმა ძალზე ნაყოფიერად თავისი ფელეტონებისა და სტატიების სერიის "მოფარფატე ასოები" გამოსაქვეყნებლად, რამაც მას უდიდესი პოპულარობა მოუტანა.

1888 წელს, როდესაც იგი პეტერბურგიდან დაბრუნდა, მაშინვე ჩაება კონფლიქტში ორ მსხვილ გამომცემლობასთან, რომელთაც მონოპოლია დაეწესებინათ საგამომცემლო საქმეში. ამ ფაქტორმაც განაპირობა, ის, რომ ფრიშმანმა მიიღო შალომ ალეიხემის წინადადება და იდიშზე გადავიდა. შალომ ალეიხემის ჟურნალში დასტამბა მან იდიშზე შექმნილი რამდენიმე ნაწარმოები.

გარდა ჰაინეს პოეზიისა, დავიდ ფრიშმანზე უდიდესი ზეგავლენა მოუხდენიათ უილიამ შექსპირს და ბარუხ სპინოზას. შექსპირში მან აღმოაჩინა ამაღლებული პოეზია ბიბლიისა, რომელიც მაღალ ზოგადსაკაცობრიო იდეალებს ეფუძნება. სპინოზასაგან კი ფრიშმანმა სხვა გამოცდილება შეიძინა, რაც ეხებოდა აზრის ზომიერებას, მოძღვრების სინათლესა და რაციონალურ თანმიმდევრობას.

ამრიგად, ფრიშმანმა მნიშვნელოვანი ზეგავლენა განიცადა როგორც თანამედროვე მწერლების, ისე კლასიკოსთა მხრიდან. თავად მისი ურთიერთობანი მწერალთა წრეებთან მეტწილად ნამდვილად არ აღინიშნებოდა სიამტკბილობით მისი დაუნდობელი, მწარე და ბასრი კალმის გამო.

ქვეთავში „კრიტიკა დავიდ ფრიშმანის შესახებ“ გადმოცემულია ცნობილი ებრაელი კრიტიკოსების შეხედულებები დავიდ ფრიშმანის შემოქმედების შესახებ.

მას შემდეგ, რაც გავეცანით დ. ფრიშმანის ბიოგრაფიას, მის ურთიერთობას მწერლებთან და პერიოდიკასთან და მიმოვიხილეთ მისი შემოქმედება, წარმოვადგენთ მას კრიტიკოსთა თვალთ დანახულსა და შეფასებულს. კრიტიკა ხაზს უსვამს მწერლის ინდივიდუალობას, განსაკუთრებულ სტილს და ამავე დროს მას განიხილავს როგორც ყველასა და ყველაფერზე განრისხებულ კალმოსანს. ქვემოთ წარმოვადგენთ ცალკეული კრიტიკოსის თვალსაზრისსა და პოზიციას ფრიშმანისა და მისი ლიტერატურული მემკვიდრეობის მიმართ:

აპრონ ბენ ური (ურინევსკი) - ცნობილი ებრაელი კრიტიკოსი - ხაზს უსვამდა, რომ დ. ფრიშმანი მხატვრულ ლიტერატურაში ხედავდა ხალხის მაცოცხლებელ წყაროს, იარაღს, რომლის საშუალებითაც ნებისმიერი საქმის გაკეთება შეიძლება. შესაძლებელი და საჭიროც იყო, რომ ებრაული გული განახლებულიყო პოეზიითა და მშვენიერებით. ფრიშმანს მოეხსენებოდა, თუ რარიგ დააზიანა „გალუთმა“ (დევილობაში, დიასპორაში ცხოვრება) ებრაული სული. ამიტომ ხსნის საწინდრად იგი მშვენიერებას სახავდა, ეს გახლდათ ყველაზე ღრმა საზრისი მისი ესთეტიზმისა. ფრიშმანი ითხოვდა გაეძლიერებინათ ესთეტიკის საფუძვლების სწავლება ტრადიციული ებრაული განათლების სისტემაში. ფრიშმანს სწამდა, რომ მხატვრულ სიტყვაზე აღზრდილი ყმაწვილი მაღალკუმანური ღირებულებების მატარებელ პიროვნებად ჩამოყალიბდებოდა, რაც ხელს შეუწყობდა საზოგადოების მორალურ-ეთიკურ განვითარებასა და გაჯანსაღებას. ამაში ხედავდა მწერალი ეროვნული იდეალებისა და მისწრაფებების წყაროსა და მამოძრავებელ ძალას. ახად ჰაამის მსაგავსად, ისიც ხედავდა ერის სულიერი აღზრდის საჭიროებას. თუმცა ამ მომზადებაში ახალ იდეათა დანერგვას კი არ გულისხმობდა, არამედ გრძნობათა განახლებას.

ფრიშმანის ლიტერატურულ უნარსა და სტილთან დაკავშირებით, ბენ ური აცხადებს, რომ მწერალი გამოირჩეოდა დიდი და მრავალმხრივი ნიჭიერებით, რომელიც უხვად მოედინებოდა ახალი ებრაული ლიტერატურის ბაღში და ანაყოფიერებდა მას. მისი ამბივალენტური ბუნება აერთიანებდა მხატვრულ ელფერთა სიმრავლესა და ჰარმონიას. მის პიროვნებაში შერწყმული იყო ჭირვეული ხასიათი და კეთილი გული, გონებაგამჭრიახობა და მიაშიტობა, ცინიკური მასხრობა და იდეალური სერიოზულობა, გონივრული ლოგიკა და პოეტური წარმოსახვა, სკეპტიციზმი და სრული რწმენა, სიცილი და სევდა, და ეს ყოველივე, როგორც ჩანს, შენივთებული ყოფილა მის პიროვნებაში. ორი სულიერი ძალა ფარავდა მის შინაგან წინააღმდეგობებს: ლიტერატურული აქტივობით მოგვრილი აღმაფრენა და მხურვალე პატრიოტიზმი. ფრიშმანმა მაქსიმალურად გამოიყენა თავისი ნიჭი და უნარი, ცოდნა და გამოცდი-

ლება, რათა მდიდარი ლიტერატურული მონაგარი და სულიერი მემკვიდრეობა დაეტოვებინა. მან თვისი "მე" მხატვრული შემოქმედებით გამოაქანდაკა. რომ არა მისი მგზნებარე პატრიოტიზმი, რასაკვირველია, ფრიშმანი ერთიანად ჩაინთქმებოდა მის საყვარელ კერძო ლიტერატურულ საქმიანობაში, მაგრამ ეროვნულმა ვალმა იგი აიძულა მრავალმხრივ გაეშალა თავისი მოღვაწეობა, ყოფილიყო ლიტერატორი, ახალგაზრდა მწერალთა მეგობარი და პედაგოგი და ებრაული საზოგადოების მოძღვარი. თავისი კრიტიკული საქმიანობითა და თარგმანებით იგი საზოგადოების აღზრდაზე ზრუნავდა. როგორც მოძღვარი, ის პასუხობდა "ახალი ლიტერატურული პროცესის" მოთხოვნებს, ბევრს იღწოდა ლიტერატურული გემოვნების გაუმჯობესებისა და ებრაული ლიტერატურის ევროპულ დონემდე ამაღლებისათვის. დაუღალავად ზრუნავდა ევროპული ესთეტიზმისა და ფორმის მშვენიერების დასამკვიდრებლად ებრაულ მწერლობაში, ამასთან ის მთელი თავისი არსებით ებრაელი იყო და მუდამ ეროვნული ინტერესების მსახურად რჩებოდა. ებრაული საზოგადოება მუდამ იყო ფრიშმანის ფიქრისა და ზრუნვის საგანი, მიუხედავად იმისა, რომ თავს ისე აჩვენებდა, თითქოს არც სიონისტი ყოფილიყო და არც ნაციონალისტი. მან ხომ მთელი თავისი სიცოცხლე, ნიჭი და უნარი, მდიდარი სულიერი სამყარო ეროვნულ სამსხვერპლოზე მიიტანა. რაც შეეხება ფრიშმანის ლიტერატურულ სტილს, რომელიც მის სულიერ რაობას აკრისტალეზს, ეს არის აფორისტული, ბიბლიური, ხატოვანი სტილი, თუმცა ამ სტილისათვის უცხოა ღვლარქნილი, მძიმე მაღალფარდოვანება უკანასკნელი წინასწარმეტყველებისა, იგი უპირატესობას ანიჭებს პირველ წინასწარმეტყველებისა და ქრონიკების მარტივ სტილსა და სადა ენას. მისი სტილი არ იყო გადატვირთული ხატებით, ფერებით და თვალშისაცემი, ხელშესახები შტრიხებით, მას მხოლოდ მსუბუქი ლირიკული რიტმიკა ახასიათებდა და არა პლასტიკურ-ფერადოვანი ეფონია. სიტყვათა მუსიკა უფრო მეტს გამოხატავს ამ ავტორთან, ვიდრე თვით სიტყვები. მის ქმნილებებში ბიბლიური ენის სული შეიცნობა. ფრიშმანმა გაითავისა უძველესი პოეტური ყალიბების ნაზი და საამო

ქედრადობა და მათი საშუალებით დაეყრდნო საკუთარი პიროვნების შინაგან ორიენტირს. მისი ფაქიზი სმენა მიყურადებულყოფიერ ბიბლიური პოეზიის ცხოველ მუსიკას, მაგრამ ეროვნული პრობლემატიკა აიძულებდა ჩაბმულიყო ლიტერატურულ ომში სხვადასხვა ფრონტზე და უკიდევანოდ განეერცო თავისი სამწერლო სარბიელი. მ. ი. ბერდიჩევსკის თქმით, ფრიშმანმა სრულიად განსხვავებული კრიტიკა შემოიტანა ებრაულ ლიტერატურაში. იგი განსაკუთრებით დაუნდობელი იყო მცონარა მწერლების მიმართ. ბერდიჩევსკი ამ შეფასებისას ეყრდნობოდა ფრიშმანის სტატიას "თოჰუ ვავოჰუ" როგორც ფრიშმანის მსოფლმხედველობის მკაფიო გამოხატულებას. ბერდიჩევსკი აგრეთვე აღნიშნავდა ფრიშმანის პოზიციას ფორმის მიმართ, რომელსაც უკანასკნელი გადაწყვეტ უპირატესობას არასოდეს ანიჭებდა. მთავარი ფრიშმანისათვის თვით ცხოვრება იყო, არა ისეთი, როგორც, ვთქვათ, ესმოდა რაშის, არამედ დასავლური ყაიდის ცხოვრება, კულტურული საზოგადოების ცხოვრება. ლოგორც აღვნიშნეთ, ფრიშმანი იყენებდა ბიბლიის ენას, მიმართავდა ბიბლიურ გამომსახველობით საშუალებებს, სიტყვებისა და ლაიტმოტივების გამოვლენას. იგი სიმალეზე შემდგარიყო და იქიდან საყვედურობდა მცონარა თანამედროვეთ და მოუწოდებდა: "თავს დააღწევთ უქნარობას, სულებს დაინარჩუნებთ". ფრიშმანი თითქმის ერთადერთია მწერალთა შორის, რომლის გარეგნული მრისხანება არსებითად არ ცვლიდა და არ არყევდა მის სულიერ მდგრადობას, რადგანაც იგი საზოგადოებას ემსახურებოდა და არა პირიქით, საზოგადოებისაგან ეძებდა სარგებელს. იგი საზოგადოებრივი საქმიანობისათვის იმალეებდა ხმას, სხვათათვის ირჯებოდა, და არა საკუთარი თავისთვის. იგი არც მხოლოდ ებრაელი მწერალი ყოფილა და არც მხოლოდ ევროპელი, იგი, როგორც ჭეშმარიტი შემოქმედი, ზოგადსაკაცობრიო იდეალების სამსახურში იდგა.

არც სხვა ცნობილი ებრაელი კრიტიკოსი, ფ. ლახოვერია ორიგინალური, როდესაც იგი აღნიშნავს დ. ფრიშმანის ლიტერატურული მოღვაწეობის მრავალმხრივობას. ლახოვერის თქმით, ფრიშმანის შემოქმედება გამოირჩეოდა ფორმის სრულყოფილებით, იგი იყო დახვეწილი ლიტერატურული გემოვნე-

ბის მქონე შემოქმედი, მისი გამოხატვის მანერა მუდამ მკაფიო და სრულყოფილი იყო. ამასთან ერთად ამ ავტორში იმალებოდა იდუმალი სიმი, რომელიც აჟღერებდა იმ სულიერებით აღვსილ მომაჯადოებელ მუსიკას, რითაც გაჟღერებული იყო მისი ყველა ნაწარმოები, ბელეტრისტული თუ პუბლიცისტური. ფრიშმანი პოეტი იყო თავისი არსებით, მაგრამ მისი პოეზია თითქოს უფრო ჩრდილში იყო მოქცეული, მისი თხზულებების ნიაღვარში ჩამალულიყო, გარედან კი უფრო კრიტიკული ნაწარმოებები ჩანდა, რომლებიც ომახიანად აცხადებდნენ თავიანთი არსებობის შესახებ, როგორც ნაყოფი გონებამახვილი და ნიჭიერი კაცის ფიქრისა და განსჯის ნაყოფი. მძლავრი რაციონალური საწყისი ზღუდავდა ფრიშმანში პოეტს, და მაინც იგი ეთაყვანებოდა დაფარულსა და იდუმალს პოეზიაში. და ამიტომაც ფანატიკური დამოკიდებულება ჰქონდა ხელოვნების და შემოქმედებითი უნარის მიმართ. იბრძოდა პოეზიის იდეალებისათვის და მეტწილად აკრიტიკებდა მის თანამედროვე პოეტებსა და ხელოვანებს, რეაგირების გარეშე არ ტოვებდა ნაკლსა და ხარვეზს, რასაც კი მათ ნაშრომში აღმოაჩენდა.

ფრიშმანი თავყვანს სცემდა ევროპულ პოეზიას. და მისი ამ განსაკუთრებული მოწიწების გამო ევროპული პოეზიის მიმართ, ხშირად თანამომძმეთა წყრომას იმსახურებდა, რომლებიც თვლიდნენ, რომ ფრიშმანი ზედმეტად უკმევდა ევროპულ ლექსს. ცნობილია, რომ ფრიშმანს პირველ ევროპულ მწერალსაც უწოდებდნენ ახალ ებრაულ ლიტერატურაში. და მართლაც, მან უამრავი მხატვრულ-სტილისტური ელემენტი შემოიტანა ევროპული ლიტერატურიდან ებრაულ მწერლობაში. იგი ებრძოდა დახავსებულ მცონარობას რაც ძველი თაობის ებრაელი ავტორების საშინელ სენად იყო მიჩნეული. უკიჟინებდა აგრეთვე მათ ცხოვრებასა და შემოქმედებაში გამეფებული რელიგიური ობსკურანტიზმის გამო. თუმცა იგი როდი უგულვებელყოფდა ებრაულ ტრადიციასა და სულიერებას. მასში შერწყმული იყო დასავლელი მოაზროვნე და აღმოსავლელი, იუდაიზმის დამცველი და შემნახავი იუდეველი. არც ფრიშმანის ენა ემყარება უცხო საძირკველს. იგი არ ასხეულებს, არ გამოკვეთს, არამედ გადმოსცემს შთაბეჭდილებას, რასაც საგნები

ახდენენ მის სულზე, ხმას, რომელიც აღმოხდება ხოლმე მათ დანახვაზე. მის მოთხოვნებში არ არის ჭარბი გამომსახველობა, როგორც ეს მის ლექსებშია. ფრიშმანმა ახალი სიმი შეიტანა ებრაულ ლიტერატურაში. მამათა და შვილთა ბრძოლა ებრაული ჰასქალას ლიტერატურაში განათლებისა და ინტელექტისათვის მიმდინარეობდა. აქ კი საქმე გვაქვს ბრძოლასთან მშვენიერებისა და სიცოცხლისათვის.

ზემოაღნიშნულს ეთანხმება ვაქსმანიც, მისი თქმით, ფრიშმანი მიჩნეულია ერთ-ერთ პირველ ებრაელ მწერლად, რომელმაც შემოიტანა ახალი ებრაული ნოველა მშვენიერებისა და ფსიქოლოგიური წიაღსვლის შერწყმით. მისი მოღვაწეობა მეტად მრავალმხრივი იყო, თითქმის ყველა ლიტერატურულ ჟანრში მოსინჯა კალამი. ფრიშმანი გამოირჩეოდა პოეტური განცდით და მიდრეკილი იყო რომანტიზმისაკენ. რაც შეეხება მის ირონიასა და სატირას, კრიტიკასა და გროტესკს, მისი ირონია იყო მსუბუქი, ხოლო სატირა - თითქმის მძაფრი, ზოგჯერ კი მწარეც. ნაწარმოებებიც, შესაბამისად, გამოირჩეოდა ჟანრული მრავალფეროვნებით, ხოლო მწერლის მსოფლმხედველობა და მისი თვალსაწიერი მთლიანად სწვდებოდა მის თანამედროვე ებრაულ ლიტერატურას. ფრიშმანი იყო ახალი ტიპის ნოველის დაბადების მაუწყებელი. პოეტურმა სულისკვეთებამ და ებრაული ენის სიყვარულმა მწერალს ბიბლიის ებრაულისაკენ უბიძგა, რომლის სულიც მან სრულად შეისისხლხორცა, იქამდე, რომ ბიბლიურ სტილს მიმართავდა თანამედროვე ყოფის ასახვის დროსაც. ამასთან ერთად, მის შემოქმედებაში ძალუმად იგრძნობა აგრეთვე ევროპული ლიტერატურის გავლენაც. იგი საფუძვლიანად იცნობდა ჰაინეს, ნიცშეს, შექსპირის შემოქმედებას. ამ მწერლობამ უდიდესი გავლენა მოახდინა მის სტილზე. და როცა სამწერლო ასპარეზზე გამოვიდა, უკვე გათავისებული ჰქონდა ევროპული ლიტერატურული გემოვნება და სულისკვეთება.

ფრიშმანის მცირე მოთხოვნები გამოირჩევა ფსიქოლოგიური სიღრმით. მისი მოთხოვნები არ ასახავენ მწერლის პირად ცხოვრებას, ფრიშმანთან განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა პეიზაჟს აღწერას. პეიზაჟს აქ მნიშვნელოვანი იდეურ-ფსიქოლოგიური დატვირთვა აქვს, იგი არაიშვიათად მოხმობი-

ლია პერსონაჟის შინაგანი ბუნების გასახსნელად. ფრიშმანი თავისი ამაღლებული მსოფლმხედველობით ყოველთვის განადიდებდა მშვენიერებას და თან მიდრეკილი იყო ტრაგიზმისაკენ.

მენახემ მანცური მოკლედ შენიშნავს, რომ, მართალია, ფრიშმანის სტილმა განიცადა ევროპული ლიტერატურის მნიშვნელოვანი ზეგავლენა, მაგრამ მისი წერის დასავლურ მანერაში აღმოსავლური, ორიგინალური ებრაული შტრიხებიცაა გაბნეული. ფრიშმანი ესწრაფვის მისტიკურსა და იდუმალს, განსაკუთრებით შინაგან მშვენიერებას, რომელიც ადამიანის ბუნებაშია. ფრიშმანის ლტოლვა მშვენიერებისა და სიცოცხლისაკენ ახალი ტენდენციაა ახალ ებრაულ ლიტერატურაში. წერის ამ მანერამ ხელი შეუწყო ებრაული ლიტერატურის გათავისუფლებას მძიმე რაციონალური ელემენტებისა და ხელოვნურობისაგან, რაც დამახასიათებელი იყო ჰასქალის ლიტერატურისათვის. მწერლის ნაწარმოებებში არ არის გამოკვეთილი მითიურ-ხალხური ელემენტი, მის ნაცვლად ავტორი გამოკვეთს ინდივიდის უნივერსალურ სახეს, მის მდიდარ სულიერ სამყაროსა და ესთეტიკურ პრინციპებს. აღნიშნული ტენდენციები მან შეითვისა მსოფლიო ლიტერატურის იმ ნიმუშების თარგმანებიდან, რომელიც თავად განახორციელა. ფრიშმანის კალამს ეკუთვნის აგრეთვე გადამუშავებული ხალხური თქმულებანი. მის ადრეულ ზღაპრებში იგრძნობა ანდერსენის გავლენა. მაგრამ ფრიშმანისეული ბიბლიური ლეგენდები - "უდაბნოს ზღაპრები", რომელიც მოგვიანებით შეიქმნა, გამოირჩევა ორიგინალობითა და ენობრივი სიმდიდრით. ამ ლეგენდებში ასახულია კონფლიქტი ადამიანურ მისწრაფებებსა და თორას, კანონს შორის, სიცოცხლესა და მორალს შორის. ცნობილმა კრიტიკოსმა ბარუხ კურცვაილმა განაცხადა, რომ ფრიშმანი თავისი რითმული პროზით, რომელიც შორეულ ბიბლიურ ეპოქას ასახავს, ცხადყოფს, თუ როგორ გაუუკუღმართა ცხოვრება ადამიანებს კანონების ბრმა მორჩილებამ. აშკარაა, რომ ფრიშმანისეული ფიქცია საზრდოობდა საზოგადოებრივი ყოფის წიაღიდან, და ეს კომპონენტი, პუბლიცისტურ წერილებთან და ესეებთან ერთად, წარმოადგენს გვიანი რომანტიზმის ქარიშხლის სიმპტომს. როგორც ჩანს,

ფრიშმანი განიცდიდა ჰაინეს - პუბლიცისტიკის მამის - ძლიერ გავლენას, ისევე როგორც უამრავი მისი თანამედროვე ებრაელი მწერალი. ფრიშმანმა იცოდა როგორ გამოეყენებინა სათავისოდ ყველა მისი ნაკლი, ისე რომ ჩირქი არ მოსცხებოდა მის გენიალობას, რაც დაამტკიცა კიდევ თავისი მოღვაწეობით.

ცნობილი ებრაელი პოეტი და მწერალი, იაკობ ფიხმანი დავიდ ფრიშმანის შესახებ გვიამბობს: ფრიშმანს არაფერი ჰქონდა საწუწუნო მკითხველის თუ თაყვანისმცემელთა ნაკლებობის გამო. მას უყვარდა „კურთხეული და სპეტაკი“ ფიქრი, ფრიშმანი თითქოს აცხადებდა თავისი ერესის შესახებ და მისტიკურ ზმანებაში იძირებოდა. მას მხოლოდ ტკივილები თუ უერთგულებდნენ და გაუნელებელი სევდა დღენიდაგ სდევდა თან. ფრიშმანი უფრო ნიჭიერი კაცი იყო, ვიდრე სრულყოფილებითა და ჰარმონიულობით გამორჩეული ინდივიდუუმი. იგი უფრო პოეტი იყო, ვიდრე „დიდი კაცი“, ფრიშმანი მორალისტი იყო. მას არ მოსწონდა მკითხველთან ზედმეტი სიახლოვის გამოჩენა და ერიდებოდა მოჭარბებულ ინტიმურობას. ფრიშმანი ამჯობინებდა თავად ყოფილიყო დამკვირვებელი, ვიდრე დაკვირვების ობიექტი. დადის იგი ჩვენ შორის და აყურადებს ყველა ჩვენს ფიქრსა და გრძნობას, ასე მახლობელი და თან ასე შორეული.

ჩვენი აზრით, ფიხმანი ფრიშმანს აფასებს არა როგორც კრიტიკოსი, არამედ როგორც პოეტი, ამიტომ იგი ფრიშმანის ინდივიდუალობით უფრო ინტერესდება, ვიდრე მისი თხზულებებით, რაც არის, ჩვეულებრივ, კრიტიკოსის განსჯის საგანი. იგი ანალიზებს ფრიშმანის პიროვნებას პირადი ნაცნობობის საფუძველზე და ამ შემთხვევაში მისთვის ამოსავალს არ წარმოადგენს ნაწარმოებები, როგორც ეს სჩვევიათ კრიტიკოსებს, რომლებიც ავტორის პიროვნებასაც მისი თხზულებების მეშვეობით აფასებენ.

ცნობილი კრიტიკოსი და მკვლევარი დოვ სადანი საუბრობს ზოგადად ებრაული ლიტერატურისა და ენის შესახებ და გამოყოფს შედარებით მნიშვნელოვან ავტორებს, მათ შორის დავიდ ფრიშმანს. სადანი არ უღრმავდება ფრიშმანის თემას, მხოლოდ რამდენიმე გვერდს უთმობს მის ცხოვრებასა და შემოქმედებას. აღნიშნავს, რომ ფრიშმანმა შემოიტანა ებრაულ

ლიტერატურაში რამდენიმე პრინციპი, რაც მან საკუთარი თარგმანებიდან შეითვისა. მისმა თარგმანებმა გაამდიდრა ებრაული ლიტერატურა და მრავალ მწერალს გაუკვალა გზა. ფრიშმანი და აღორძინების ხანის რამდენიმე მწერალი ლიტერატურული ცხოვრების ავანგარდში იდგნენ და ლომის წილი შეიტანეს ახალი ებრაული სალიტერატურო ენის განვითარებაში (ბრაინენი, ფრიშმანი, ბარნფელდი, - გერმანიაში; ახად ჰაამი, ბრენერი, - ლონდონში). აღსანიშნავია, რომ ფრიშმანი ორ ენაზე: ივრითსა და იდიშზე თხზავდა და ორივე ენაზე დატოვა ლიტერატურული მემკვიდრეობა.

ვფიქრობთ, სადანი არ ჩაღრმავებია ფრიშმანის კრიტიკას, ვინაიდან იგი არ იყო ლიტერატურის კრიტიკოსი, იგი უფრო ებრაული ენის სფეროს იკვლევდა მის განვითარებას აკვირდებოდა, ამიტომაც მან ყურადღება ლინგვისტურ ასპექტზე გაამახვილა და იმ ფაქტსაც გაუსვა ხაზი, რომ ფრიშმანი ორენოვანი შემოქმედი იყო. აქვე შევნიშნავთ, რომ ორენოვნება ბევრი ებრაელი მწერლისთვის იყო დამახასიათებელი: (მენახემ ლევინი, მენდელე მოხერ სფარიმი, პერეც სმოლენსკინი და სხვ.). ებრაელი ავტორები აგრეთვე ხშირად მიმართავდნენ უცხო სიტყვებსაც, რომლებიც საჭიროებისამებრ გამოყენების შემთხვევაში ბარბარიზმებად არ ჩაითვლებოდა.

ცნობილი კრიტიკოსი ავრაჰამ შეანანი თავის ორ ნაშრომში აღნიშნავს, რომ ფრიშმანი თავისი მენტალობით ახლოსაა რომანტიკულ მსოფლადქმასა და თვალთახედვასთან, მიუხედავად იმისა, რომ იგი ზოგჯერ წინააღმდეგობაში მოდის ტრადიციულ ებრაულ პრინციპებთან. იალაგის მსგავსად, ისიც უნებლიეთ პირველქმნილ ეროვნულ ძირებს უღრმავდება, თავისუფალს რელიგიურ-იდუური ბორკილისაგან და ამ ეროვნული არქეტიპის სამსახურში დგება. თავისი ესთეტიზმისა და ინდივიდუალობის გამო, გარკვეულწილად ისიც ემიჯნება ისტორიულ იუდაიზმს და უძველეს, წარმართული ეპოქის მითოსს მიაშურებს. ფრიშმანი მიმართავს იმ ღვთაებას, რომელმაც მის ჟინსა და მისწრაფებებს თავისუფლების სამოთხე შეუწარმოა. ფრიშმანი ცდილობს განაგრძოს ბაირონის ტრადიციები ებრაულ ლიტერატურაში მიკვალზე მეტი ძალი-სხმევით. ფრიშმანი უარყოფს იუდაიზმის რელიგიურ-საზოგა-

დოებრივ ძალაუფლებას, რომელიც ბოჭავს და თავისუფლებას ართმევს ინდივიდს. ამას განაპირობებს ფრიშმანის დასავლურობა. მისი ესთეტიზმი და ინდივიდუალიზმი მუდმივად დაეხეტება საყრდენ-ორიენტირის გარეშე, თავის მხრივ ყველა "დასავლელი" მასქილი ექვმიტანილია ტრადიციული იუდაიზმისათვის ზიანის მიყენებაში იმგვარი კრიტიკული მოღვაწეობით, როგორსაც ეწეოდა, ვთქვათ, დ. ფრიშმანი. თავის მხრივ არც ფრიშმანს შეუძლია თავი დააღწიოს წინააღმდეგობას ზოგად ესთეტიკურ აღქმასა და ყოველდღიურობაზე რეაქციას **შორის**.

ჩვენი აზრით, შეანანი ზედმეტ სიმკაცრეს იჩენს ფრიშმანის მიმართ, როდესაც მას აკრიტიკებს, როგორც რელიგიისა და ეროვნულობის მოწინააღმდეგეს. პირიქით, დ. ფრიშმანი უკიჟინებდა ებრაელებს დაეცვათ და გაფრთხილებოდნენ საკუთარ ტრადიციებსა და რელიგიას. ფრიშმანმა რამდენიმე სტატია მიუძღვნა ამ თემას (იხ. მე-3 თავი), სადაც იგი კიცხავს ყველას, ვინც ვნებს იუდაიზმს, ებრაულ ენასა და ლიტერატურას. ა. შეანანი სხვა ნაშრომში აღნიშნავს, რომ ფრიშმანი თავისი ორიგინალური თხზულებებითა და თარგმანებით წარმოგვიდგება როგორც მყარი ესთეტიკური პრინციპების მქონე შემოქმედი, რომლისთვისაც უცხოა კომპრომისი, **მაგრამ რომელშიც იმავდროულად პარადოქსულადაა შერწყმული** ლირიკოსი და გონებამახვილი ინტელექტუალი, ნეორომანტიკული გრძნობით დამუხტული ავტორი და მძაფრი სატირის ოსტატი. ეს ამბივალენტურობა ახასიათებს აგრეთვე მის ლიტერატურულ კრიტიკას. ვროპული მწერლობის ნიმუშებს ფრიშმანი იყენებდა კრიტერიუმად ებრაული ლიტერატურის შეფასებისას, რაშიც ზოგჯერ რადიკალურ დოგმატიზმს იჩენდა. ამასთან ერთად, სურდა ძირეული ებრაული ელემენტების თავისებური კრისტალიზება მოეხდინა თავის თხზულებებში, როგორც სტილის, ისე შინაარსის თვალსაზრისით. ესთეტიკური საზომით უდგებოდა იგი აგრეთვე თემებს პრეისტორიული ხანის ებრაული სამყაროდან, ასევე რწმენისა და შემეცნების საკითხს იუდაიზმში და ამავე პოზიციიდან განიხილავდა ებრაელთა ყოფის ცნობილ პრობლემებსაც, ვთქვათ, ბრძოლას მამათა და შვილთა შორის, რაც არსებითად იყო ბრძოლა ორ

განსხვავებულ მენტალიტეტს შორის. ამ თვალსაზრისით, ფრიშმანი ათანაზრებს ახალ ღირებულებას სიუჟეტის რეალისტურ საზომთან და ფსიქოლოგიურ ანალიზთან, თუმცა იქაც მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს ლირიკოსი და არა მაინცდამაინც მთხრობელი-ფსიქოლოგი, მუსიკალურობით დაჯილდოებული ადამიანი, და არა მაინცდამაინც მეცნიერული პროგნოზების ოსტატი.

თავისი კრიტიკით ფრიშმანი ცდილობდა ყოფილიყო ახალი თაობის მოძღვარი. მის საფუძველს წარმოადგენდა პიეტიტი დასავლური ლიტერატურის მიმართ, რომელიც ხშირად დოგმატურ ხასიათს იღებდა. ამ დოგმატიზმს შეეძლო შეერყია მისი კრიტიკის ღირებულება, რომ არა ფრიშმანის ანალიტიკური უნარი და მაღალი ლიტერატურული გემოვნება, რასაც ერთვოდა მისი პოეტური ალღო, და თუნდაც შედეგრი რომ არ შეექმნა, ის ჩინებულად იცნობდა შემოქმედებით ბილიკებს და დაბრკოლებათა გადალახვის საშუალებებს.

III თავი - დავით ფრიშმანის ესეების კრიტიკა

III თავი წარმოადგენს ნაშრომის ძირითად ნაწილს და მასში დავიდ ფრიშმანის ესეები და ფელეტონებია გაანალიზებული, მისი წერილების კრებულის „მოფარფატე ასოების“ მიხედვით. აღნიშნული თავის შესავალ ნაწილში გადმოცემულია ესეის რაობა, მისი ისტორია, ამ ჟანრის ნაწარმოებთა თავისებურებანი და სხვ. შემდგომ განვიხილავთ უშუალოდ დავიდ ფრიშმანის ესეებს. კრებულში „მოფარფატე ასოები“ მწერლის წერილები თემატურადაა დალაგებული და ჩვენც ამ თანამიმდევრობას მივყევით. თავდაპირველად წარმოვადგინეთ სოციალურ თემაზე შექმნილი ესეები.

ჩვენ მიმოვიხილეთ ესეის ჟანრის ისტორია და მისი ადგილი მსოფლიო ლიტერატურაში. მწერლობის ამ დარგში არაერთი ავტორი მოღვაწეობდა ებრაულ ლიტერატურაშიც. მათ შორის პირველი იყო დავიდ ფრიშმანი, რომლის ესეების უმრავლესობა კრიტიკული იყო. ფრიშმანის ინტერესების სფერო ფართო და მრავალმხრივი იყო. განსაკუთრებით კი მის ყურადღებას იპყრობდა ებრაული საზოგადოება და ებრაული

ლიტერატურა. მას ჰქონდა აგრეთვე ესეები პოლიტიკის სფეროდან. შეიძლება ითქვას, რომ დ. ფრიშმანი იყო პირველი ფელეტონისტი ახალ ებრაულ ლიტერატურაში. თუმცა მისმა ცნობილ წიგნმა “მოფარფატე ასოები” ვერ ჰპოვა სათანადო ასახვა დ. ფრიშმანის შემოქმედებისადმი მიძღვნილ კრიტიკულ ლიტერატურაში, უფრო მეტიც, მასში შესული წერილების ნაწილი საერთოდ არ არის მოხსენებული სპეციალურ ლიტერატურაში, განსხვავებით მწერლის სხვა ცნობილი ესეების კრებულებისაგან “თოჰუ ვაბოჰუ” (“ქაოსი”), “ჩვენი მწერლობის საიდუმლო საუნჯიდან” და სხვ. აღმოჩნდა, რომ დ. ფრიშმანის სოციალური ესეებს ჯერ არ შეხებია მკვლევრის ხელი. აქამდე მკვლევრები ინტერესდებოდნენ ლიტერატურული ესეებით. ამიტომაც შევაჩერეთ ჩვენი არჩევანი დ. ფრიშმანის ზემოაღნიშნულ კრებულზე და თემატური თანამიმდევრობით შევეცადეთ მის გაანალიზებას. დავყავით იგი სოციალურ, ლიტერატურულ თუ პოლიტიკურ ესეებად, რათა ნათელი მოგვეფინა მწერლის პოზიციისა და მიზნებისათვის, ზოგ შემთხვევაში ფრიშმანისეული ნარკვევები წმინდა კრიტიკას ემსახურებოდა, ზოგჯერ პრობლემის გამოსწორებას ისახავდა მიზნად, ხან კი ამა თუ იმ სიტუაციის გამართლებას და სხვ. თუმცა მწერლის თითოეულ ესეში შესაძლოა არა ერთი, არამედ რამდენიმე პრობლემის კრიტიკას წავაწყდეთ, და აგრეთვე რამდენიმე მიზანს, ზოგჯერ ავტორს რამდენიმე ამბავი მოჰყავს თავის შეხედულებათა წარმოსაჩენად, ზოგჯერ კი ორ ესეში შლის თავის სათქმელს.

“XXV” გახლავთ პირველი ესეი დ. ფრიშმანის წიგნში “მოფარფატე ასოები”. ფრიშმანმა არ დაარქვა გარკვეული სახელი ესეის, მხოლოდ ნომერი (XXV) მიანიჭა. მწერალმა ესეი პატარა ამბის გადმოცემით დაიწყო. ამდენად, მცირე ამბით ესეის დაწყება დ. ფრიშმანის, როგორც ესეისტის, ერთ-ერთი დამახასიათებელი ნიშანია. ამბავი ვითარდება ერთ-ერთ წვეულებაზე, სადაც მაღალი საზოგადოება შეკრებილიყო. დ. ფრიშმანი აღწერს მუსიკოს შემსრულებელთა ოსტატობასა და რეპერტუარს, საუბრობს ცნობილ უნგრელ კომპოზიტორზე – ლისტზე, ებრაელ მიზენტალზე და სხვ. იგი აგრეთვე აღწერს პიესას “სიჭაბუკის სიყვარული”, რომელიც იქვე სცენაზე იყო

ინსცენირებული, მწერლის ყურადღებას იქცევს ასევე ქალთა სამოსელი და ზედმეტი მასლაათი. მაგრამ დ. ფრიშმანი არ ჩანს კმაყოფილი ამგვარ თავყრილობაში მონაწილეობით. თითქოს რაღაც ცოდვა ჩაედინოს აქ მოსვლით. ბოლოს კი მას მყარი არგუმენტი მოჰყავს, რაც ამართლებს მის მოქმედებას. შეკრება საქველმოქმედო ყოფილიყო და ემსახურებოდა ებრაული სკოლების კეთილმოწყობასა და ებრაელი ხელმოკლე ჭაბუკების განათლების დაფინანსებას, მოკლედ, მდაბალი აქცია მაღალი იდეის განხორციელებას უჭერდა მხარს, აქედან გამომდინარე, მას ჰქონდა გამართლება. თუმცა მწერალს გული არ უთმენს, რომ საზოგადოების ესა თუ ის მანკიერება არ ამხილოს. მას განსაკუთრებით არ მოსწონს ქალების ხმამაღალი ლაზღანდარობა: “დობილი დობილს ემუსაიფება და მათი ხმა სასახლის ერთი კიდიდან მეორემდე აღწევს”. ფრიშმანს არც იმ საღამოს დადგმული ცეკვები და მოცეკვავეები მოსწონებია, თუმცა, რას დაემებდა, ეს ტაკიმასხრობა სკოლებისა და ღარიბი ბიჭუნების სწავლისთვის აგროვებდა შემოწირულობებს. ფრიშმანს იმ ებრაელებზეც მოსდიოდა გული, ვინც ცეკვას ვერ ახერხებდა - “მძიმედ, და თან უწესრიგოდ მოძრაობდნენ და მშვენიერ მაზურკას ამახინჯებდნენ”. ფრიშმანის აზრით, ეს ცეკვა არ შეეფერებოდა ებრაელებს, რომელთაც მის წესებში არაფერი გაეგებოდათ.

ესეის მთავარი თემა მაღალი საზოგადოების მიერ მოწყობილი საღამოს ცოდვა-მადლი გახლავთ. ერთი მხრივ, ამ ტაკიმასხრობაში მონაწილეობა მწერალს ცოდვად ეჩვენება, მეორე მხრივ კი ისიც ცხადია, რომ ამგვარი შეკრება კეთილშობილურ მიზანს და სიკეთეს ემსახურება. ნარკვევის დედაარსი, ვფიქრობთ, ავტორმა სრულად გადმოსცა ამ რემარკაში: “რისთვის გიამბეთ ეს ყოველივე, ალბათ, სრულიად უსარგებლო ამბები თქვენი ყურისათვის. ცოდვა იყო-მეთქი იმ საღამოზე დასწრება, თუმცა ამ ცოდვას კეთილი ნაყოფი უნდა გამოეღო. შემოწირულობანი, რომელსაც საღამოს სტუმრები გაიღებდნენ, ჩვენი კოხტა ქალაქის ებრაულ სკოლებს უნდა მოხმარებოდა”.

ამ ესეიში ფრიშმანი მიმართავს სტილისტურ ხერხებს, რომლებიც წარმოაჩენს მისი როგორც მწერლის ოსტატობას. ის

რონიას კიდევ უფრო ამძაფრებს სადამოს სცენების ლირიკული აღწერით: “ქალის ხმა დარბაზში მოჩხრიალე ნაკადულივით გაისმოდა”...

ესეის მიზანს წარმოადგენდა მოწოდება შემწეობა აღმოეჩინათ ღარიბ-ღატაკი ებრაელი ჭაბუკებისათვის, რომლებიც სწავლას იყვნენ მოწყურებულნი, აგრეთვე დახმარებოდნენ ქალაქის ებრაულ სკოლებს. ფრიშმანის შეგონება ებრაელებისათვის და არამართო მათთვის შემდგომი მდგომარეობს: კეთილშობილურ ინტერესს შეიძლება ანაცვალო ზნეობრივი ნორმებიც კი, ან, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, მიზანი ამართლებს საშუალებებს. ფრიშმანი აქ წარმოგვიდგება როგორც ჭეშმარიტი ებრაელი, რომელსაც ესმის, რაოდენ დიდი მნიშვნელობა აქვს თანამედროვე სკოლას და განათლებას ებრაელი ბავშვისათვის და ამ საქმის მხარდასაჭერად მზადაა დათმოს ებრაული ტრადიცია და მორალი.

“შიმონ შპიტცერი” ავტობიოგრაფიული ხასიათისაა. მის თემას წარმოადგენს ებრაული ინდივიდუალობა, რაც ასე მნიშვნელოვანია მწერლისათვის. დ. ფრიშმანმა ესეი მიუძღვნა შიმონ შპიტცერს – გეომეტრიის პროფესორს ავსტრიაში. შიმონ შპიტცერი დაიბადა ვენაში 1826 წელს, შეისწავლა არითმეტიკა და გეომეტრია. 1848 წელს არმიაში გაიწვიეს და არმიის საზიდრები ჩააბარეს. 1849 წელს მის მიერ გამოქვეყნებულმა სტატიამ არმიის ხელმძღვანელობის ყურადღებაც მიიპყრო. სათანადოდ დააფასეს მისი ნიჭი და მისწრაფებანი და ჯარიდან გაათავისუფლეს. მალე იგი ვენის პოლიტექნიკურ უნივერსიტეტში ჩაირიცხა. მოგვიანებით ახალგაზრდა სწავლულს ავსტრიის განათლების მინისტრმა ამგვარი გარიგება შესთავაზა: თუ იგი დატოვებდა თავის რელიგიას, მიიღებდა პროფესორის თანამდებობას ეკონომიკის აკადემიაში. შიმონ შპიტცერმა მტკიცე უარი განუცხადა. მიუხედავად ამისა, 1863 წელს იგი ინიშნება უმაღლესი მათემატიკის პროფესორად ვენის პოლიტექნიკურ უნივერსიტეტში. იგი მსოფლიო ავტორიტეტს მოიხვეჭს და რჩევისა და კონსულტაციისთვის მასთან მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხიდან მოემართებიან. შიმონ შპიტცერი გარდაიცვალა 1886 წელს.

დ. ფრიშმანი, როგორც პუბლიცისტი, ინტერესდება საზოგადოების პრობლემებით. ამიტომ იგი ყოველ ღონეს მიმართავს, რათა მიაღწიოს საზოგადოებაში ნამდვილი ცვლილებების გატარებას. მას გაცნობიერებული აქვს თავისი მისია, როგორც საზოგადოების განმანათლებლისა, მან ჭეშმარიტი ებრაული განმანათლებლობა უნდა გაავრცელოს ებრაულ საზოგადოებაში. მოცემული ესეის მთავარი იდეაა ფართოდ იქნეს ცნობილი საზოგადოებაში ის დიდი პიროვნებები, ვინც ამაყად ატარებდნენ ებრაულ ინდივიდუალობას. მწერალი მოუწოდებს ახალგაზრდა თაობას მაგალითი აიღოს შიმონ შპიტცერისაგან, რომელმაც მიუხედავად დუხჭირი ყოფისა, შიმშილისა და სიცივისა, სათანადო განათლება მიიღო და დასახულ მიზანს მიაღწია.

როგორც ჩანს, დ. ფრიშმანი დიდად იყო დაინტერესებული აღზრდის პრობლემით. იგი აკრიტიკებდა ახალი თაობის მოსწავლეებს: “ვინ არ იცნობს ჩვენი დროის ებრაელ მოწაფეს, რომელიც შეადგებს სკოლის კარს, თუ სტომაქი სავსე აქვს, მაგრამ თუ ასე არ არის, სკოლას უმალ მიატოვებს და ჯამის გავსებას ეცდება.” ამ ნებიერი მოსწავლის ტიპის საპირისპიროდ წარმოადგენს დ. ფრიშმანი იმ ადამიანის მაგალითს, რომელიც გაუსაძლისი ყოფის მიუხედავად ცნობილი პროფესორი გახდა. ამ მოწაფეებმა არ იციან, ვინ იყო შპიტცერი, და მის შესახებ არც იმ მკითხველებმა უწყიან, ვინც მასქილთა სტატიებს ჩაჰკირკიტებენ და კოლაბორაციონისტთა წერილებს იზუთხავენ. ყველა საკუთარ ობივატელურ მიზნებს გამოსდევნებია, შპიტცერის მსგავსი დიდი პიროვნებანი კი დავიწყებას ეძლევიან: “ვინ იცნობს მას, ვის სმენია მისი სახელი ჩვენს ებრაელ მკითხველთაგან? ებრაელი მკითხველები კარგად იცნობენ “მასქილებს”, ებრაული საკითხით დაინტერესებულებს, ასევე დღედაღამ მლოცველებს ჩვენს კოლაბორაციონისტებთან ერთად”.

ფრიშმანი ამ თხზულებაში წარმოგვიდგება როგორც განსაკუთრებული ინდივიდუუმი – არც რელიგიური ფანატიკოსი და არც მასქილი. ჩვენი აზრით, მას სურდა საზოგადოების გაჯანსაღება ტრადიციულ ფუნდამენტზე დაყრდნობით, მაგრამ ახალი გზებითა და საშუალებებით. სურდა მსოფლიო

ებრაელობის კონსოლიდაცია და თვალსაჩინო მამულიშვილების დანარჩენ მოძმეთათვის გაცნობა, ასევე მიზნად ისახავდა ევროპულ კულტურასთან მათ ზიარებას, სიბნელისა და უმეცრების დაძლევას. დ. ფრიშმანმა მნიშვნელოვან საკითხს გაუსვა ხაზი შპიტცერის პერსონის წარმოდგენით – “ებრაული რწმენის ერთგულებას”. ამ ადამიანმა გაუძლო განათლების მინისტრის მიერ შეთავაზებულ დიდ ცდუნებას და თავისი მრწამსის ერთგული დარჩა. ფრიშმანმა თითოეულ ებრაელს მიუთითა შპიტცერის მაგალითზე და მოუწოდა არაფრის ფასად არ დათმონ მამა-პაპის რწმენა. ამ კუთხით დავიდ ფრიშმანი ეროვნულ მოღვაწედ, ერისკაცად წარმოგვიდგება. ის მწერალი და კრიტიკოსია, დაფიქრებული ებრაელი ხალხის სასიცოცხლო პრობლემებზე.

როგორც წესი, ხშირ შემთხვევაში, ფრიშმანი არ კმაყოფილდება ერთი წერილით და თემას შემდეგ ესეშიც განავრცობს ხოლმე. მწერალი ამჯერადაც ასე იქცევა და ესეით „გაბრიელ იეჰუდა ლიხტენფელდი“ კიდევ ერთ სანიმუშო პიროვნებას აცნობს ებრაელ საზოგადოებას. ეს გახლავთ გაბრიელ იეჰუდა ლიხტენფელდი. ეს ესეც ბიოგრაფიული ხასიათისაა და დოკუმენტურ მასალას ეყრდნობა. გაბრიელ იეჰუდა ლიხტენფელდი იყო პოლონეთში მცხოვრები ებრაელი ინჟინერი, პოეტი და მასჰილი. მან მთელი თავისი ცხოვრება წიგნებსა და გამოკვლევებში გალია, მან დატოვა მდიდარი მემკვიდრეობა როგორც მეცნიერების, ისე ლიტერატურის დარგში. გაბრიელ იეჰუდა ლიხტენფელდიც სიღარიბეში ცხოვრობდა, სიცოცხლის უკანასკნელ წლებში კი იგი დაბრმავდა.

ფრიშმანს ამ პიროვნებათა წარდგენით სურდა მისაბამი მაგალითი ეჩვენებინა თანამედროვეთათვის. მწერალი შეეცადა შთამომავლობის ხსოვნაში ჩაებეჭდა ამ ორი დიდებული პიროვნების წარუშლელი სახე, რომელთაც თავიანთი ნიჭი და უნარი, მთელი სიცოცხლე ებრაელი ხალხის სამსახურში გალიეს. ამრიგად, ორივე ზემოაღნიშნული ესეი ერთსა და იმავე იდეას გამოხატავს. დ. ფრიშმანი აკრიტიკებს მდიდარ თანამომძეებს, რომელთაც არ სურთ შეამჩნიონ გვერდით დუხჭირ ყოფაში მყოფი მოყვასი. “რამდენ ბრძენკაცს შიმშილით ამოხდენია სული, - კითხულობს მწერალი, - და რამდენია

მდიდარი, განცხრომასა და ფუფუნებაში მყოფი!” “დიდებული ადამიანები უკვალოდ იკარგებიან”, - ცნობილი ქართველი მწერლის ეს ფრთიანი გამონათქვამი განსაკუთრებით მიესადაგება დ. ფრიშმანის გულისტკივილსა და ამ ორი ესეს სულისკვეთებას.

“აშქენაზური უშა” გვიამბობს ყრილობის შესახებ, რომელიც ქალაქ ბრასლაჟში შედგა. ფრიშმანი პირველ პირში მოგვითხრობს ამბებს, ე.ი. როგორც თვითმხილველი და ყრილობის მონაწილე. ფრიშმანმა ადოლფ ჰანსმაიერისაგან მიიღო წერილი ყრილობის შესახებ, სადაც იგი განმარტავდა, რომ ეს შეკრება ემსგავსებოდა ყრილობას, რომელიც შედგა ათას შვიდასი წლის წინ უშაში, გალილეაში, ასე განუცხადებია ერთ-ერთ რაბინს, რომელიც ამ ყრილობაზე სიტყვით გამოსულა. ყრილობის მიზანს წარმოადგენდა იმ დროისათვის მთავარი ებრაული პრობლემის მოგვარება, ეს გახლდათ ებრაულ მასებში გამეფებული უმეცრება და გაუნათლებლობა, ამას ერთვოდა ახალგაზრდების გაუცხოება ებრაული რელიგიისა და ღვთისმსახურებისაგან. ყველა დამსწრე იყო რაბინი ან მასქილი, ვინც დაინტერესებული იყო იუდაიზმის პრობლემით. ოთხი დელეგატი გამოვიდა სარეკომენდაციო მოხსენებით. ბოლოს შეთანხმდნენ, დაეარსებინათ ბეჭდვითი ორგანოები, ებრაული ჟურნალები, რაც ხელს შეუწყობდა გაუნათლებლობისა და უმეცრების აღმოფხვრას ებრაულ წრეებში. უმთავრესი პრობლემა, რაც ფრიშმანმა ხაზგასმით აღნიშნა მოცემულ ესეში, იყო ებრაული საზოგადოებისა და რელიგიის რეფორმაცია, ახალი სისტემის შემუშავება ახალგაზრდობის განათლებისა და მათთვის ებრაული ენისა და კულტურის სწავლებისათვის.

ფრიშმანი მიმართავს დიალოგს სხვადასხვა პერსონასთან: ადოლფ ჰანსმაიერთან, მის მეუღლესთან და ყრილობის სხვა დელეგატებთან. მან განაცხადი გააკეთა თავისი მწერლური ტალანტის შესახებ და ესეი წარმოადგინა როგორც სცენაზე გათამაშებული დრამა. ფრიშმანის მიზანი იყო ნათლად ეჩვენებინა მკითხველისათვის ყრილობის მიმდინარეობა. ამავე დროს მწერალი აკრიტიკებს იმ ახალგაზრდებს, ვინც არ იცის ებრაული ენა. მისი თქმით, მტკიცე გალავანი უნდა

შემოევლოთ იუდეური რელიგიისათვის და ყველა განზე გამდგარი იქ უნდა შეეკრიბათ. ამ მიზნით შეუთავაზებია მას დაესტამბათ “სიდური” (ლოცვანი) ებრაული ასოებით, რომელსაც მარცხნიდან მარჯვნივ წაიკითხავდნენ. ამ სიახლეს ფრიშმანმა ხუმრობით მოუხმო, თუმცა სწორედ ინოვაციებით იუდაიზმის საფუძვლების დაცვა იყო ფრიშმანის მიზანი. ყრილობის მიზანსაც წარმოადგენდა იუდაიზმის გადარჩენის ახლებური გზების ძიება. მაგრამ მარცხნიდან მარჯვნივ წერას ორგვარი გააზრება უნდა ჰქონოდა: ა) სიახლე-ინოვაცია და ევროპულ კულტურასთან ინტეგრაცია. ცხადია, შეუძლებელია ებრაულ ენაზე მარცხნიდან მარჯვნივ წერა. აქ, უბრალოდ, საქმე გვაქვს რთულ სიმბოლიკასთან; ბ) მკაცრი კრიტიკა და დაცინვა მათი, ვინც მიატოვა იუდაიზმი და ივრითი და გადავიდა დასავლურ კულტურაზე ანუ მარცხნიდან მარჯვნივ წერა-კითხვაზე, ანუ ვინც ეროვნული კულტურა ევროპული ღირებულებებით ჩაანაცვლა.

ყრილობა ორ დღეს გრძელდებოდა. ამრიგად, მწერალმა გააკრიტიკა დელეგატები, ვინც ებრაელთა ათასწლოვანი პრობლემის გადასაწყვეტად მოსულიყო. მხოლოდ ორ დღეს ისხდნენ და მაშინაც დელეგატი მანდილოსნები იმაზე საუბრობდნენ, თუ როგორ უნდა გაფრთხილებოდნენ თავიანთ თეთრ ბლუზებს, რომ არ დასვროდათ.

სრულიად უშედეგოდ შეიკრიბნენ დელეგატები. მხოლოდ საკუთარი თავები წარმოაჩინეს, მათ არავისთან და არაფერთან არ სურდათ დაპირისპირება. ამიტომაც ფრიშმანი აკრიტიკებს ყველა ყრილობას – ახალსაც და ძველსაც. იგი დასცინის ებრაელთა ამ მანკიერ მისწრაფებას უსაგნო შეკრებისა და ლაყბობისაკენ. ფრიშმანი ქოქოლას აყრის აგრეთვე მასქილებს და ექილიკება მათ, რადგან ისინი თითქოს მოუწოდებდნენ ებრაულ საზოგადოებასა და ახალგაზრდობას დაბრუნდნენ ებრაულ ენას, კულტურას, მაგრამ ეს ყოველივე იყო მხოლოდ ცარიელი ფრაზები და ლოზუნგები. ფრიშმანმა აქტიურად დაუჭირა მხარი ებრაული პრესის დაარსებას და ეს მხარდაჭერა საქმიანად დაამტკიცა, როგორც სჩვეოდა, - იგი მთელი ცხოვრების მანძილზე მუშაობდა სხვადასხვა ებრაულ პერიოდულ გამოცემაში სხვადასხვა ფუნქციით. მწერალს მიაჩნდა,

რომ პერიოდიკის საშუალებით შეიძლებოდა მოებრუნებინათ ახალგაზრდების გული იუდაიზმისაკენ. მისი ეს პოზიცია ახლოსაა ახად ჰაამის შეხედულებებთან, რომელთანაც ხშირად ოპოზიციაში იმყოფებოდა. ახად ჰაამიც ებრაული კულტურისა და იუდაიზმის გაცოცხლებისა და აღორძინებისაკენ მოუწოდებდა ებრაელ მოღვაწეებს. მაგრამ ფრიშმანი ახად ჰაამისაგან განსხვავებით, არც ევროპულ კულტურასთან თანაზიარობას გამორიცხავდა, ამ ურთიერთობებისა და კეთილისმყოფელი გავლენების გარეშე მას ვერ წარმოედგინა ეროვნული კულტურის განვითარება. ფრიშმანმა ქალაქ ბრასლავს შემთხვევით არ მიაქცია ყურადღება მოცემულ ესსეში. ბრასლავი ებრაული კულტურის ცენტრს წარმოადგენდა, აქ იყო ებრაული უმაღლესი სკოლა, დაარსებული გერმანელი ებრაელების მიერ.

ესეში “გაზაფხული მოვიდა” ფრიშმანი წუთისოფლის წარმავლობის თემას ეხება. მწერალი უამბობს მკითხველს სამ ამბავს, დაკავშირებულს გაზაფხულის მოსვლით მოგვრილ სიხარულთან. ერთი ამბავი ობოლ ბიჭუნასა და მასხარას შეეხება, რომელიც მას ერთთავად სცემდა. სხვა მოთხრობაში გოგონა მშობლებთან ერთად სხვა სახელმწიფოში გადავა საცხოვრებლად. მშობლები დაიხოცებიან და გოგონა იძულებული გახდება თავად, საკუთარი შრომით ირჩინოს თავი. ოცდაათი წლის რომ შეიქნა, სახელმწიფოში ახალი წესრიგი დამყარდა და უცხოელთა გაძევება იწყეს. იმისათვის, რომ არ გაეგდოთ, ქალიშვილი მძიმე სენით შეპყრობილ კაცს მისთხოვდა. კაცი ქორწინების მეორე დღესვე გარდაიცვალა და პოლიციამ ისევ მოსთხოვა ქალს ქვეყნის დატოვება. ქალი ვარშავაში დაბრუნდა. ერთ მოთხრობაში წუთისოფლით გატანჯულ მოხუცებულს, რომელიც მასწავლებლობდა და სიბერის გამო მოწაფეები შემოეცალა, სიხარული მოჰგვარა შემდეგი ფრაზის წაკითხვამ: “ადარის შემოსვლასთან ერთად სიხარულიც შემოვიდა”. გაზაფხულის მოსვლას უკავშირდება მორდების ამბავიც, რომელიც შორეულ ქვეყანაში გადაკარგულა ოჯახისათვის სარჩოს საშოვნელად. ყველა ეს ამბავი ერთი თემის ირგვლივაა შექმნილი, ეს არის ადარის (გაზაფხულის პირველი თვე ებრაული კალენდრით) დადგომით გამოწვეული სიხარული. მიუხედავად აწინდელი ნაღველისა, მომავალს

იმედის თვალთ უნდა შევხედოთო, - მიიჩნევს მწერალი. ებრაელთა ტანჯვას ერთხელაც ბოლო მოეღება და გასაჭირი სიხარულით შეიცვლება, - სწამს დავიდ ფრიშმანს.

ფელეტონით “ყრუ-მუნჯთა კონგრესი” ფრიშმანი განაგრძობს საზოგადოების ყველა მანკიერი მხარის კრიტიკას. ფრიშმანის ბასრი კალამი სწვდება ყველას და ყველაფერს. მწერალი კილავს ებრაელობას როგორც ერს, რომელსაც თავისი წარსული დავიწყებია და მომავალზე წარმოდგენა არა აქვს: “ღმერთო ჩემო! ასეთი უსიხარულო, წყალწაღებული, დასნეულებული და დახეიბრებული ერი თუ გინახავთ! რომელმაც არა უწყის ხვალინდელი დღისა. დღეს არ იცის, რა უყოს თავის შვილებს, ხვალ კი არ ეცოდინება, რა უყოს მამებს, გუშინდლიდან მოსულებს”.

ფელეტონის დასაწყისში ფრიშმანი საუბრობს ორ ენაზე, რომელსაც ხალხი ფლობს. ერთი ხელის მოძრაობის, ჟესტის ენაა ყრუ-მუნჯებისა, მეორე ხმიური მეტყველებაა მუნჯი ყრუებისა. ყრუ-მუნჯთა ენად ფრიშმანი იმ ენას მიიჩნევს, რომელსაც საზოგადოების ინდიფერენტული ნაწილი იყენებს, რომელიც მუდამ ეთანხმება ყველაფერს და არასოდეს არაფერს არ ეწინააღმდეგება. ბრმად უქნევენ თავს ყველაფერს და ყველა გამომსვლელს ტაშით აჯილდოებენ. ეს ყრუ-მუნჯები არიან ის ადამიანები, რომლებიც ერის სულიერ თუ საერო ცხოვრებას ჩასდგომიან სათავეში. ამ ლიდერებს ფრიშმანი “ქურდებს” უწოდებს: “ჩიკაგოში კონგრესი იყო ქურდებისა... ნახევარი მსოფლიოს ქურდებს მოეყარათ თავი. ფრიშმანი დასცინის და გმობს იმ კონგრესებს, რომლებიც იმართება გერმანიაში, ამერიკაში, ავსტრიაში და ეძღვნება მშვიერ ადამიანებსა და მახინჯ ქალებს... ამ კონგრესის ორგანიზატორებს არ ახსენდებათ ებრაელთა მდგომარეობა, არ ადარდებთ ერის მომავალი. ამრიგად, ამგვარი კონგრესები სრულიად უსარგებლოა. უნჯები ბუნდოვანსა და აბსტრაქტულ თემებზე მსჯელობენ, ყრუები კი ყველაფერს ბრმად ეთანხმებიან. ასე რომ საკითხი ჰგავს ჰილელისა და შამაის სკოლების კამათს კვერცხისა და ქათმის პირველობის შესახებ. ფრიშმანი აწყობს რევოლუციას ებრაული

რეალობის გამო, ებრაელთა დრომოჭმული ცხოვრების წესის გამო. რევოლუციას უწყობს ებრაელთა თავკაცებს და მკაცრად აკრიტიკებს მათ. ფრიშმანი ხედავს ნამდვილი კონგრესის საჭიროებას, რომელიც დაინტერესდება ებრაული საკითხით, ებრაელთა მომავლით. სურს, რომ ებრაული საზოგადოება იყოს გონიერი, ავ-კარგის დამნახავი და შემძლე შესაბამისი ლიდერების არჩევისა, რომლებიც მას წარუძღვებიან. ფრიშმანს მიაჩნია, რომ უნდა აილაგმოს რელიგიურ და ადგილობრივ ლიდერთა თვითნებობა. სურს, ისეთი წინამძღოლი ჩაუდგეს ხალხს სათავეში, რომელსაც გააზრებული ექნება ყოველი ნაბიჯი. ასეთ იდეალი ფრიშმანს სიონისტურ წრეებში ეგულება, რომლის მიმართაც აშკარა მხარდაჭერა გამოხატა წინა ესეში.

სოციალურ ესეებს ლიტერატურულ თემაზე შექმნილი წერილები მოსდევს. როგორც ვნახეთ, ფრიშმანს მუდმივად აფიქრებდა ებრაული საკითხი. იგი ეძებდა გზებს ამ საკითხის გადასაწყვეტად და ამიტომაც, ებრაული საზოგადოების გასაჯანსაღებლად, კრიტიკის ქარცეცხლში ატარებდა ხოლმე თავის თანამომხებებს. იგი რეფორმისტული მოძრაობის ლიდერად გვევლინება. ახალი ებრაული ლიტერატურა წარმოადგენდა მწერლის კრიტიკის უმნიშვნელოვანეს საგანსა და თემას. იგი იყო უაღრესად საყურადღებო და სასიცოცხლო მნიშვნელობის ასპექტი ებრაული ყოფისა, მჭიდროდ დაკავშირებული ამ ხალხის კულტურულ გარემოსთან, მათ რელიგიურ წარმოდგენებთან. ლიტერატურას შეეძლო უდიდესი როლი ეთამაშა ებრაული ნაციონალური მისწრაფებების განხორციელების საქმეში. აღნიშნული ტენდენციები თვალსაჩინოდ გამოიკვეთა საზოგადოებრივ ესეებში, მაგრამ საზოგადოებრივი ესეები მთელი საზოგადოების გულისყურისკენაა მიმართული, ხოლო ლიტერატურული ესეები, უპირველეს ყოვლისა, მწერალს მიმართავს, შემდეგ კი ებრაელ მკითხველს.

ფრიშმანი ძალ-ღონეს არ იშურებდა, რომ ახალი ებრაული ლიტერატურა ყოფილიყო ჟანრობრივად მდიდარი, თემატურად მრავალფეროვანი, თანამედროვე ტენდენციების ამსახველი, ეპოქის ინტერესების გამომხატველი. იგი ყურადღებას ამახვილებდა ებრაულ ლიტერატურაში არსებულ უარყოფით მოვლენებზე. ფრიშმანს შეეძლო სააშკარაოზე გამოეტანა ქმნილების

მხატვრული წყნი, ერთმანეთისაგან გაერჩია ხელოვნური და ბუნებრივი ნაწარმოებში, ფუჭი რიტორიკა და იდეური გააზრება, მიეთითებინა ყალბი ბგერის, არაბუნებრივი პათოსისა და მოჩვენებითი ადტივებისათვის. ტყუილად როდი უწოდეს მას ებრაელებმა “ჩვენი ლიტერატურის სინდისი”. კრიტიკოს ფრიშმანის გზა არის მოძღვრის გზა. იგი, როგორც მოძღვარი და მასწავლებელი, ამოწმებს ავტორის ყოველ ნაბიჯს, აღნიშნავს ყოველ ნაკლს სტილის, გრამატიკისა თუ შინაარსის თვალსაზრისით. ანსაკუთრებით არ სწყალობდა ღვლარჭნილ სტილს და საჯაროდ დასცინოდა ამგვარი ნაშრომის იდეურ სიღარიბესა და ემოციურ სიცარიელეს.

ფრიშმანის კრიტიკა არ მისდევს რომელიმე ლიტერატურულ სკოლას და არ უწესებს ზღუდეებს შემოქმედებით პროცესს. იგი ცდილობს დაამკვიდროს ევროპული ესთეტიკა და ლიტერატურული გემოვნება. ფრიშმანი როგორც ჭეშმარიტი ებრაელი ავლენდა ძლიერ ლტოლვას შინაგანი მშვენიერებისაკენ, სულის სიწმინდისა და გულწრფელობისაკენ. ეს ყოველივე მეტყველებს იმ ფაქტზე, რომ ფრიშმანი ესწრაფვოდა საფუძველი ჩაეყარა ჭეშმარიტი ებრაული მხატვრული სიტყვიერებისათვის, როგორც თანამედროვე იუდაიზმის ქვაკუთხედისათვის. ამიტომაც იგი ხშირად დაუნდობელ სატირიკოსად და ებრაელ მწერალთა რისხვად გვევლინება.

დ. ფრიშმანი ფელეტონში "XXIX" საუბრობს თავისი დაპირისპირების შესახებ ესეისტებთან და პუბლიცისტებთან. ესეის დასაწყისში მწერალი ეხება კვების პრობლემას, აღნიშნავს, რომ არიან ადამიანები, რომლებიც მრავალ დღეს მარხვაში ატარებენ, ან ისეთები, ვინც მცირე საზრდოთი კმაყოფილდებიან, ასევე გამომგონებლები, რომლებიც სხვადასხვა მასალისაგან ამზადებენ საკვებს. ავტორს მიაჩნია, რომ ჭამა ეს ბოროტებაა და ის არის უბედურებათა თავი და თავი ქვეყანაზე. იგი გვთავაზობს იდეას გავათავისუფლოთ ქვეყანა ჭამის პრობლემისაგან, სჯერა, რომ ყველა დარწმუნდება ამ საქმის სისწორეში, მისი მტრებიც კი ლიტერატურულ ავანსცენაზე ქედს მოიხრიან მის წინაშე და აღიარებენ, რომ შეუცოდავთ მისთვის. ჭამასთან ერთად გაქრება ბოროტება, სიძულვილი და დევნა, ახსნა მოექმნება საარსებო კითხვებს,

პროლეტარიატის პრობლემატიკას, დასმულს ლესლთან და მარქსთან, შეიცვლება ებრაული საკითხიც და მავანი ვერ შემღებს ფრიშმანის პოზიციის საწინააღმდეგო პუბლიკაციების გავრცელებას. შემდგომ ამისა ავტორი უამბობს მკითხველს ადამიანების შესახებ, რომელთაც ორმოცი დღე და ორმოცი ღამე შეინახეს მარხვა, საზრდოს მიუღებლად, ამასთან ერთად იგი საუბრობს ბერლინში გამართულ ევროპელ მკვლევართა სხდომის შესახებ. ავტორი ჰყვება ბრასლაველ პროფესორზე, რომელმაც მოუწოდა კოლეგებს შეექმნათ სახამებელი ნახშირმშავისაგან. მწერალი მოუთხრობს მკითხველს ასევე რაბი ცადოკის შესახებ, რომელმაც ორმოცი წელიწადი გაატარა მარხვაში, აგრეთვე ჰოლანდიელი ჰენრიხის (1684) შესახებ, რომელიც უზმოდ იჯდა ორმოცი დღე და მხოლოდ ხილის წვენს იღებდა, ასევე იტალიელი სუტცის შესახებ, რომელმაც პირი და კუჭი გაიკერა...

თხზულების მთავარი თემა გახლავთ მწერალთა კრიტიკა, ასევე გამოგონება ფელდმანისა, რომელიც ადამიანთა აზრებს კითხულობდა. ფრიშმანი აღნიშნავს, რომ მას არ ძალუძს ჩაწვდეს ებრაელი მწერლის ან პუბლიცისტის ფიქრებს და ვერ გაუგია ვის ან რის შესახებ ბაასობენ ეს პატივცემული გვამები: “პასტირს ეკუთვნის გამოგონება მაწანწალა ძაღლების ნაკბენის გასაუფნებლად. იგი რამდენიმე წვეთ შხამს დააკურებდა ნაკბენ ადგილს და ასე კურნავდა. მაგრამ შეეძლო კი პასტირის წამალს პუბლიცისტის ნაკბენისაგან კაცის განკურნება? მეც ჩამიწია კალამი ბრიყვთა თავში, მეც მიტყორცნია ჩემი ისარი გველეშაპისათვის, მწარე-მწარე სიტყვები მეც მიწერია და ირგვლივ შხამი დამინთხევია, თუმცა შხამს, რომელიც უსარგებლო გამოდგა მაწანწალა ძაღლებისათვის, სარგებელი მოუტანია მაწანწალა მწერლებისათვის”.

ფრიშმანი მკაცრად აკრიტიკებს ესეისტებსა და პუბლიცისტებს და მათ ძაღლებად მოიხსენიებს, რადგან იგი მათში ნამდვილ მწერლებს ვერ ხედავდა. ამიტომაც თავს ესხმოდა მათ, და ეს მწერლებიც მასში დაუძინებელ მტერს ხედავდნენ, რომელიც მათ მომავალს ემუქრებოდა. ამიტომაც საშინლად სძულდათ იგი. ამას ფრიშმანიც შესანიშნავად გრძნობს და დაუფარავად ამხელს თავის პოზიციას. არსობის პურისათვის

მწერლები ათასგვარ ხრიკებსა და მაქინაციებს მიმართავდნენ: “მე თავად ვიცი, რომ უნდა ვენდო, რადგან ჭამის დროს არ დავწერ არც ერთ სტატიას, და არც ნახევარს, ერთ ასოსაც კი. მავანი მწერალი ვეღარ მომპარავს ერთ მოთხრობას ან ნახევარს, ვერ გადაწერს და ვერ მიაწერს მას საკუთარ სახელს. ჭამის შემდეგ ამგვარი რამ აღარ მოხდება, პურს აღარ მოითხოვს და აღარ მოსთხოვს ყოველ გამვლელს ფულს”. ამდენად, ჭამა მთავარი ფაქტორია ლიტერატურის მარცხისა და ფსევდო-მწერლების მომრავლებისა, რომლებიც სხვის ნაწარმოებებს იპარავენ ფულისათვის. მაგრამ ფრიშმანი წინ აღუდგა ამ მანკიერებას, მისი მიზანი იყო ებრაული ლიტერატურის გაჯანსაღება ამ სენისაგან, პრინციპების მქონე მწერალთა გაზრდა. ფრიშმანი მოძღვრავს მათ, რომ ის პური, რომელსაც ისინი ქურდობით მოიპოვებენ, პური არ არის, და ჯობს იმარხულო, ვიდრე ცოდვის პური ჭამო. აქ ფრიშმანი წარმოგვიდგება როგორც ახალგაზრდა მწერალთა მოძღვარი და მორალისტი, ის თავის მოძულებსაც მიმართავს და მათ სწორ გზაზე მოქცევასაც ცდილობს, იმედი აქვს, მოინანიებენ ცოდვებს და აღიარებენ შეცდომებს: “ჩემი მოძულენი, ლიტერატურულ სცენაზე რომ შემიმენია, მუხლს მოიყრიან ჩემს წინაშე და მეტყვიან: შევცოდეთ, ბატონო ჩვენო, ბოროტი ჩავიდინეთ შენს წინაშე, შენ კი სამაგიერო არ მოგიზღავს, პირიქით სამარადჟამო მაღლი მოისხი ჩვენი და ჩვენი შვილებისა”.

ფრიშმანი თავს იწონებს, წარმოგვიდგება როგორც მწერლების “მომთვინიერებელი” და რიგიანი, პატიოსანი მხატვრული შემოქმედების მოსარჩლე ებრაულ საზოგადოებაში.

“წერილები ლიტერატურის გარშემო”, კრიტიკოსების თქმით, საყურადღებო ესეა, რამდენადაც აქ ავტორი უშუალოდ ლიტერატურაზე ამახვილებს ყურადღებას, თუმცა ამას ვერ ვიტყვით ესეის პირველ ნაწილზე, რომელიც ქალებს ეძღვნება, მეორე ნაწილი კი, მართლაც, ლიტერატურას ეთმობა.

პირველ ნაწილში ავტორი ქალთა შესახებ საუბრობს დიალოგის ფორმით, რომელსაც თითქოს მეგობარ ქალთან წარმართავს. ფრიშმანი ზოგადად ქალების კრიტიკას იძლევა, აკრიტიკებს მათ აზრებს, ჩვევებს, მიდგომას ცხოვრებისეული საკითხებისადმი, განსაკუთრებით მწვავედ ეხება ქალების

დამოკიდებულებას მეცნიერებასთან. ფრიშმანი აღნიშნავს, რომ ქალები სწავლობენ არა სიბრძნისა და განათლების მისაღებად, არამედ სიამოვნებისა და თავმოწონებისათვის. ცოდნა-განათლებას ისინი სამკაულად იყენებენ. მწერალი პარალელურს ავლებს ქალსა და მამაკაცს შორის. მამაკაცი იტყვის, მე ვისწავლეო, და აქ მახვილი დაესმის ზმნას “ვისწავლე”, მაგრამ ქალის ნათქვამში “მე ვისწავლე”, მწერლის თქმით, მახვილი ნაცვალსახელს “მე” მოუდის. ანუ ქალს უპირველეს ყოვლისა საკუთარი თავი აინტერესებს და მერე სხვა დანარჩენი. პიროვნული “მე” ქალთან ბევრად უფრო ძლიერად ჟღერს, ვიდრე მამაკაცთან. მოკლედ, ფრიშმანი აკრიტიკებს ქალებს მეცნიერებასა და განათლებასთან მიმართების კონტექსტში. მწერალი ამბობს: “და არა მხოლოდ ებრაული ენის სწავლის საკითხში ვქილივობთ ქალებზე, არამედ განათლების ყველა იმ დარგში, რასაც ახლავს სარგებელი, მაგრამ არ ახლავს სილამაზე. ეს ეხება, მაგალითად, მედიცინასაც, რომელსაც დიდი ძალისხმევა სჭირდება, ქალი ძნელად დაეუფლება ამ საქმეს, რადგან თუ ისწავლის, ისწავლის არა საკუთარი თავისთვის, არამედ სხვათათვის.”

ფრიშმანი ფიქრობს, რომ ქალი მეტისმეტად მგრძნობიარეა. მასზე თუ კარგი ილაპარაკე, ეს შეცდომაა, ხოლო თუ ამავე, აქაც შეცდები. ამ შემთხვევაში ავტორი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს ქალს და მას მეტად რთულ და საინტერესო ქმნილებად წარმოგვიდგენს. მწერალი ეწინააღმდეგება გავრცელებულ შეხედულებას ქალის სისუსტის შესახებ. მას მიაჩნია, რომ ქალი ძლიერი ქმნილებაა და თან რთული, მამაკაცი იოლად ვერ ამოიცნობს მის ბუნებას. ფრიშმანი არ აკრიტიკებს ქალს როგორც მშვენიერი სქესის წარმომადგენელს, იგი აკრიტიკებს ქალის ცხოვრების ყაიდასა და საგნებისადმი დამოკიდებულებას. წერალი ქალთა ემანსიპაციის მომხრეა, დაინტერესებულია, რომ ქალებმა ისეთივე მონაწილეობა მიიღონ საზოგადოების ცხოვრებაში, როგორც მამაკაცებმა. სურს ქალებმაც ისწავლონ ებრაული ენა და წერონ წიგნები, ისე როგორც ამას სხვა ერების წარმომადგენელი ქალები აკეთებენ. ფრიშმანი ხაზს უსვამს ებრაელი ქალის ფუნქციას, მის როლს შვილების აღზრდის საქმეში, და მიუთითებს, რომ ქალი შვილებს ებრაულ ენაზე უნდა ესაუბროს. ამრიგად, დ.

ფრიშმანს სურდა გაძლიერებულიყო ოჯახის ინსტიტუტი და საზოგადოების სოციალური სამირკველი. აქედან გამომდინარე, ეს ესეი სოციალურ ესეებს ემსგავსება. მაგრამ თხზულების პირველი ნაწილი მხოლოდ პრეამბულაა ძირითადი თემისა, რომელიც მწერალმა მეორე ნაწილში უნდა გაშალოს. აქ ფრიშმანი თავის მშვენიერ თანამოსაუბრესთან მწერლებისა და მწერლობის კრიტიკის შესახებ მსჯელობს.

ფრიშმანი კიდევ ერთ წერილს უგზავნის თავის მეგობარ ქალს, ამჯერად ლიტერატურის შესახებ. ეს წერილი წარმოადგენს ერთგვარ გაფრთხილებას ყველა ებრაელი მწერლისათვის და მიჩნეულია ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ესსედ ახალი ებრაული ლიტერატურის ისტორიაში. წინამდებარე ესეი მიუხედავად ობიექტური სამოსელისა, საყურადღებოა სწორედ სუბიექტური თვალსაზრისით. ამ ესეში ფრიშმანი წარმოგვიდგება როგორც ფართო ჰორიზონტის მქონე, მსოფლიო ლიტერატურასა და ხელოვნებაში გათვითცნობიერებული შემოქმედი. ფრიშმანის ეს წერილიც აღსავსეა მძაფრი კრიტიკით, გროტესკითა და სატირით. ფრიშმანი უშეღავათო ბრძოლას უცხადებს ყველას, ვინც დაუმსახურებლად ატარებს მწერლის სახელს. იგი განსაკუთრებით დაუნდობელია პლაგიატორების მიმართ. იგი უამბობს მკითხველს ერთ-ერთი ასეთი პლაგიატორი მწერლის შესახებ, რომლის ლიტერატურული ქურდობაც მან საქვეყნოდ ამხილა და ეს ფაქტი გაკვეთილად აჩვენა ყველა დანარჩენ მწერალს. ეს მწერალი ყოფილა ნახუმ მეირ შეკვიჩი (როგორც მოიხსენიება იგი წიგნის 133-ე გვერდზე). ფრიშმანის ეს ესეი ერთსა და იმავე დროს არის კრიტიკაც და ანალიზიც შეკვიჩის მოთხრობისა “მოკვეთილი”. ფრიშმანმა გამოააშკარავა, რომ ეს მოთხრობა არის პლაგიატი სმოლენსკინის რომანისა “უძღები შვილი”. ცვლილება, რომელიც შეიტანა შეკვიჩმა სმოლენსკინის რომანში ის არის, რომ მთავარ გმირად თავის ვერსიაში ქალი გამოიყვანა. ფრიშმანი სასაცილოდ იგდებს პლაგიატორს, მძაფრად აკრიტიკებს და ქოქოლას აყრის უუნაროს, რომელიც კაცსა და ქალს ვერ არჩევს ერთმანეთისაგან. “ავტორს იმდენად შურდა სმოლენსკინის, რომ ადგა და ზუსტად მისი თხზულების “უძღები შვილი” ასლი გააკეთა, მხოლოდ სმოლენსკინთან მთავარი გმირი კაცია, ამასთან კი

ქალი.” მოკლედ, საქმე გვაქვს სმოლენსკინის ორიგინალური ნაწარმოების პლაგიატთან. გავიხსენოთ, რომ თავად ფრიშმანს არ უყვარდა სმოლენსკინი, და გააკრიტიკა კიდევ არაერთხელ, განსაკუთრებით კი სტატიაში “ჩვენი ლიტერატურის იდუმალებიდან”, სადაც ფრიშმანმა ის მიწასთან გაასწორა და სმოლენსკინის წიგნი “მარადიული წამი” მოშე ჰესის თხზულებისა “რომი და იერუსალიმი” პლაგიატად გამოაცხადა. მაგრამ ამ წერილს არ მოჰყოლია დიდი გამოხმაურება, რადგან სმოლენსკინს ეთაყვანებოდნენ, როგორც ნაციონალური აღორძინების ერთ-ერთ მამამთავარს, და ფრიშმანმა ვერ შეძლო ჩრდილი მიეყენებინა მისი ავტორიტეტისათვის პატრიოტიკური ებრაელების თვალში. ამის გამო, ვფიქრობთ, ამჯერად ფრიშმანი შეეცადა გამოესწორებინა თავისი პოზიცია სმოლენსკინის მიმართ და ისევ მიემხრო ამ გზით მასზე განაწყენებული, სმოლენსკინის გულშემატკივარი მკითხველი. ამიტომაც წინამდებარე ესეში ფრიშმანი თითქოს ობიექტურად განიხილავს საკითხს, თუმცა ამ ყოველივეს სარჩულად სუბიექტური მიზანი ედო. როგორც ჩანს, ფრიშმანი უახლოვდება ნაციონალისტთა პოზიციებს და ცდილობს აამოს მათ.

ფრიშმანი სტატიაში “წერილები ლიტერატურის საგანზე” განაგრძობს კრიტიკასა და თავლაფის დასხმას ვაიმწერლებისათვის, მათ იგი კიბოებს ადარებს, ხოლო დიდსა და ჭეშმარიტ მწერლებს თევზებს ამსგავსებს. ფრიშმანი წუხს, რომ ტრაპეზზე მოსართმევი თევზი არა აქვს და იძულებულია კიბოთი გაუმასპინძლდეს სტუმრებს. იგი აცხადებს: “დღეს თევზი არა მაქვს სუფრაზე მოსატანად, მხოლოდ კიბო შემიძლია მოგართვათ. მაგრამ ეგ არაფერი, ხალხი იტყვის და შეიძლება კიბო თევზად გავასაღოთ”. ვინ არიან ეს კიბოები, რომელთა თევზად გასაღება მოუწადინებია ფრიშმანს? და რატომ აცხადებს, რომ დღეს თევზი არ არისო? ამ ყოველივეს მიუყვართ დასკვნამდე, რომ იგი ჯერ ვერ ბედავს შეუტიოს ნამდვილი მწერლებს – თევზებს, როგორც მაგალითად, სმოლენსკინს, და სურს პრობლემა წარმოაჩინოს ნაკლებად ცნობილი მწერლების, ვთქვათ, შეკვიჩის მაგალითზე. ამ შემთხვევაში იგი აღარ წაწყდომია ისეთ უარყოფით რეაქციას, როგორსაც სმოლენსკინის შემთხვევაში წააწყდა. ამიტომაც ფრი-

შმანს არ დაუშურებია რეკომენდაციები და შეგონებანი ახალგაზრდა მწერლებისათვის, რომლებსაც მართებდათ დაქვემდებარებოდნენ მწერლობის კანონებსა და ნორმებს და გაეცნობიერებინათ ეთიკისა და ზნეობის წესები, რათა სრულყოფილი ამბავი მიეტანათ მკითხველამდე, და არა მხოლოდ არაფრისმთქმელი დიალოგები **დაეხვავებინათ**.

მოთხრობას “მოკვეთილი” ან “ბროწეულის ზღაპარი”, რომელიც სამი ნაწილისაგან შედგება. ფრიშმანი განიხილავს როგორც ტრილოგიას, შექმნილს მასების გემოვნებისა და სულისკვეთების მიხედვით. ასე რომ ავტორი დაეშვა მასების გემოვნებამდე და არა ცდილა, პირიქით, მასები აემალღებინა შემოქმედის დონემდე. ანუ თხზულებაში დაკარგულია ავტორის ინდივიდუალობა. აწარმოები არ ეხება ყოფით პრობლემებს, იგი უსარგებლო და უმიზნოა, ფუჭი საქმეა: “ავტორი ერთ ამბავს მეორეში ჩაურთავს, მეორეში – მესამეს. სიუჟეტი უაზროდ იხლართება, და ყველაფერი მხოლოდ ჟურნალის ნომრების გასამრავლებლად ხდება”. ფრიშმანს მიაჩნია, რომ ეს არ არის ნამდვილი შემოქმედება, ეს მხოლოდ გამოცემათა ტირაჟირებაა. ამბავი ეხებოდა ყმაწვილ ქალს, სახელად ხანას, რომელიც ოჯახიდან გაიქცევა, რადგან სურდათ მიეთხოვებინათ ერთი უღირსი კაცისათვის. ხანას ოჯახმა გამარცხა ერთი ობოლი ბიჭი – შლომო. შლომო გაექცა მათ წამებას და რჯული შეიცვალა. ხანა ფრანგულ და ებრაულ ენებს სწავლობდა იაკოვ რამონთან და მის სახლში ათევდა ღამეს. ერთხელაც მას იქ ძლიერ სცემეს, რის შემდეგაც იგი გაიქცა შორეულ ქალაქში და მკერავად დაიწყო მუშაობა. იქ გაიცნობს იგი შლომოს, მათ ერთმანეთი შეუყვარდებათ. ქალმაც გამოიცვალა რჯული და იქორწინეს. მაგრამ მზებქდავმა, ფრიშმანის სიტყვით, ურჩია ავტორს გადაეკეთებინა ფინალი, ისე რომ პერსონაჟები დაბრუნებოდნენ თავდაპირველ სარწმუნოებას, და ამით ეამებინა მკითხველი მასისათვის, რომელსაც მუდამ ბედნიერი დასასრული იზიდავს.

ფრიშმანი აკრიტიკებს მოლაყბე ავტორს, რომელიც კარგავს ანგარიშს, უბრუნდება დაუსრულებლად ერთსა და იმავე საკითხს და წრეზე დადის. წიგნის რამდენიმე გვერდი თითქმის სიტყვასიტყვით იმეორებს ერთსა და იმავეს.

რასაკვირველია, ამგვარი ფაქტები ვერ გადაურჩებოდა ფრიშმანის კრიტიკულ თვალსა და ბასრ კალამს. ფრიშმანი ამ წიგნს “ათას ერთ ღამეს” ადარებს სტილისტური გაფორმებით, ამბების ერთიმეორეში გადახლართვით. თუმცა ფრიშმანის შემოქმედება თავადაც ხასიათდებოდა ერთი ძირითადი თემის იდეური ვარიაციებით. ფრიშმანი ცალკე ჩერდება არაბულ ზღაპარზე – “ალი ბაბა და ორმოცი ყაჩაღი”. მაგრამ სახელს “ალი” გადმოსცემს “ალეფით” “აინის” ნაცვლად. ალბათ იგი დასავლურ თარგმანში იცნობდა ნაწარმოებს და ამიტომ არ იცოდა “ალი ბაბა” “ალეფით” დაეწერა თუ “აინით”.

განხილული წერილის ძირითადი მიზანია ბრძოლა პლაგიატობის სენის წინააღმდეგ, მიმბამძველობისა და უსახური, მშრალი პროდუქციის მექანიკური წარმოების მხილება.

წერილში “ხელოვნება” ფრიშმანი მასწავლებლად გვევლინება, იგი ლიტერატურის გაკვეთილებს ატარებს, და მას შემდეგ, რაც ფელეტონი განიხილა, ხელოვნების რაობა სურს განსაზღვროს. ფრიშმანი საკითხს ისე წარმოადგენს, თითქოს არც მწერლებმა და არც მკითხველებმა არ იცოდნენ, თუ რას ნიშნავს ხელოვნება. ფრიშმანს, როგორც ჩანს, აქ კიდევ ერთხელ სურს ებრაელი მწერლები დაამციროს მათი გაუნათლებლობის გამო. აჩვენოს მკითხველს, რომ ლიტერატურულ ასპარეზზე გამოსულ მწერლებს არაფერი გაეგებათ ხელოვნებისა. ფრიშმანი მშვიდად, ჩვეული იუმორით აყალიბებს თავის შეხედულებას. ხსენებულ საკითხზე იგი ფელეტონს იწყებს ერთი სალონური თავყრილობის აღწერით. ამ შეკრებაზე გაჟღერებულა მთავარი კითხვა: “რა არის ხელოვნება?” ფრიშმანი იწყებს მსჯელობას ხელოვნების რაობის შესახებ და მოჰყავს ნიცშეს თვალსაზრისი: “ხელოვნება ეს თავისთავადობაა”; იბსენი კი ბრძანებს: “ხელოვნება სხვა არაფერია, თუ არა სარკე”; შოპენჰაუერი გვასწავლის, რომ “ხელოვნება ეს შინაარსია”. ფრიშმანი წარმოგვიდგენს ფილოსოფოსთა და მოაზროვნთა მოსაზრებებს ხელოვნების რაობის ნათელსაყოფად. და ვიდრე იგი გაარკვევდეს ხელოვნების ჭეშმარიტ არსს, სურს აჩვენოს ამ კითხვის უადგილობა და სიბრიყვე და უმეცრება იმისა, ვინც ამგვარ კითხვას წამოჭრის: “რა არის ხელოვნება? გითხრათ განა, რა არის პოეზია? რა არის ღმერთი? რა არის სიყვარული?”

სამყარო? მშვენიერება? იდეალი? მასალა? არის? სინამდვილე? ილუზია?” ფრიშმანს მიაჩნია, რომ ხელოვანი მხოლოდ ქმნის ხელოვნების ნიმუშს, იგი მთელი არსებით გრძნობს მას, თუმცა არ შეუძლია ახსნას, თუ რა არის ხელოვნება. ფრიშმანის აზრით, “ეს უბედურება იქიდან იღებს სათავეს, როცა ადამა კეთილისა და ბოროტის შეცნობის ხის ნაყოფი იგემა და არ დაკმაყოფილდა სიცოცხლის ხის ნაყოფით”.

ფრიშმანი ფიქრობს, რომ ხელოვნება ეს არის “სახურავი, ხელი თუ სოლი ნებისმიერი საგნისა ქვეყანაზე”. იგი ცდილობს ფილოსოფიულად მიუდგეს საკითხს, წარმოადგინოს ხელოვნების საკუთარი დეფინიცია. იგი საუბრობს აგრეთვე ესთეტიკის როგორც ხელოვნების კომპონენტის შესახებ. ხელოვანსა და ესთეტიკას შორის შემდეგი კორელაცია არსებობს: ხელოვანს მუდამ უნდა ესმოდეს ესთეტიკისა, თუმცა თავად ესთეტიკას არ ძალუძს ხელოვანად აქციოს კაცი. ხელოვნებას ზეგარდმო ნიჭი სჭირდება. ამიტომაც ნამდვილი ხელოვანი ცოტაა, მაგრამ ძალიან ბევრს ესმის ხელოვნება. ფრიშმანის აზრით, ხელოვნება სიცოცხლის ხის ნაყოფია და არა კეთილისა და ბოროტის შეცნობის ხისა. ასე რომ ხელოვნებას სასიცოცხლო მნიშვნელობა აქვს ადამიანისათვის. ამგვარად განმარტავს ფრიშმანი ხელოვნების არსს.

“სიბრძნე სოლომონისა, პაულ ჰეიზეს მიხედვით” კრიტიკული ხასიათის ესეა. ფრიშმანი განიხილავს გერმანელი მწერლის პაულ ჰეიზეს ნაწარმოებს, რომელიც წარმოადგენს თხუთმეტმოქმედებიან პიესას სოლომონ მეფის, საბას დედოფლის, შულამითის, მეტრფისა და მწყემსი ქალის შესახებ.

დასაწყისში ფრიშმანი აღწერს პიესის დეტალებს: მოზრანდება საბას დედოფალი, რათა ჰკითხოს რჩევა სოლომონ მეფეს. დედოფალს სურს მიიღოს პასუხები მარადიულ კითხვებზე: რა არის ჩვენი ცხოვრება? რა იქნება ჩვენს შემდეგ? თუ დადგება ის დღე, როდესაც ჭეშმარიტებას პირისპირ შევხვდებით? მაგრამ როდესაც იხილა სოლომონი, ყველა კითხვა გადაავიწყდა და გულში მისი სიყვარული ჩაუვარდა. მაგრამ სოლომონს უბრალო გლეხის ქალი, სახელად შულამითი უყვარდა და მასზე აპირებდა დაქორწინებას. შულამითი კი მწყემს ბიჭს ეტრფოდა. ბიჭმა სოლომონს მოკვლა დაუპირა

დანით, მაგრამ მცველებმა დროულად განაიარაღეს იგი, დაიჭირეს და სიკვდილი მიუსაჯეს. შულამითი ევედრება მეფე სოლომონს, აპატიოს მის მეტრფეს. სოლომონი ჰპირდება შენდობას მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ბიჭი ქვეყნიდან გადაიხვეწება. შულამითი უარს აცხადებს დედოფლის დიდებულ სამოსელზე, გვირგვინზე და მზად არის, დევნილობაში გაჰყვეს თავის მეტრფეს. საბოლოოდ მეფე ათავისუფლებს მიჯნურებს, რადგან იცის, რომ ყოველივე “ამაოა ამაოთაი”, ხოლო საბას დედოფალი, რომელიც თავის ქვეყანაში ბრუნდება, ყველა კითხვაზე ერთ პასუხს მიიღებს: “ყოველივე ამაოა!”

ფრიშმანმა გაანალიზა ჰეიზეს ნაწარმოები და გაარკვია, რომ მწერალს გაურთიანებია სოლომონის ამბავი მეფეთა წიგნიდან, “ქებათა ქებიდან” და “ეკლესიასტედან” და ერთ ნარატივად შეუკრავს, საკუთარი მეთოდის მიხედვით. ფრიშმანის აზრით, ჰეიზეს რჩევა უნდა ეთხოვა თანამედროვე ებრაელი მკვლევრებისა და კომენტატორებისაგან. როგორც ჩანს, ჰეიზეს ყური არ უთხოვებია მათთვის. შედეგად მივიღეთ ბიბლიური მეფის დამახინჯებული ამბავი: “რატომ გააერთიანა სოლომონის ამბავი მეფეთა და ქრონიკების წიგნებიდან და “ქებათა ქებიდან” და “ეკლესიასტედან”? იქნებ ჯერ ყური დაეგდო, რას იტყოდნენ ჩვენი თანამედროვე კომენტატორები და განმმარტებელნი?”

ფრიშმანი შენიშნავს, რომ ჰეიზემ შულამითისა და მწყემსის სახეები ყველა გმირზე უკეთ გააცოცხლა. ამავე დროს იგი აკრიტიკებს გერმანელ მწერალს და ადანაშაულებს მას ებრაული ისტორიული და ფოლკლორული სახეების შერყვნაში. ამრიგად, ფრიშმანი მხოლოდ ებრაელ მწერლებს როდი აკრიტიკებდა, მისი კრიტიკის ობიექტი ხშირად არაებრაელი ავტორებიც ყოფილან, როდესაც ისინი ებრაულ თემატიკას ეხებოდნენ. ფრიშმანის ფხიზელი თვალი ცდილობს ყველგან შეამჩნიოს ნაკლი და ხარვეზი, რაც, მისი აზრით, ებრაული მემკვიდრეობის დილეტანტურ ინტერპრეტაციას ახლავს.

წერილით “საჩუქრების დაგზავნა” ფრიშმანი აგრძელებს ბრძოლას მწერლების და განსაკუთრებით, პუბლიცისტების წინააღმდეგ. ფრიშმანი იხსენებს ლატაკთათვის საჩუქრების

დარიგების უძველეს ტრადიციას, დატაკებად მწერლები, პოეტები და გამომცემლები გამოჰყავს და მათ უგზავნის საჩუქრად თავის ქოქოლას, დაცინვას, ირონიასა და მძაფრ სატირას.

პირველი ძღვენი გამომცემლებს არგო. ეს საჩუქარი იყო ვარშავაში დასტამბული წიგნი, სადაც თავმოყრილია ყოველგვარი ხარვეზი და ნაკლი, რაც კი საერთოდ შეიძლებოდა, ადამიანს ჰქონოდა, თუ ადამიანზე ვილაპარაკებთ ზოგადად, კერძოდ კი ავტორი გამომცემლებს აკრიტიკებს. გამომცემელი, რომელიც მოყვასს სწყევლის, ვერ მისწვდება “სახელთა კრებულს”, რადგან ყოველივეს მომზადებულს, მოწესრიგებულსა და გონივრულს იხილავს... ეს წიგნი “შულხან არუხის” ბადალია, რომელიც მოიცავს ყველა კანონსა და წეს-ჩვეულებას ცილისწამებათა და ცრუ ბრალდებათა წინააღმდეგ. ავტორი ამბობს: “ეს წიგნი მოიცავს ყოველგვარ კილვასა და ლანძღვას ზოგადად ადამიანის მისამართით და ასევე გამომცემელთა მიმართ...” გამომცემლებს საჩუქარი, რომელიც ბიჭუნას ხელით გაუგზავნა, არ მიუღიათ. ყმაწვილი ალბათ მშვიდობას განასახიერებს. გამომცემლებს ვერ გაუცნობიერებიათ თავიანთი მისია და ლიტერატურული მდინარის ამღვრევას ცდილობენ. ვფიქრობთ, რომ ფრიშმანს გამომცემელთა პირადი ინტერესი ჰქონდა მათთან ვარშავაში კონფლიქტის შემდეგ. მწერალმა ომი გამოუცხადა მათ მას შემდეგ, რაც გამომცემლობის კარი ცხვირწინ მიუკეტეს. მეორე ძღვენი მწერლებისათვისაა განკუთვნილი. იგი წარმოადგენს სპილენძის მანქანას, რომელსაც გვერდზე ღილაკი აქვს, შიგნით შაბლონია, რომლის ირგვლივ ათასი სიტყვაა მოთავსებული, და მწერალი, რომელსაც სურს რაიმე სტატია დაწეროს, თავს აღარ შეიწუხებს, ამოირჩევს შაბლონს, ღილაკს თითს დააჭერს და მზა სტატია გამოვა. ვერავენ მიხვდება, რომ ეს სტატია მოძველებულია და ნაცნობი შაბლონისგანაა დამზადებული, რადგან სიტყვები მასში ახლებურად იქნება განლაგებული. “წიგნი, რომელსაც ვინახავდი, ამბობს ფრიშმანი, გავუგზავნე ჩემს მეგობარ მწერლებს. “წიგნთა წიგნი” – ასე ეწოდება ამ წიგნს. იგი შედგენილია ქვეყნად არსებული ყველა წიგნისაგან და მოიცავს ყველა ნიშანსა და სიტყვას, რომლის გამოყენებასაც კი მოისურვებდა მწერალი. როდესაც მას მკითხველი

წიკითხავს, გაცდება და ირწმუნებს, რომ მწერალმა სამოცდაათი ენა იცის და ათასობით წიგნი წაუკითხავს...” ფრიშმანი ეკილიკება და დასცინის მწერლებს, რომელთაც სტატიის წერა არ შეუძლიათ. ქოქოლას აყრის მათ უნიჭობას. ამასთან ერთად, იგი ყურადღებას ამახვილებს პლაგიატის პრობლემაზე. არაერთი მწერალი ძველ ნაწარმოებს იპარავს და განაახლებს მას, რადგან ძალა არ შესწევს, რაიმე თვითმყოფადი და ახალი შექმნას. სტატიების საბეჭდი მანქანაც ამას უნდა ნიშნავდეს. აქ საქმე გვაქვს სამწერლობო საქმიანობის გროტესკულ ასახვასთან. მკაფიოდ იკითხება სუბიექტური დამოკიდებულება ფრიშმანის სტილში, იგი ყოველ მწერალში მოწინააღმდეგეს ხედავს. იგი მოუწოდებს მკითხველს, ზურგი აქციოს ამგვარ მწერლებს. მისი რწმენით, უნდა შექმნილიყო ებრაული მხატვრული ლიტერატურა, რომელიც დაეყრდნობოდა საკუთარ მემკვიდრეობასა და სინამდვილეს და არა უცხო კულტურას. ასე იყო თუ ისე, მწერლებმა საჩუქარი არ მიიღეს და ბიჭი უკან გამოაგდეს. ანუ აგრძელებდნენ თავიანთ ძველებურ საქმიანობას და აინუნში არ აგდებდნენ ფრიშმანის ცინიზმს. ამრიგად, დ. ფრიშმანი პესიმისტურ ნოტზე ასრულებს ესეის, მწერლები არ იშლიან თავისას, “მაღლი ყვეს, ქარავანი მიდის”.

როგორც ჩანს, ფრიშმანს განსაკუთრებით პუბლიცისტები აღიზიანებდა. იგი პუბლიცისტკას თავისი მოღვაწეობის ძირითად ასპარეზად მიიჩნევდა. არ სურდა, აქ პირველობა დაეთმო ვინმესთვის, თუმცა პროზაულ და პოეტურ ნაწარმოებებსაც ჰქმნიდა. ის არც ახალგაზრდა პუბლიცისტებს ინდობდა, პატარა საჩუქარი მათაც გაუგზავნა, “წორჩ ავტორებს, სტატიებს სტატიებზე რომ აგზავნიან და არ იბეჭდებიან... გაგუგზავნე დღეს ის კალათი, რედაქციაში რომ დევს, ჟურნალების ნომრებითა და წერილებით სავსე”...

ფრიშმანი მოუწოდებდა ებრაულ საზოგადოებას გამოესწორებინათ საქმე ებრაულ ლიტერატურაში, რადგან იგი წარმოადგენდა ებრაული სინამდვილის უმნიშვნელოვანეს მხარეს და ასახავდა ებრაული მემკვიდრეობისა და თანამედროვეობის ყველა საჭირობო საკითხს. მაგრამ ამავე დროს კალათში ჩაყრილი სტატიები გამოხატავდა საზოგადოების

გულგრილობასა და უმადურობას პუბლიცისტის შრომის მიმართ, და ეს უნდა ყოფილიყო გაფრთხილება ყმაწვილი მწერლებისათვის.

დ. ფრიშმანი ინტენსიურად მოღვაწეობდა პერიოდიკაში. პერიოდიკა უდიდეს როლს ასრულებდა ლიტერატურის გამოცემისა და პოპულარიზაციის საქმეში. პრესა უმნიშვნელოვანეს რგოლად აღიქმებოდა სახალხო განათლების სისტემაში, რამდენადაც ყველა ნაშრომი, რაც კი ებრაულ ენაზე იქმნებოდა, დღის სინათლეზე ებრაული ჟურნალ-გაზეთების წყალობით გამოდიოდა. მაგრამ ფრიშმანი, როგორც წესი, აკრიტიკებს ყველას და ყველაფერს და სააშკარაოზე გამოაქვს ყველა ნაკლი და ცოდვა. მისი მიზანი კეთილშობილურია – ხარვეზი უნდა გამოსწორდეს, ცოდვა მონანიებულ უნდა იქნეს, უვარგისი ავტორები კი ახლოს არ უნდა გააკარონ საზოგადოებას. ესეიმი “ესეც ჩვენი “შემგროვებელი”

ავტორი აკრიტიკებს ჟურნალის “ამეასეფ” (*შემგროვებელი*) ერთ-ერთ ნომერს, რომელიც 1867 წელს გამოიცა. ფრიშმანი იძლევა ამ კრებულში თავმოყრილი ყველა ნაწარმოების კრიტიკულ შეფასებას. დასაწყისში ქოქოლას აყრის იმ მასკილებს, რომელთაც ხალხის განათლება უტვირთავთ, მაგრამ ჯერ საკუთარ განათლებაზე ვერ უზრუნიათ სათანადოდ. ხალხურ ქმნილებებს ესესხებიან და მას საზოგადოებაში საკუთრად ასაღებენ. ფრიშმანი მადლობას უთვლის თავის მეზობლებს, რომელთაც ასეთი სქელტანიანი ნომერი ჩაუგდეს მას ხელში. ლექსები გაუგებარი სიტყვებითაა გაჯერებული, ალბათ რითმის შესანარჩუნებლად თუ დასჭირდათ ბგერათა უშინაარსო, მაგრამ, ვერსიფიკაციის მხრივ, სასურველი კომბინაციების მოხმობა. კრებულში დასტამბულ ესეშიც კრიტიკულმა თვალმა უამრავი ხარვეზი აღმოაჩინა. ფრიშმანი წინააღმდეგია ამგვარი კრებულების გამოცემისა. მას მიაჩნია, რომ ეს გამოცემები აკნინებენ და ამახინჯებენ სალიტერატურო ენას, ნაცვლად გამდიდრებისა და გაკეთილშობილებისა.

ფრიშმანის აზრით, “ამეასეფი” ვერ ჩადგება ხალხის სამსახურში შემდეგი მიზეზების გამო: “მასში არ არის ერთიანი მსოფლმხედველობა, არ არის წესრიგი და სისტემა, არ არის იმგვარი კრიტიკა, რასაც, საზოგადოდ, კრიტიკა ჰქვია.

ყველაფერი ქაოტურად და უსისტემოდ არის თავმოყრილი.” ფრიშმანს არ ეპარება, რომ “ამეასეფი” მიბაძვა იყო კრებულისა “ჰაასიფი”. გამომცემელს, როგორც ჩანს, სურდა, მიეზამა “ჰაასიფის” ავტორისათვის და მსგავსი საგანძური გამოეცა, მაგრამ არ გამოუვიდა, მხოლოდ გარეგნული ნიშნებით გაიმეორა პლაგიატორმა ძველი ნიმუში, თუმცა არ დარიდებია სხვათა ქმნილებების მოპარვას: “აქ ვერ ნახავთ რაიმეს ახალს, მხოლოდ ძველი სტატიებია, ახლად გადაწერილი”. ფრიშმანი მოუწოდებს მწერლებს, ემსახურონ ნამდვილ ლიტერატურას, თავი ანებონ პლაგიატორობასა და მიმბაძველობას. ფრიშმანი არ ერიდება სკანდალის მოწყობასა და საჯაროდ გაშავებას ქურდბაცაცა ვაიმწერლებისა. ფრიშმანი თითქმის ყველა ავტორს მისწვდა, ვინც კრებულში მონაწილეობდა და გააკრიტიკა მათი ნაწარმოებები: დოქტ. ავრაჰამ შმუცელი და მისი თარგმანი “რამბამის არაბულის მნიშვნელობისათვის”, რაბი მოშე შტაინშაიდერის, იაკობ რიფმანისა და შაულ რაპოპორტის ესეები, აგრეთვე ბაზ ველერის სტატია “ძველი დრო და ქვიშის საათი”, “ჰომეროსის წიგნები”, პერლის ბიოგრაფია და ა. შ. მოკლედ, ფრიშმანი კრიტიკის ქარ-ცეცხლში ატარებს ყველაფერს, რაც მხოლოდ პლაგიატია და მიბაძვა ძველი ნაწერებისა.

ფრიშმანი დასცინის დავიდ გორდონს და უწოდებს “მშიერ გორდონს”, რადგან მას გამოქვეყნებული აქვს წერილი “ამეასეფში”, სადაც თავს დოქტორად ასაღებს. ფრიშმანი არც პოეტებს დარჩენია ვალში. ფრიშმანი თავს ესხმის ავრაჰამ ავლი ორლიხს, რომელსაც ლექსები გამოუქვეყნებია “ამეასეფში”: “ნება მიბოძეთ, დოქტორო ორლიხ, მიმართავს ფრიშმანი, ჩემი სიტყვაც ვუთხრა მკითხველს, თორემ იმდენად დიდია თქვენი ლექსი, რომ მას კრებულის ფურცლები ვერ იტევს.” ფრიშმანი აკრიტიკებს ასევე ფაიბუს მიზას, რომელსაც გადაუწყვეტია, “ცხოვრებაში ერთხელ მაინც ყოფილიყო პოეტი”. ამ პოეტმა გამოსათხოვარი ლექსი უძღვნა პერეც სმოლენსკინს. ფრიშმანმა კი გაანადგურა მისი ეს მცდელობა, რადგან თავად პატივს არ სცემდა სმოლენსკინს და ერთიორჯერ მძაფრადაც გააკრიტიკა. ფრიშმანის კალამი იწვნია ასევე ჰ. ჰილელმა და ჰირშ გელბერგმა.

ფრიშმანმა მხოლოდ სამი პოეტი შეიწყალა და ფაქიზად და ობიექტურად გააშუქა მათი ლექსები. ამ პოეტთა შორისაა იალ გორდონი, - თუმცა ფრიშმანი აქვე აღნიშნავს, რომ მისი ლექსი არ გამოირჩეოდა ჩვეული სიმძაფრითა და სისხარტით. ფრიშმანი კეთილადაა განწყობილი მცოვანი პოეტის გოტლობერის მიმართ, აღნიშნავს, რომ დინამიური და ენერგიულია მისი ენა და სტილი, თუმცა მისი პოეტური ნედლეული არც თუ ვარგისია კარგი ლექსისათვის. ფრიშმანი აქვე ახსენებს იაჰალელს, რომელმაც პროზით უფრო გაითქვა სახელი – შექმნა ფართო ეპიკური ტილო ებრაული დიასპორის შესახებ. ნოველებიდან ფრიშმანი გამოყოფს რ. ა. ბროდსის თხზულებას, სადაც ავტორი უამბობს მკითხველს ქალის შესახებ, რომელსაც ერთი კაცი შეუყვარდა და გადაწყვიტა მასთან ერთად გაქცეულიყო ქმრის სახლიდან, მაგრამ როცა მძინარე შვილებს მოავლო მზერა, გადაწყვეტილება შეიცვალა. დ. ფრიშმანს კიდევ ერთი ესე მოჰყავს განსახილველად, რომელიც ძალზე ბუნდოვანი და მეტისმეტად გართულებული სტრუქტურისაა.

ამგვარია დ. ფრიშმანის კრიტიკული მიმართება ჟურნალისადმი “ამეასეფ”. ფრიშმანს კარგად ესმის, თუ რა დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ამ ალმანახს, სადაც ებრაული ნაწარმოებები ისტამბებოდა, და რაოდენ დიდი იყო მისი გავლენა ებრაულ საზოგადოებაზე, ამიტომაც ებრძოდა ფრიშმანი თავგამოდებით ყოველ ხარვეზსა და წუნს ხსენებულ გამოცემაში, რომ ამ უკანასკნელს უარყოფითად არ ემოქმედა ხალხის, ებრაელი მკითხველის ლიტერატურული გემოვნების ჩამოყალიბებაზე.

ესეში “თეატრის სახლიდან” დ. ფრიშმანი გვთავაზობს კრიტიკულ მოსაზრებებს უილიამ შექსპირის ცნობილი ნაწარმოების – “ვენეციელი ვაჭრის” შესახებ. ფრიშმანმა თავისი კრიტიკა მიმართა მსახიობების წინააღმდეგ, რომელთაც გმირთა კარიკატურული სახეები წარმოადგინეს. ანსაკუთრებით კარიკატურული შაილოკის სახე გამოვიდა. პიესა დაიდგა პეტერბურგის სახელმწიფო თეატრში. შაილოკის როლს მსახიობი ივან კაზალსკი ასრულებდა. ფრიშმანის აზრით, კაზალსკიმ როლს თავი ვერ გაართვა და გმირის ნამდვილი სახის ნაცვლად მისი პაროდია შესთავაზა მაყურებელს. და ეს არ

ითქმოდა მხოლოდ კაზალსკის შესახებ, ყველა აქტიორს მოსცარვოდა ხელი, ვინც კი ცდილიყო მოხუცი შაილოვის რთული სახის წარმოდგენას. იზეზი ის იყო, რომ შექსპირი შაილოვის ტიპს ორსახოვანს ქმნის. პერსონაჟის ერთი ნახევარი ებრაელი კაცი იყო, მეორე – ადამიანის სახიანი ურჩხული, ბოროტი და უღმობელი. აღნიშნული ესეი სოციალურ ხასიათს ატარებს, მაგრამ ვინაიდან ავტორმა ლიტერატურული მასალა აიღო და მწერლის თხზულება გაარჩია, იგი ლიტერატურულ-კრიტიკულ ესეებს მიაკუთვნეს. და მიუხედავად იმისა, რომ იგი ლიტერატურულ-კრიტიკული ესეების რიგშია წარმოდგენილი, ნაციონალური მოტივე მასში მკაფიოდ არის გამოკვეთილი. ნაციონალური მოტივი იყო სწორედ ის მიზეზი, რამაც განაპირობა მისი კრიტიკული დამოკიდებულება დიდი დრამატურგის პიესის მიმართ. კრიტიკოსის ინტერესის საგანს წარმოადგენს ის ქმნილებები, რომლებიც მოიცავენ ებრაელ პერსონაჟებს ან ებრაულ თემატიკას. ისმის კითხვა, რატომ არ შეარჩია ფრიშმანი განხილვის საგნად იმავე შექსპირის სხვა ნაწარმოები, მაგალითად, “ჰამლეტი” ან “ოტელო”? რადგან პიესაში “ვენეციელი ვაჭარი” გამოხატულია შეურიგებლობა, საერთოდ, ებრაული თვითმყოფადობის მიმართ, ფრიშმანი კი მუდამ ხმალამოღებული იცავდა ებრაულ ინდივიდუალობასა და ებრაელობას. ამიტომაც კრიტიკულად გაანალიზა პიესა და გამოესარჩლა შაილოვს, რომელიც თავად ავტორმა სასაცილო პერსონაჟად გამოიყვანა, თანაც გულქვა, ღვარძლიან, ხარბ და ბოროტ ადამიანად წარმოაჩინა. მაგრამ აქტიორმა კაზალსკიმ შაილოვის დამდაბლებულ ფიგურას კიდევ მეტი უმსგავსოება შეჰმატა, რაც დედანში არ ყოფილა. კაზალსკიმ ვერ განასახიერა სრულყოფილად შაილოვის სახე, მაგალითად, სცენაში, როდესაც იგი ანტონიოს ესაუბრება: “რამდენჯერ გამამწარე, რამდენჯერ მომიხსენიე ძალდად, ჩემს ებრაულ სამოსელზე, ხორცს რომ მიფარავს, მაფურთხებდი, ჭიტლაცს მთავაზობდი, შენი კარის ზღურბლიდან მაგდებდი...” ფრიშმანი მთელი მსოფლიო ლიტერატურის მასშტაბით ცდილობს გამოესარჩლოს ებრაულ სახეებს, და, რასაკვირველია, უკმაყოფილოა, როცა ისინი ბოროტებად და გულქვა ადამიანებად არიან გამოყვანილნი. იგი ცდილობს სრულყოფს ებრაელის სახე თავად ებრაელთა თვალში,

მერე კი სხვა ხალხთა თვალში. ფრიშმანს მიაჩნია, რომ თვით შექსპირისაგან, როგორც მწერლისაგან, არ მომდინარეობს ის შეურაცხყოფა, რასაც ებრაელის სახეს აყენებენ. იგი ადანაშაულებს იმდროინდელ საზოგადოებას, ფრიშმანი იცავს კიდევ შექსპირს: “შექსპირს თავად არ გაუმართალებია ჩვენს წინაშე შაილოკი, მწერალმა ეს სული თავისი დროის ხალხის სული-სკვეთების მიხედვით გამოქნა.” ფრიშმანი მიუთითებდა, რომ შექსპირს სულ სხვა რამ ჰქონდა მხედველობაში, და ვინ იცის, ეგებ ჭემმარიტებაც იქ იფარებოდა, შექსპირის სულში... ფრიშმანი, რომელიც ეთაყვანებოდა შექსპირს, ცდილობდა ნამუსი მოეწმინდა მისთვის. იგი აკრიტიკებს მხოლოდ თხზულებასა და აქტიორებს, თვით მწერალზე კი თვალს ხუჭავს. ფრიშმანი არ აკრიტიკებს შექსპირს, რადგან იგი უდიდესი ავტორიტეტი იყო. იგი აკრიტიკებს მხოლოდ, მისი აზრით, არასწორ ინტერპრეტაციას შექსპირისეული ტექსტისა. მაგრამ, დაუშვათ, რომ ეს პიესა რომელიმე უსახელო ავტორს დაეწერა, როგორი იქნებოდა ფრიშმანის რეაქცია? ვფიქრობთ, არ იქნებოდა ისეთივე, როგორიც იყო შექსპირის მიმართ. ის ავტორი ვერაფრით გადაურჩებოდა ფრიშმანის ბასრ კალამს. შექსპირს კი, რომელსაც აღმერთებდა, კრიტიკას როგორ შეჰბედავდა, და მთელი ჯავრი მსახიობ კაზალსკიზე იყარა. იგი ცდილობს ნათელი მოჰფინოს ინსცენირებული პიესის პარადოქსულობას: “კაზალსკის რომ შეექმნა შაილოკის სახე, როგორც გულქვა, შურისძიების ჟინით შეპყრობილი ადამიანისა, მაშინ მიზანს მიაღწევდა...” ფრიშმანი დასცინის ყველა აქტიორს და პერსონაჟს, განსაკუთრებით კი არცხვენს შაილოკის ქალიშვილს, რომელიც გაიქცა, მამას უღალატა და მას ქონება მოპარა. მან შესცოდა მამისა და ხალხის წინაშე, ამდენად არამც და არამც არ უნდა ყოფილიყო მისაბამი მაგალითი იუდეველი ქალიშვილებისათვის. ფრიშმანი ცდილობს დაიცვას ებრაული საზოგადოება ამგვარი იდეებისაგან, ამიტომაც აკრიტიკებს სასტიკად ნაწარმოების სცენურ ვარიანტს, რომ მან მანვე ზემოქმედება არ მოახდინოს საზოგადოებაზე.

უნდა აღინიშნოს, რომ მას არც პორცია დავიწყებია, რომელიც მოძებნილ იქნა მოსამართლის გადაწყვეტილებით. ფრიშმანს მიზანში ამოულა პიესაში გამოყვანილი ყველა

კარიკატურული სახე. თუმცა მიგვაჩნია, რომ მწერლის განსაკუთრებული ყურადღება მაინც შაილოკზე იყო მიპყრობილი და სურდა სირცხვილი ჩამოერეცხა მისგან და მთელი მსოფლიო ებრაელობისაგან.

წერილით “შპილჰაგენი და ებრაელები” ფრიშმანი ეწინააღმდეგება ყველას და ყველაფერს, რასაც სიავე მოაქვს ებრაელებისათვის, კიცხავს მათ, ააშკარავებს ბოროტებას და მუდამ შეურიგებლობას ამჟღავნებს მის მიმართ. ამიტომაც მან მკაცრად გააკრიტიკა გერმანელი მწერალი შპილჰაგენი. ამ წერილში ფრიშმანი გვევლინება როგორც სერიოზული კრიტიკოსი, რომელიც იცავს კორექტულობას, დაცინვასა და აბუჩად აგდებას თავს არიდებს და მოზომილი და აწონილი სიტყვით უსწორდება მისი კრიტიკის ობიექტს. ესეც ერთადერთი თემაა შპილჰაგენისა და ებრაელების ურთიერთობა. შპილჰაგენი თავის შემოქმედებაში არ ეხება ებრაელობას, თუმცა ებრაელი მკითხველი გატაცებით კითხულობდა პერიოდიკაში გამოქვეყნებულ მის მოთხრობებს. როგორც ჩანს, ფრიშმანი ეწინააღმდეგებოდა, მისი აზრით, არასასურველ ლიტერატურულ ზეგავლენას ებრაულ მოსახლეობაზე, რასაც შეეძლო ზიანი მიეყენებინა იუდაიზმის მსოფლმხედველობისათვის და ბზარი შეეტანა ებრაელთა ერთიანობაში.

ფრიშმანი მიმართავს გერმანელ ებრაელებს – აშქენაზებს და სურს მკაფიოდ განუმარტოს და შეაგნებინოს მათ, რომ ეს კაცი, რომელიც მათ წინასწარმეტყველად წარმოუდგენიათ და ასე განადიდებენ მას, კარგს არაფერს უქადის ებრაელებს. ფრიშმანი მოიმარჯვებს თავის ბასრ კალამს და იუდაიზმის მსოფლმხედველობის პოზიციიდან განიხილავს შპილჰაგენის ნაწერებს. ფრიშმანს არ სჯერა ამ შემოქმედისა და მიიჩნევს, რომ მას თავისი თხზულებებით, თუნდაც მისი აღიარებული წიგნით “შტრომფლოტა”, არ შეუძლია სარგებლობა მოუტანოს ებრაელ მკითხველს. მის ქმნილებებში ერთი ებრაელი პერსონაჟიც კი არ გარეულა... ერთადერთი ბირჟის მესვეურნი თუ უხსენებია. “მისი მოთხრობის ფოკუსში არასოდეს მოქცეულა ებრაელი”. ფრიშმანი, ცოტა არ იყოს, გაკვირვებულიცაა, რატომ წარმოუდგენია მკითხველს შპილჰაგენი მიწაზე ჩამოსულ ღმერთად.

ფრიშმანს სურს თვალი აუხილოს ებრაელ მკითხველს და დაარწმუნოს იმ ფაქტში, რომ განსაკუთრებული ადგილი თავის ქმნილებებში ამ ავტორს არასოდეს მიუჩენია ებრაელებისათვის, თუ ასეა, რატომ განადიდებენ და ეთაყვანებიან მას? ფრიშმანი ებრძვის ყველაფერს, რასაც არა თუ სარგებლობა, ზიანი მოაქვს ებრაელობისათვის. ფრიშმანი წინააღმდეგია ყველა იმ ავტორის, რომელთანაც ცალსახად არ ჩანს ტოლერანტული დამოკიდებულება ებრაელობისა და ებრაული საკითხისადმი. ეს არის ამ მწერლისა და კრიტიკოსის ამოსავალი პრინციპი, რაც საფუძვლად უდევს მის ურთიერთობას არაებრაელ ავტორებთან.

წერილი “XLVII”, მსგავსად ადრინდელი სტატიებისა, ციფრითაა დასათაურებული (47). თხზულების თემაა უნგრეთის ებრაელობა და ებრაული ლიტერატურა უნგრეთში. ფრიშმანი ამჯერად უნგრელ მწერალს, მორიც იოკაის უტევს და მკაცრად აკრიტიკებს, სურს გააშიშვლოს მისი სახე როგორც ებრაელი, ისე არაებრაელი მკითხველის წინაშე. ამრიგად, სტატია არ არის მხოლოდ ებრაელებისათვის განკუთვნილი. თუმცა კრიტიკოსის მოტივაციის საფუძველი მაინც მისი ურყევი პრინციპია, წინ აღუდგეს ყველა მოვლენას, რასაც არავითარი სარგებლობა არ მოაქვს ებრაელთათვის, და რაც ზოგჯერ ზიანისა და უბედურების მომტანიც ყოფილა. და როგორც შპილჰაგენს განაქიქებდა, ასევე დაუპირისპირდა უნგრელ მწერალსაც - მორიც იოკაის. ფრიშმანი აცხადებს, რომ ამ მწერლის ბევრი გამონათქვამი ებრაელთა მიმართ მცდარია და სიმართლეს არ შეესაბამება. მორიც იოკაი იყო ცნობილი პოეტის ალექსანდრე პატფის საზოგადოების თავმჯდომარე. თუმცა ფრიშმანი სხვა მიზეზით ერჩის ამ ავტორს. სურს გამოარკვიოს მისი პოზიცია ებრაელების მიმართ. როგორც ჩანს, ამ მწერალს სძულდა ებრაელები და ამ სიძულვილს ამჟღავნებდა კიდევ, თუმცა მის ანტისემიტურ განწყობას წამახალისებელიც ჰყავდა: “სინამდვილე ის გახლავთ, რომ იოკაი, ეს დიდი ლაქლაქა, ქვას მხოლოდ საკუთარი ინიციატივით როდი გვესვრის, ის გრაფ ტალკის დაუქირავებია”. ფრიშმანი აკრიტიკებს იოკაის საზოგადოების წევრ ყველა მწერალს, რომლებიც მხარს უჭერდნენ ანტისემიტურ ქმედებებს. საინტერესოა, რომ სწორედ ეს საზოგადოება ედგა სათავეში უნგრეთში ჰასქალას

გავრცელებას. ფრიშმანი, რა თქმა უნდა, წინააღმდეგი იყო ამ განმანათლებლობისა: “ვაი მასეთ განათლებასა და ვაი იმ ქვეყანას, სადაც ამგვარი მწერლები იპყრობენ განათლების სადავეებს და ავრცელებენ წიგნებს, სადაც გამუდმებით ვაწყდებით სიძულვილს ისრაელისა და ისრაელურის მიმართ.” ფრიშმანს სურს გააქარწყლოს ეს წიგნი (Termesze ulan) და მასში გამოთქმული იდეები. იგი უტევს იოკაისა და ტალკის: “რა უნდა გვქონდეს საერთო კაცთან, რომელიც უსირცხვილოდ აცხადებს, რომ ყველა სისაძაგლეში რაც ამ ქვეყანაში ხდება, ებრაელის ხელი ურევიაო. ქრისტიანული სახელი ხომ არ შეგვერქმია მისთვის? არ უნდა წარსდგნენ განა ამგვარი ადამიანები მწერალთა და საზოგადოების სამსჯავროს წინაშე? ან იქნებ ექიმთან არიან წასაყვანი? გასინჯავენ, გამოიკვლევენ და საგიჟეთში გაუშვებენ”. ამ მძაფრი სატირით ფრიშმანმა გამოხატა ებრაელთა წყენა, რომლებიც გამუდმებულ დევნას განიცდიან. ეს ადამიანები ებრაელობისა და იუდაიზმის მტრები არიან. ამიტომ ფრიშმანი უპირისპირდება და დასცინის მათ და მათ საქმეს, რადგან ისინი გადაგვარებული და ასიმილირებული მასქილები არიან. ფრიშმანი გამომცემლებსაც უტევს, რომელთაც არაფერი გაეგებათ იუდაიზმისა, და მათ უპირისპირებს იუდაიზმის ერთგულ ადამიანებს, როგორებიც არიან ბეხერი და ბანოაჩი. ესენი უნგრეთის “ზრძენები” არიან, რომელთაც დააარსეს ჟურნალი “მედიერ სიდა” (“უნგრელი ებრაელი”), რომელიც ავრცელებდა და პროპაგანდას უწევდა ებრაული კულტურას და აუწყებდა უნგრეთის როგორც ებრაულ, ისე არაებრაულ მოსახლეობას, რომ ებრაელებს აქვთ უძველესი ლიტერატურა, ჰყავთ მწერლები, პოეტები და მოაზროვნეები. ილპოლდ კასკამატიმ თარგმნა კიდევ უნგრულ ენაზე გებროლის, ჰალევის, ალხარიზის ქმნილებები.

როგორც ჩანს, ფრიშმანი ებრაელთა დამცველად, ფარად გვევლინება. ბრძოლაში იწვევს ყველას, ვისაც კი ენა ან კალამი მოუბრუნდება ებრაელთა საწინააღმდეგოდ. თავისი შეურიგებელი კრიტიკით ფრიშმანი გამოხატავს თავის პატრიოტულ, ეროვნულ პოზიციას და წარმოგვიდგება როგორც კონსერვატორი მასქილი მწერალი, რომელიც მოუწოდებს ებრაელობას დაიცვას იუდაიზმი როგორც საფუძველი

მსოფლიო ებრაელთა ერთიანობისა. თავად ფრიშმანი მსოფლიოს ყველა ებრაული თემითაა დაინტერესებული, ყველას საწუხარი აწუხებს და ყველას პრობლემას იზიარებს. იგი ამასთან ერთად გამოხატავს თავის უარყოფით დამოკიდებულებას უცხოური განათლებისადმი და იმ მასქილებისადმი, რომელთაც იუდაიზმიდან გაქცევა და სხვა ხალხებში შერევა გადაუწყვეტიათ. ფრიშმანი მომხრეა მხოლოდ და მხოლოდ ებრაული ნაციონალური განმანათლებლობისა რომელიც ებრაულ ეროვნულ მემკვიდრეობას ემყარება. ფრიშმანი ჩვეულებრივ გამოარჩევს ამა თუ იმ პრობლემას და ამის შემდეგ წარმოადგენს ესეებს მოცემული პრობლემის ირგვლივ.

“პოეტი და სამი კალამი” ფელეტონია თავისი სისადავით, მკაფიოებითა და ჟღერადობით, თუმცა მასში პოეტური ნაკადიც იჭრება აზრის სიღრმითა და განყენებულობით. “სასაცილო ფილოსოფოსის” ამბავი თავისი სოციალური ტენდენციით არ განსხვავდება ფრიშმანის სატირისაგან, თუმცა ხმამაღალი პროტესტის ნაცვლად ჩნდება ჩუმი პროტესტი, ხეივართა უხმო სიკვდილი, ღრმა მინიშნებანი, რომლებიც ეხება და არც ეხება მტკივნეულად და მკვეთრად მკითხველის ემოციებს. ფრიშმანის ფელეტონები უმეტესად ყოფით საკითხებს ეთმობა, თუმცა იგი მათ განაზოგადებს და ქვეყნის მართვისა და საზოგადოებრივი მოწყობის პრინციპებსაც კი ახმოვანებს.

ამ ფელეტონით ფრიშმანი დასცინის, სარკასტულად წარმოადგენს მწერლებს, რომლებიც მოკლებულნი არიან ნამდვილ მწერლურ ტალანტს, და ამიტომაც სასწაულმოქმედ საგნებსა და მეტაფიზიკურ ძალებს ეტანებიან, რათა მათი დახმარებით შეძლონ წერა. ფელეტონი გვიამბობს ერთი კალმოსნის ამბავს. ხმა გავარდა, რომ თითქოს მას ოქროს კალამი ჰქონდა, ცით ჩამოვარდნილი. საკმარისი იყო მისი მეღანში ჩაწობა, რომ სიტყვები მწყობრში ჩადგებოდნენ და რითმულად და რიტმულად ჩამწკრივდებოდნენ ალმანახის ფურცლებზე. მსგავსი ნასიტყვი თვალს არ ენახა და ყურს არ გაეგონა წინასწარმეტყველების შემდეგ. პოეტს ყველა პატივს სცემდა, თავად კი ამბობდა, რომ სიკვდილის შემდეგ მემკვიდრეობით დატოვებდა კალამს. იყო სამი “ბრძენი”, რომელთაც იორწმუნეს, რომ ოდესმე მათ ჩაუვარდებოდათ ხელში მემკვი-

დრეობა. გავიდა წლები, პოეტი მოკვდა და ის სამეულიც ერთდროულად მოვიდა მემკვიდრეობის მისაღებად. ყოველი მათგანი ამტკიცებდა, რომ მემკვიდრეობა მას ერგებოდა. მაშინ მოვიდა ერთი ბრძენი და სამეულს მიმართა: “განა თქვენ არა თქვით, რომ კალამში ზებუნებრივი ძალაა, რაც მის მგლობელს საშუალებას აძლევს წყალობა ჰყოს ღვთისა და კაცის წინაშე?.. აბა სად არის თქვენი მადლი, თქვენი წყალობა. რომელ თქვენგანს შესწევს ძალა, მკითხველის გული მოინადიროს!” ბრძენმა გააძევა თვითმარქვია პოეტები და დასცინა: “თქვენი კალამი სიცრუის კალამია. ციდან არავის ჩაუვარდება ხელში ოქროს კალამი, კალამი ოქროდ თავად უნდა აქციოთ, თქვენ კი სიცრუეს ემსახურებით. ის ოქროს კალამი კი იმ პოეტთან ერთად დაიძარხა.

ფრიშმანი კიცხავს და ქოქოლას აყრის იმ ადამიანებს, ვისაც მწერლობა მოუწადინებია და ცდილობს ფონს სხვისი საშუალებით გავიდეს. რა მნიშვნელობა აქვს კალამს. კალამი ჯადოსნურად მხოლოდ ოსტატის ხელში იქცევა, მხოლოდ ოსტატის ხელით აფერადებს სტრიქონებსა და რითმებს. ამ ხელის გარეშე ის უსარგებლო ნივთია. ეს თემა ფრიშმანს მრავალ ესეში აქვს გაშლილი, თუმცა ამ ფელეტონში განსაკუთრებული სიმბოლიკითა და რემინისცენციებით ტვირთავს, რაც ხელს უწყობს უფრო ნათლად გამოხატოს თავისი გულისნადები. მისი ღრმა რწმენით, უნიჭოს, ვისაც მუხები არა სწყალობენ, იმედი არ უნდა ჰქონდეს ციდან ჩამოვარდნილი ოქროს კალმისა, - ვფიქრობთ, ეს არის ამ ესეის დედააზრი.

“გაფიცვაც” ფელეტონია, სადაც ფრიშმანი ცდილობს გაარკვიოს ებრაული მწერლობისა და ებრაელი მწერლების დანიშნულება ებრაელთა ცხოვრებაში და მათი გავლენა ებრაულ აზროვნებასა და განათლებაზე. ფრიშმანს სურს დაუშვას ამგვარი ვარაუდი: რა მოხდება ებრაელთა ყოფაში, თუკი ჟურნალ-გაზეთები შეწყვეტენ არსებობას... სტატია გამუდმებით იმეორებს ერთსა და იმავე თემას – **გაფიცვას**. თავდაპირველად საუბრობს ფეიქართა გაფიცვებზე ამერიკაში, აგრეთვე ხაბაზთა და მშენებელთა გაფიცვებზე ინგლისში. მაგრამ შენიშნავს, რომ ეს არაფრად უნდა ჩააგდო ლიტერატურის მუშაკთა გაფიცვასთან შედარებით. მას მიაჩნია, რომ

ლიტერატურა სულიერი საზრდოა როგორც ებრაელთა, ისე ყველა ხალხის ცხოვრებაში: “ლიტერატურის გარეშე შეუძლებელია იცოცხო, შეუძლებელია ისუნთქო”. ფრიშმანს უამრავი მაგალითი მოაქვს. მისი თქმით, ლიტერატურა და ჟურნალ-გაზეთები სჭირდება მდიდარსაც და ღარიბსაც. დიდრები სასტუმროებში დაემებენ ავტორს, რათა შეიძინონ მისგან ახალი წიგნი ათას ოქროს დინარად, მაგრამ ფულით რას გააწყობენ, თუ წიგნი არ იქნა.

ფრიშმანმა განსხვავებული თვალთახედვით გააშუქა ეს საკითხი, თუმცა ყველა შემთხვევაში გახაზულია ლიტერატურის, როგორც ებრაელთა ცხოვრების მამოძრავებელი ღერძის განსაკუთრებულ მნიშვნელობა. მწერალთა როლი განუზომელია ებრაელთა ცხოვრებაში, ავტორი მათ ეროვნულ გმირებად სახავს: “ისინი გულის სისხლს გასცემენ საზღაურის მიუღებლად”.

ფრიშმანი ამ ფელეტონით არავის არ აკრიტიკებს. მას მხოლოდ ერთი მიზანი დაუსახავს – წარმოაჩინოს მწერლისა და ლიტერატურის ადგილი და მნიშვნელობა ებრაელთა ცხოვრებაში, და ამ მიზანს იგი ჩინებულად ასხამს ხორცს.

ფრიშმანის ფიქრისა და განსჯის საგანი ებრაული საზოგადოება და იუდაიზმის პრობლემები იყო. მან უამრავი ესეი მიუძღვნა ებრაულ საზოგადოებას. მის უპირველეს მიზანს იუდაიზმის ფუნდამენტური ღირებულებების დაცვა წარმოადგენდა. იგი ასევე დიდად იყო დაინტერესებული თანამედროვე ებრაული ლიტერატურით. მასში იგი ხედავდა ებრაული საზოგადოების სარკეს. ფრიშმანისეულ კრიტიკას უმთავრესად კონსტრუქციული ხასიათი ჰქონდა და ლიტერატურული პროცესის სტიმულირებას ემსახურებოდა. რაც შეეხება პოლიტიკას, როგორც ჩანს, ფრიშმანი ნაკლებად ინტერესდებოდა ამ სფეროთი, **მხოლოდ** რამდენიმე ესეიში საუბრობს მწერალი პოლიტიკურ პრობლემატიკაზე, რომელსაც კავშირი აქვს ებრაელობასთან, ან რომელიც გავლენას ახდენს ებრაელთა მდგომარეობაზე. ფრიშმანი ამ შემთხვევაში გამოწაკლისს არ წარმოადგენს, ებრაელ ავტორთა უმრავლესობა გვერდს უვლიდა სახელმწიფოში მიმდინარე პოლიტიკურ პროცესებს. თუმცა იქმნებოდა პროგრამები იუდაიზმის დროშით მოქმედი

ებრაული პოლიტიკური მოძრაობებისათვის, რომელთა ლიდერებს შორის დავიდ ფრიშმანიც იყო. მაგრამ ფრიშმანი და მისი თანამოაზრეები მხოლოდ ჩივილით შემოიფარგლებოდნენ ებრაელთა უუფლებო მდგომარეობის გამო ამა თუ იმ სახელმწიფოში და იმ დისკრიმინაციის გამო, რასაც ისინი პოლიტიკოსების მხრიდან განიცდიდნენ. გავიხსენოთ, თუნდაც, რას წერდა ფრიშმანი ფრანგი ებრაელების ყოფის შესახებ. ფრიშმანი და მისი თანამოაზრეები გაუბრუნდნენ ებრაელთა საწინააღმდეგო რეაქციის გამოღვიძებას, ამიტომაც ამ სფეროში ნაკლებად აქტიურობდნენ, და ფრიშმანიც მხოლოდ იმ შემთხვევაში ეხება პოლიტიკურ პრობლემატიკას, თუკი იგი უშუალოდ უკავშირდება ებრაულ საკითხს. ამა თუ იმ პოლიტიკური მმართველისა თუ სახელმწიფოს კრიტიკისაგან კი ფრიშმანი ჩვეულებრივ თავს იკავებს.

“თურქული კონსტიტუცია” პოლიტიკურ თემაზეა შექმნილი. ფრიშმანს ამ ნარკვევში განუზრახავს ებრაულ საზოგადოებაში არსებული ორი ბანაკის ჩვენება. ებრაელები იმხანად მნიშვნელოვან მოვლენათა ეპიცენტრში იმყოფებოდნენ ცალკეულ რეგიონებსა თუ მსოფლიოში. ისინი ეძიებდნენ დევნილობის საკითხის გადაწყვეტას და თაობათა ოცნების განხორციელებას ესწრაფოდნენ. ებრაული საზოგადოების ყოველი ნაწილი საკუთარ მსოფლმხედველობრივ პრიზმაში განიხილავდა ამ საკითხს. ეს ყოველივე თურქულ კონსტიტუციას ემსგავსებოდა. ზოგს ეს კონსტიტუცია მყარ და მტკიცე დოკუმენტად მიაჩნდა, რომელიც ახალ ფურცელს შლიდა ერეც-ისრაელში ახალი საქმიანობის დასაწყებად. ფრიშმანი აღიარებდა, რომ ამ პოზიციაზე მდგარი ადამიანები მას ადანაშაულებდნენ, როგორც სიონისტური იდეის მტერსა და მოძულეს, და არც სალანძღავ სიტყვებს იშურებდნენ მისთვის, მას შემდეგ, რაც მან უბრალოდ საკუთარი აზრი გამოხატა ამ თემაზე: “ეს არ არის კონსტიტუცია ამ სიტყვის ნამდვილი მნიშვნელობით, ჩვენ ლოდინი მოგვიწევს”. ფრიშმანი, ისევე როგორც იუდაიზმის საფუძვლების თანამიმდევრულად დამცველი ებრაელი მოღვაწეები, ებრაული საკითხის გადაწყვეტის რეალურ გზას ეძიებდა. მას მიაჩნდა, რომ თურქულ კონსტიტუციაზე დაყრდნობით არანაირი ეფექტური მოქმედების შესაძლებლობა

არ არსებობდა. ოტომანური თურქეთი არ უჭერდა მხარს ებრაელთა რეპატრაციას ერეც-ისრაელში. პირიქით, ისინი ეწინააღმდეგებოდნენ ებრაული ნაციონალური ნიშნების ყოველგვარ გამოვლინებას და ძირშივე ცდილობდნენ მათ აღკვეთას.

ფრიშმანი თავისი ოპონენტებს შემდეგნაირად ამასხარავებს: “არ იცით განა, რომ თურქული კონსტიტუცია ობობას ქსელსა ჰგავს. გუშინ გაბმული იყო, ხვალ მისი კვალი არ იქნება?” ვვიქრობთ, მთელი ეს დისპუტი და პოლემიკა ფრიშმანმა საკუთარი პოზიციის გამოსაკვეთად შეთხზა. იგი წარმოგვიდგა, როგორც სიონიზმის პოზიციაზე მდგარი მწერალი, რომელიც თანაუგრძნობდა ამ მოძრაობას, თუმცა თავად სიონისტი არ ყოფილა. ფრიშმანი თვლის, რომ სიონისტები ბრალს მას სწორედ სიონისტობისთვის სდებენ, და რომ ისინი რეალობას სწყდებიან, მოვლენებს აზვიადებენ: “საგნებსა და მოვლენებს სიონისტები აბუქებენ, რათა თავიანთი ხმა ფართო საზოგადოებას მიაწვდინონ. შენც ესწრაფვი, რომ მათ დაემსგავსო და დროის სრბოლას არ ჩამორჩე”. აქ ფრიშმანი ფარადს ხდის იმას, თუ რა ხდებოდა მასქილთა წრეებში, რომლებიც ეწინააღმდეგებოდნენ ტრადიციას და ასიმილაციისაკენ მოუწოდებდნენ. მაგრამ მას შემდეგ, რაც ჰასქალა დამარცხდა, ბევრმა მიატოვა იგი და დაუპირისპირდა კიდევ, სხვა პოზიციაზე დადგნენ და ახალ მოძრაობებს შეუერთდნენ, როგორც იყო, მაგალითად, აღორძინებისა და სიონისტური მოძრაობანი. ამ “ფერშეცვლილთა” შორის იყო თავად ფრიშმანიც. ამიტომ აღიარებდა იგი, სხვათა პირით, რომ მასქილიდან სიონისტად იქცა. ეს განაპირობა ეროვნულმა ინტერესმა და არა ფრიშმანის სუბიექტურობამ ან ანგარებამ.

ფრიშმანი კილავს ყველას, ვინც ყველგან და ყველაფერში ცდილობს ხსნა იპოვოს და გადარჩენის გზა დალანდოს: “ესენი ყველანი უფლის სახელს ეფარებიან. ამათ ყველას დიდი ამბიგია ამოდრავებთ ხალხის გადარჩენისა, მაგრამ რატომ არის, რომ ყოველ უკანასკნელ მოვლენაზე უკანასკნელ იმედს ამყარებენ ხოლმე?” ფრიშმანი აქ აკრიტიკებს ებრაელ პოლიტიკოსებს, რომლებიც ებრაული საკითხის გადაწყვეტაზე მუშაობენ. ეს პოლიტიკოსები, რასაკვირველია, ებრაული პოლიტიკური მოძრაობის ლიდერები ან სულიერი წინამძღოლები არიან.

მათ მართებთ რეალურად აცნობიერებდნენ ვითარებას და ზუსტად დაგეგმონ ნაბიჯები, ანუ იყვნენ პრაგმატულები თავიანთ მოქმედებებში. ამიტომ აკრიტიკებს ავტორი გულუბრყვილო პოლიტიკოსებს, რომლებიც ყოველ მოვლენაში ებრაული საკითხის გადაწყვეტის გასაღებს ხედავენ. ფრიშმანი ექილიკება ნორჩ სიონისტს, რომელიც ყოველ მოვლენას ისე აფასებს, როგორც ებრაული საკითხის გადაწყვეტის ახალი გზის დასაწყისს. ფრიშმანი დასცინის ამგვარ “მორწმუნეებს”: “ნეტარ არიან მორწმუნენი, დიდი დეკრეტის დროს იმავეს ამბობდნენ – ფართო ასპარეზი გვეძლევა სამოქმედოდო – რუსეთის რევოლუციაზეც იმავე იმედებს ამყარებდნენ, იმავეს იმეორებდნენ თურქული კონსტიტუციის შემოდებისას. ნეტარ არიან მორწმუნენი, რომელნიც ყოველ მოვლენაში შვებასა და ხსნას ხედავენ”.

აქ ფრიშმანი გვევლინება როგორც მრჩეველი პოლიტიკურ საკითხებში, რომელიც მოუწოდებს პოლიტიკოსებს პრაგმატულად მიუდგნენ ყოველ მოვლენას და განსაკუთრებით, თურქულ კონსტიტუციას. როგორც ჭეშმარიტი ეროვნული მოღვაწე, იგი დაულალავად იღვწის ებრაელობის სამოქალაქო მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად, სააშკარაოზე გამოაქვს მსოფლიო მასშტაბით ებრაელთა დევნისა და შვეიწროების ფაქტები და მუდმივად ეძიებს ებრაული საკითხის გადაწყვეტის ოპტიმალურ გზას.

IV თავი - მწერლის ენა

ნაშრომის ბოლო, მეოთხე თავი ეძღვნება დ. ფრიშმანის ესეისტური ნაწარმოებების ენისა და სტილის საკითხებს. წარმოდგენილია დავიდ ფრიშმანისა და მისი თანამედროვე ებრაელი ავტორების – მორდეხაი ზეევ ფაიერბერგისა და იცხაკ ლეიბუშმ ფერცის ენათა შეპირისპირებითი ანალიზი და ამ გზით გამოკვეთილია ფრიშმანის სამწერლობო ენის სტილისტური და ლინგვისტური თავისებურებანი.

ფრიშმანისათვის თანაბრად მნიშვნელოვანია თხზულების ფორმა და შინაარსი. მისი სტილი და წერის მანერა ნათლად

გამოხატავს მწერლის სულიერ კონსტიტუციას. ეს არის აფორისტული, ბიბლიური სტილი, თუმცა მასში არ ჩანს გვიანდელი წინასწარმეტყველების რიტორიკული მაღალფარდოვნება. ეს სტილი არ არის დამძიმებული ჭარბი ფერებითა და მხატვრული სახეებით, არამედ ხასიათდება უშუალოდ, მსუბუქი ლირიზმითა და მუსიკალური ხმოვანებით. სიტყვათა მელოდიურობა ხშირად უფრო მეტყველია მასთან, ვიდრე თავად **სიტყვები**.

ზემოხსენებული ორი მწერლისა და ფრიშმანის ენის შედარებითი ანალიზი შემდეგი დასკვნების გაკეთების შესაძლებლობას იძლევა. ფაიერბერგის ენა საკმაოდ დაშორებულია ფრიშმანის ენისაგან, მაშინ როცა ფერეცის ენა უფრო უახლოვდება მას. ამ მსგავსებას განაპირობებდა ის გარემოება, რომ ეს ავტორები თავიანთი სოციალური სტატუსითაც და კულტურული დონითაც ახლოს იდგნენ ერთმანეთთან. თუმცა ფრიშმანის ენა უფრო ნოვატორულია, ვიდრე ფერეცისა და სხვადასხვა ენობრივი პლასტებისა და სტილისტური რესურსების სინთეზს წარმოადგენს. იგი ერთმანეთში აზავებს ახალ ებრაულსა და ბიბლიის ენას. მხატვრულ ქსოვილს ამდიდრებს ნასესხობებით ევროპული ენებიდან, ზოგჯერ ბარბარიზმებსაც კი არ ერიდება, შემოაქვს იდიშის ლექსიკა, ხშირად იყენებს არამეიზიმებს. მიუხედავად ამ მრავალფეროვნებისა, მწერლის ენა მაინც ინარჩუნებს სისადავესა და სიმსუბუქეს, არ კარგავს ხიბლს, პირიქით, თავისი დინამიკურობით თანდათან იზიდავს მკითხველს. **ფრიშმანი სხვადასხვა წარმომავლობის ენობრივი ელემენტების მოულოდნელ კომბინაციებსაც ქმნის და მათი სემანტიკის ახლებურ გააზრებას გვთავაზობს. მეოთხე თავის ბოლოს წარმოდგენილია ფრიშმანის ესეებში დაფიქსირებული უცხოური წარმომავლობის ლექსიკური ერთეულები სათანადო განმარტებებითა და კომენტარებით.**

დასკვნები

1. ფრიშმანი რამდენიმე ესეიში გვევლინება როგორც მსოფლიო მნიშვნელობის მწერალი. რამდენადაც იგი მსჯელობს რიგ საკითხებზე, რომლებიც არა მარტო ებრაელებისათვის იყო მნიშვნელოვანი, არამედ არაებრაელებისთვისაც და ზოგადსაკაცობრიო ღირებულება ჰქონდა. ეს ხაზს უსვამს მის უნივერსალურ აზროვნებას, რომელიც არ არის შეზღუდული ეწროპატრიოტული მისწრაფებებით ან კერძო ლიტერატურული თემებით.

2. საზოგადოდ ფრიშმანი ყველას და ყველაფერს ობიექტურად აკრიტიკებდა. თუმცა მისი ესეები არ არის ბოლომდე თვისუფალი სუბიექტური მიდგომისა და ინდივიდუალისტური განწყობისაგან. ამასთანავე, ფრიშმანი გვევლინება როგორც მძაფრი სატირიკოსი, რომელსაც დახვეწილი იუმორის გრძნობა და საგნების გონებამახვილური ირონიით შეფასების ჩინებული უნარი აქვს.

3. მიუხედავად იმისა, რომ ფრიშმანს განუცდია რამდენიმე ებრაელი მწერლის, კერძოდ იეჰუდა ლევ გორდონის, მიხა იოსებ ლებენზონი და მეორე მხრივ, მსოფლიო ლიტერატურის კორიფეების – შექსპირის, ჰაინეს, ნიცშეს აშკარა გავლენა, მას მაინც გამორჩეული და თავისთავადი სტილი ჰქონდა და არ მიეკუთვნებოდა ამა თუ იმ ლიტერატურულ სკოლას. თუმცა თავისთვის საჭირო ნოვაციებს ყველა მიმდინარეობიდან იღებდა. ჩვენი შეფასებით, ის უფრო რეალისტურ-რომანტიკული სკოლისკენ იხრებოდა და თან საკუთარ კრიტიკულ მიდგომას ინარჩუნებდა ყველა ესესა და ფელეტონში.

4. ფრიშმანი გააფთრებით ებრძოდა თავისი ხალხის ყველა მოძულეს, ცოცხლს თუ მკვდარს. ცდილობდა ებრაელთა უფლებების საიმედო ფარი ყოფილიყო. ასევე სურდა დაერწმუნებინა ებრაელები, რომ მათი დაუძინებელი მტრები დღეს მხოლოდ სამუზეუმო ექსპონატებს წარმოადგენენ, ისრაელის ძეთ კი გადაშენება არ უწყერიათ.

5. ფრიშმანის კრიტიკული წერილები მიზნად ისახავდა საზოგადოებაში არსებული მორალური კლიმატის გაჯანსაღებას. ეს კრიტიკა არ არის დამანგრეველი, დესტრუქციული, იგი მიმართულია ვითარების გამოსწორებისა და საზოგადოების გამოფხიზლებისაკენ და მოუწოდებს დევნილობაში მცხოვრებ ებრაელებს უერთგულონ იუდაიზმსა და ტრადიციულ ეროვნულ ფასეულობებს და დასძლიონ ასიმილაციის ცდუნება. ახალგაზრდების ამ სულისკვეთებით აღზრდას ემსახურება ფრიშმანის მიერ მოხმობილი ცნობილი მამულიშვილების თავგანწირვის მაგალითებიც.

6. ფრიშმანი ცდილობდა დაეცვა იუდაიზმის ფუნდამენტური ღირებულებანი განადგურებისა თუ დამახინჯებისაგან. ამით იგი განსხვავდებოდა სხვა მასქილებისაგან. მოუწოდებდა ტრადიციისა და მთლიანად ტრადიციული განათლების შენარჩუნება-განმტკიცებისაკენ.

7. ფრიშმანი მკაცრად აკრიტიკებდა იმ განმანათლებლებს, ვინც ებრაელებს იუდაიზმის დატოვებისა და ასიმილაციისაკენ მოუწოდებდა. შეიძლება ითქვას, რომ ფრიშმანი თავად იყო განმანათლებელი, თუმცა არ ეკუთვნოდა ჰასქალას მოძრაობას.

8. ფრიშმანს არაერთხელ გამოუცხადებია თავი ებრაელ ნაციონალისტად და თანამოდმეებსაც ეროვნული თვითმყოფადობის დაცვისაკენ მოუწოდებდა. იგი აღწერდა ებრაელთა

9. ფრიშმანი არ მალავდა თავის მხარდაჭერასა და თანაგრძნობას სიონისტური მოძრაობის მიმართ. სიონიზმს იგი იმდროინდელი ეროვნული მოძრაობის შესაფერ ლიდერად სახავდა. ფრიშმანმა რამდენჯერმე გამოაცხადა კიდევ თავი სიონისტად. თუმცა ამ მოძრაობის აქტივისტი არასოდეს ყოფილა. იგი ზოგადად ეროვნული მოძრაობის აქტივისტი იყო.

10. არ დარჩენილა ებრაული ყოფის არცერთი ასპექტი, მწერლის მახვილი კალამი რომ არ მისწვდომოდა. ისი მთავარი ლოზუნგი, ისევ და ისევ იუდაიზმის პრინციპების ერთგულება იყო.

11. მძაფრად აკრიტიკებდა ებრაელ ავტორებს, რომელთაც ძალზე ბევრი აკლდათ ნამდვილ მწერლობამდე. იგი ამახვილებდა ყურადღებას ლიტერატურის განსაკუთრებულ როლზე ერის კონსოლიდაციისა და ერთობის შენარჩუნების საქმეში.

ფრიშმანი დაინტერესებული იყო, რომ ებრაული ენა დამკვიდრებულიყო ებრაელთა შორის როგორც სასაუბრო, ლიტერატურისა და პრესის ენა. მას ღრმად სწამდა, რომ ენა სწორედ ის დუღაბი იყო, ურომლისოდაც ეროვნული მთლიანობის შენარჩუნება ძალზე გაჭირდებოდა.

12. ფრიშმანს განსაკუთრებით აწუხებდა ებრაულ და არამარტო ებრაულ მწერლობაში გავრცელებული სენი –

13. ფრიშმანი მოუწოდებს ებრაელ ავტორებს წმინდა ებრაულ თემებზე წერონ, მასალა ებრაული სინამდვილიდან მოიპოონ, რათა უცხოური ელემენტები არ შემოიჭრას ეროვნულ ლიტერატურაში. ეს პრიორიტეტებიც ფრიშმანის შემოქმედების ეროვნულ-კონსერვატულ ორიენტაციაზე მეტყველებს.

მას არაერთხელ უცდია გამოსულიყო როგორც ებრაელ მწერალთა მოძღვარი, და წარმოეჩინა თავისი ღრმა ერუდიცია, რათა სათანადო გავლენა მოეპოვებინა ლიტერატორებსა და ამ თელ საზოგადოებაზე.

14. მცირერიცხოვან პოლიტიკურ ესეებში ფრიშმანი ეხება მხოლოდ ისეთ საკითხებს, რომელიც უშუალოდ ებრაელებს ეხება და სოციალური ან ეკონომიკური ზიანი მოაქვს მათთვის. შაზოგადოდ ის, ერიდება რა ებრაელთა საწინააღმდეგო რეაქციის პროვოცირებას, თავს იკავებს ღია პოლიტიკური განცხადებებისაგან და უფრო ხშირად იგავებით ამბობს თავის სათქმელს.

15. ფრიშმანი ერთ საკითხს, როგორც წესი, ორ ესეში შლის ხოლმე და ზოგჯერ, პრობლემის აქტუალურობიდან გამომდინარე, კვლავ უბრუნდება იმავე თემას სხვა ესეებში.

16. დ. ფრიშმანისათვის თანაბრად მნიშვნელოვანია თხზულების ფორმა და შინაარსი. მისი სტილი და წერის მანერა ნათლად გამოხატავს მწერლის სულიერ კონსტიტუციას და სრულად შეესაბამება მისი შემოქმედების იდეოლოგიურ ორიენტირებს.

17. დ. ფრიშმანი უპირატესობას ანიჭებს ბიბლიის ენას მისი სიძველითა და კეთილზმოვანებით, თუმცა მარჯვედ და უხვად უზავებს მას როგორც არამეიზმებს, ისე ევროპული ენებიდან და იდიშიდან ნასესხებ ლექსიკას.

18. ფრიშმანისა და მისი თანამედროვე ებრაელი მწერლების – მ. ფაიერბერგისა და ი. ფერეცის ენათა შედარებითმა კვლევამ აჩვენა, რომ მ. ფაიერბერგის ენა საგრძნობლად დაშორებულია ფრიშმანის ენისაგან, ხოლო ი. ფერეცი თავისი ნაწარმოებების ენობრივი და სტილისტური მახასიათებლებით უფრო ახლოს დგას მასთან და მის მსგავსად ამდიდრებს ებრაულ ენას სხვადასხვა ინოვაციებით.

19. ფრიშმანის ენა, რომელიც მრავალფეროვანი ლექსიკური და სტილისტური რესურსების სინთეზს წარმოადგენს, ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია, რომელმაც განსაზღვრა ამ ავტორის ადგილი ახალ ებრაულ ლიტერატურაში.

დისრტაციის შინაარსი და პრითადი დებუებები ასახულია შემდეგ პუბლიკაციებში:

- 1) ჰასქალას მოძრაობა, „პერსპექტივა – XXI საუკუნე“, თბილისი, 2008 წ. გვ. 135-165.
- 2) ახალი მიმართულებანი თანამედროვე ებრაულ პოეზიაში, „პერსპექტივა – XXI საუკუნე“, თბილისი, 2007 წ., გვ. 169-186.
- 3) სატირა დავიდ შიმონის პოეზიაში, „მაგაზინ ქულიათ ალლულათ“, ბაღდადი, 2007 წ., გვ. 47-65.
- 4) ლირიკა მიხა იოსეფ ლევიზონის პოეზიაში, „მაგაზინ ქულიათ ალლულათ“, ბაღდადი, 2006 წ., გვ. 127-154.

5) არაბული პოეზიის გავლენა იეჰუდა ლევის სატრფიალო პოეზიაზე, „მაგაზინ ალადაბ“, 74, 2006 წ., გვ. 486-495.

**Tbilisi Institute of Asia and Africa
Faculty of Humanities**

With a right of a manuscript

Adnan Sh. Jasim

**Critical Conception of David Frishman
(According to his Collected Essays “Flying Letters”)**

ABSTRACT

**of the doctoral thesis
submitted in order to obtain the degree of Doctor of Philosophy (PhD)
in the Hebrew Philology**

Tbilisi 2009

The work has been written at the Faculty of Humanities
of the Tbilisi Institute of Asia and Africa

Scientific Supervisors: Doctor of Philosophy in Philology
Professor **Manana Gotsiridze**

Doctor of Philosophy in Philology
Professor **Mamuka Butskhrikidze**

Official Reviewers: Doctor of Philosophy in Philology
Professor **Lali Guledani**

Doctor of Philosophy in Philology
Professor **Murman Kutelia**

The defense of the dissertation will take place at the Dissertation Council
Session of Faculty of Humanities of the Institute of Asia and Africa on
....., 2009 at 14.00 o'clock.

Address: 3 Tsereteli str., 0162, Tbilisi

The doctoral thesis is available at the library of Tbilisi Institute of Asia and
Africa

Address: 3 Tsereteli str., 0162, Tbilisi

Scholarly Secretary
of the Dissertation Council
Doctor of Philosophy in Philology

D. Svani

General Discription of the Doctoral Thesis

Brief Review of a Special Literature and Sources

The basic source of our work is selected works by David Frishman published in 1913-1914, XII volume, Publishing house “Merkaz”, which presents the writer’s works as of a publicist, namely collection of essays and feuilletons called “Flying Letters”, 53 letters , the collection of the critical studies of the life and creative toil of David Frishman and includes monographs and critical essays by P. Lakhover, I. L. Kantor, M. I. Berdichevski, Jacob Pikhman, M. Ben-Elazar, A. Steinmanetc. Apart from that we employed the specific literature in Arabic, English, Russian and Georgian Languages as well as internet-sources to study Frishman’s life and work thoroughly. The number of literature quoted by us exceeds 90, whereas the list of the complete bibliography of the specific literature, which helped us to prepare the work, exceeds 130. Here, we must mention the works by the following authors: A. Shanana, A. Ben-Or, I. Keshet, B. Qortzweil, S. Etinger in Hebrew; M. Waksman, S. Halkin and N. Kravitz in English; the monograph by Z. Kopelman – “David Frishman – the Biography, Position and Creative Works” in Russian. The Arabic scientific sources have also been widely utilized. Namely, the works by Al-Awadi, Abdul Amir Hassan, Al-Shami, Rashad, Al-Misiri, Abdul Wahab, Al-Faruqi, Ismail Raji, Ali Fuad Hasanien and others, we have employed our own scientific articles regarding the New Hebrew literature.

The Scientific and Practical Value of the Research

David Frishman, one of the founders of the New Hebrew literature was a writer of wide coverage. He was a poet, prose writer, critic, essayist, feuilletonist, translator, editor and publisher. David Frishman was the best representative of the Jewish enlightenment movement Haskala, traditionalist and dedicated defender of the Jewish values. Despite of this, he was simultaneously fighting to destroy Jewish Ghetto by being an indefatigable foe of Jewish reticence and obscurantism, trying hard to wake up the youth from sleep and make them to pace with the enlightenment era. David Frishman was the European writer firmly based on national roots. Even today his way of thinking is actual and worthy of consideration, especially it can be said about his feuilletons and essays that still sound modern. He was the first who brought the genre of feuilleton in Hebrew literature, having bestowed this genre with different value and artistic meaning.

The subject of our interest is the collection of David Frishman's feuilletons and essays "Otiot Porkhot" (Flying Letters) which has never been the subject of the thorough and all consuming studies before. After we learned the material, it became obvious Jewish to us that the researchers have not yet studied his essays thoroughly. So, we decided to carry out our own research on the collection of this truly interesting publicist. We set the aim to classify his feuilletons and essays thematically, analyze ideas developed by them, identify their leading motif, characterize style of the author, his stylistic specifications, having compared his writing style with that of his contemporaries. The Hebrew authors represent stylistic tools that are so specific for his language and make subsequent conclusions. We do think that our work contains quite rich and successive information about the New Hebrew literature, we have outlined those tendencies, innovations, trends and forms typical for founders of the New Hebrew literature equally from the viewpoints of the study of literature as well as of linguistics. Hence, we do hope that the work will assist young specialists of Hebrew significantly by offering them considerable information and analysis not only regarding the essays by David Frishman but also about the changes and conflict of values within the social and cultural life of the Jews. Even a wide circle of the Hebrew literature and culture researchers find this work absorbing.

Volume and Structure of the Doctoral Thesis

The work consists of four chapters, conclusion, bibliography of the literature and resources utilized throughout the research.

Approval of the Doctoral Thesis

The basic tenets of the work are provided in various scientific journals and collections in five items, in the form of the research articles in Georgian and Arabic.

Summary of the Doctoral Thesis

Introduction

The actuality of the selected theme is proved in the introduction, as well as the goals and scientific innovation of the doctoral thesis along with the basic tenets being introduced by us in the arena of public debate.

First of all we will distinguish three periods of the Hebrew literature: 1) the oldest literature, to which belongs: The Old testament, Rabbinic and Mishnah

(Sub-torah) Literature; 2) the "Golden Age" of Hebrew literature in Spain; 3) Haskalah Literature, which later became the basis of the New Hebrew literature. The work particularly reviews the tasks of cultural-educational movement of Haskalah, Jewish Enlightenment, which developed in Germany in the middle of the 18th century. The author gives a detailed description of the socio-cultural environment of the time when David Frishman established himself as a writer. Referring the research sources, the author highlights the following issues: to find out whether David Frishman's criticism was aimed against the essence of Judaism or on the contrary, he was a defender of its fundamental values by further stimulating them. Was David Frishman a conservative Maskil or just an enlightener - an eager adherent of assimilation? Was David Frishman an enlightener into the new ideological frameworks of the Jewish Haskalah or he just belonged to a general educational movement? Was David Frishman the enlightener limited to the narrow national restrictions or the one who was oriented on the writer oriented on the world humanity's common values?

All the abovementioned questions have become the subject of our study throughout the PhD proposal. Although the main aim of our study is to find out what is the task of David Frishman's criticism? Why did his sharp pen go right to the heart of every matter? To find answers we turn to his essays gathered under collection "Flying Letters". We chose to use those essays and feuilletons that have not been thoroughly studied by Jewish critics, like P. Lakhover, A. Ben Or, A. Shanan, I. Klauzner and others. The abovementioned critics usually were attracted by his earlier well-known essays that played significant role in formation of Hebrew essays. The latter became subject of our research study that had never been even pointed out neither by the literary men mentioned above nor by the western literary critics (Waxman and others). Thus, the main task of ours was to review the essays and feuilletons created by David Frishman mentioned above to identify the diverse aspects of the critical opinions and view points developed in them.

I Chapter

Haskalah Movement and the Restoration of Hebrew Language and Literature

The first chapter of the work refers to the Haskalah movement (the Jewish Enlightenment) and Hebrew language and literature restoration. In the beginning we will review the history of Hebrew language briefly, describe its uphill and downfalls within various epochs. In the middle of the 18th century, before enlightening educational wind started blowing the walls of the Jewish

Ghetto. Hebrew was considered as a dead language, it was used only in prayers and for the religious purposes. It had to be restored to a speaking and writing language having recovered its national values. Maskils addressed the Jewish people and pleaded them to return back to the Hebrew language. Jews responded to their call. Jacob Amdan nominated it as “Our Natural Language” and Rabbi Itzhak Wazler called it “Mother Language”, Rabbi Jonathan Eibeschutz was working hard to make their countrymen to speak Hebrew properly. In his article, published in the magazine “Kohelet Mussar” he wrote: “Most of the nations are unified by their language and land, and they never found peace until they can manage to widen the borders of their language. So why do we stand here having our arms folded across the chest and doing nothing unlike others, who tried a lot for sake of their own languages”.

Maskils fought against rabbis having believed that all they wanted was to achieve dominant position in the Jewish life neither did they share rabbis’ opinion regarding the Hebrew language. Maskils tried hard to release Jews from the bondage imposed on them by rabbis. A real fight started up against Talmudic and Midrashic literature. They considered Rabbinical Hebrew as a slang, a symbol of an absolute, out of date Rabbinical traditions, Biblical Hebrew was to be preferred without question, as a language of their ancestors, the mission of which was to make the youth return back to their national roots. The first Maskils like Moshe Mendelson and Naftaly Hertz Weizl knew Biblical Hebrew and tried hard to contribute to its popularization. They liked the style of Biblical Hebrew and its rhythmic organization. They started writing books in this language. Mendelson wrote “Definitions” and “Jerusalem”, Weizl created “Lebanon” and “Paradise Garden” both of them employed Biblical Hebrew. Having designed an explanatory vocabulary of Biblical Hebrew, Weizl contributed greatly to restoration of the Hebrew language. Itzhak Okhel suggested Weizl to work out Hebrew-German Vocabulary for those who did not know Hebrew well. Maskils did not limit themselves to writing books; they dedicated their whole energy and vast efforts on establishing the Hebrew press. As a result, a magazine “Hameasef” was published in 1784, although only 10 successive issues of this magazine were published in the end. In 1809 “Hameasef Hakhdash” (New Collection) was published in Austria. The Magazine has been published for two years period of time. Its existence was ceased in 1811.

The subchapter “The Hebrew Language in Europe and Writers’ Role in Jewish Culture” discusses renaissance of the Hebrew Literature in the Eastern Europe and social status of a Hebrew writer in the Jewish society.

The split among Maskils had an impact on the Hebrew language. After Mendelson’s death (1786) fierce arguments occurred among Maskils, two schools of the writers and thinkers were formed. One of them retained German

language in their writings, and another one used only Hebrew as the language of expression by setting forth ceaseless efforts for its popularization. The Hebrew language in Germany kind of retreated from its positions for the benefit of the German Language, since perfect knowledge of German meant for Jews to be well-supported to get integrated and assimilated into Europeans. However, at the same time a certain foundation for teaching Hebrew has been made and books, manuals etc. were written in the Hebrew language, which after the Haskalah's sunset has been shifted to the East; first to Austria, then were spread in Poland and Russia. In the Eastern Europe new saviors of the Hebrew language have appeared, and the region became a real battle field between Hebrew and Yiddish, the latter was the basic spoken as well as literature language for Jews of that time. Lots of writers created their first works in Yiddish, and turned to Hebrew later. Mendele Mokher Sfarim shall be named the first among them. Haskalah writers based in the East Europe often used high-flown style of Biblical English. Some of them have acquired a significant expressive power by having become intimately linked with Biblical Hebrew. Biblical Hebrew was especially distinguished by its attractiveness and purity in works of the first Hebrew Novelist, Abraham Mapu (1808-1867), as well as in works by Peretz Smolenskin (1842-1885), in poetry of prominent poets of eastern Haskalah, like: Adam Hakohen Lebenzon (Abraham Dov Mikalishker) (1809-1894) and his son Mikhal (Mikha Joseph Lebenzon) (1828-1852), Ieleg (Judah Leib Gordon) (1831-1895) should be especially noted. These authors breathed new life into Biblical Hebrew gave it back its power and joy of living. Haskalah writers have continuously shown their care for restoration of Hebrew as a living language. A part of the writers even established periodical publications dedicated to expanding understanding of the Hebrew language in order to attract more readers. These magazines used to publish works by Jewish writers. First of all, one should note a magazine "Hashakhar", which was established by Peretz Smolenskin in Glitzih in the second half of 19th century. However, it did not have a great influence on readers of Hebrew. The reason for this was the predominance of nihilism that was weakening Haskalah's position, and which made many writers to turn their back to the Hebrew language and to move on Yiddish. Later on, a new magazine has appeared in Vienna "Haemet", which served as a tribune, wherein errors made by Haskalah were continually discussed. The Jewish public figures established many other magazines as well; among them was "Hayom", founders of which were Judah Leib Kantor and David Frishman as its most prominent editors. After some time, "Hamel" and "Hatzfira" were also published that were founded by Nahum Sokolow in 1859. One should note the magazines: "Hakhalutz", "Hashiloakh" and others. All the abovementioned publications were presented by the Hebrew articles and essays. Although along

with the defeat of Haskalah certain writers started criticizing this movement, some of them still became involved in various movements; like Mendele Mokher Sfarim and Peretz Smolenskin.

The subchapter - "Expanding the borders of the Hebrew Language" underlines the role played by the Hebrew writers and public figures and its importance for restoration, expansion and development of the Hebrew language.

Hebrew was never a dead language it was only inactive, and in order to bring the new life back to it, the language needed to be updated. Maskils faced the necessity to enrich lexical fund of the language and grammar, in order to provide the language with modern expressive means. Thus Haskalah writers had to pave new ways for Hebrew language, create new words and terms for everyday life that have never been used by ancient writers. Maskils employed Biblical Hebrew as the base for the renaissance of the Hebrew language. They also borrowed a certain stuff from Talmud and Mishnah, as well as Hebrew of the Middle Ages. Although they have not resorted to the Rabbinic literature, as Haskalah did when they suggested Kolman Sholman to translate "World History" by Weber into Rabbinic Hebrew. Sholman believed that this would not only offend his dignity but would also horribly damage the Hebrew language, because he never acknowledged Rabbinic Hebrew as a real Hebrew by considering it as a slang. Maskils achieved lexical enrichment in Hebrew by means of lexical innovations, like: egoism (enokhiut), criticism (bikoret), consciousness (Hakara), Middle Ages (Yimei Hbeinaim), address (ktovet), railway (mesilat brazel), point of view (nekudat riut) etc. Maskils had to expand the borders of the Hebrew language by bringing into it every day vocabulary, borrowed forms from the European languages, for example: "information", "garage" etc.

Eleazar Ben Judah (1858-1922) made a special contribution to the restoration of the Hebrew language. He was born in Lithuania, Vilnius, he received his education there, he was a well known writer and enlightener. Eleazar Perlman (this was his real surname) traveled in Russia, Algeria, France, Palestine (Eretz-Israel), the United States. However, he did not determine his life as that of a permanent traveler's voluntarily; he was persecuted for several times. When Eleazar Ben Judah was young he belonged to Hasidizm. He even was imprisoned for a while. Having undergone tuberculosis he left for Algeria, and then for France, after which he went to Palestine. He swore he would only talk Hebrew. In 1879 Ben Judah sent an article under the name "Acute Issue" to Smolenskin, the article was published titled "Honorable Issue" in the magazine "Hashakhar". The article drew a wide response among the readers in Hebrew. The idea of the language revival arose series of discussions. In his article Ben Judah underlined the importance of the

Hebrew Language for national movement. Namely, he claimed that the renaissance of Jewish nation was impossible without the renaissance of Hebrew language as well as without going back to (Eretz-Israel). He has cited as proof polemics between House of Shammai and House of Hillel. Ben Judah cooperated with several magazines, for instance the magazine “Khavatslet”, he used to be an editor of a few publications, weekly periodicals, like “Hatzvi” (1885) and “Haor”, “Hashkafa” and others. Despite being persecuted which made him to get vanished in USA, he never stopped fighting for restoration of the Hebrew Language. He was devoted to creating a vocabulary of the Old and New Hebrew Languages. In 1889 he established the “Committee of Hebrew Language” which became a generator of Academy of the Hebrew language”.

Lexical incompleteness made it hard employing Haskalah Hebrew and Mendele’s experimental language in everyday conversational language. This urged him to find new ways to expand and enrich Hebrew language, to enable it meet all the modern requirements. Thus new words have been generated; new terminology was created, like “library”, “Middle Ages”. Most of all the words have been borrowed from the European languages, Yiddish and Aramaic. These words became a natural part of Hebrew language, even verbs have been derived from them. For example, a new verb “organize”(irgen) was morphologically derived from the Yiddish borrowing – “organic”, a Russian suffix “chik” which was a diminutive suffix was added to the Hebrew language roots, for example, “katanchik” (very small), as well as the words taken from Aramaic – “mistama” (in vain), “adraba” (vice versa) etc. Some verbal forms have been imitated from Yiddish as well, namely, “mebaabea” (mumbling) etc. Although since the end of the 19th century, after the Haskalah was defeated, Hebrew suffered from degradation. However, with the arrival of the beginning of the 20th century, the Hebrew Language started shining anew with all its glamour in Eretz-Israel. Here, it replaced conversational language, Hebrew as a press language will be developed which later becomes a literature language of Israel. Eventually Hebrew became a powerful communicative mean, and like other languages it is being continuously updated.

The Subchapter - “At the Springs of New Hebrew literature” provides the course of the New Hebrew literature formation processes.

We have already discussed renovation period of the Hebrew language, which lasted more than a century in Haskalah writers’ works. However, historians express different opinions regarding the beginning of the New Hebrew literature. According to a well known Jewish Critic P. Lakhover, Moshe Haim Lozato’s works or the period of renaissance must be considered as the origin of the New Hebrew literature. According to him, there was no break in the Hebrew literature, and the poetry has always been a fundament for Hebrew literature if we take into consideration its content as well as its form.

Lakhover believed that Dramas by Lozato achieved the peak of the renewed Hebrew poetry. As the critic says: It's well known that the New Hebrew literature was written by the aspiration of renaissance, which lasted for two centuries and a half, Italian writers created many works driven by the new aspiration, among them were the works by Rabbi Moshe Haim Lozato" along with the works written on temporal motives. Joseph Klausner expresses different point of view; he bitterly criticizes works by Lozato. According to him, Lozato was a Cabalist and Messianic, being far from the real Hebrew literature. Klausner was not the panegyrist of Mendelson, and his name was not associated for him with the Hebrew language renaissance, since most of his works were created in the German language and thus it belonged to the German literature more than the Hebrew language. As Klausner believes it was Naftali Hertz Weizl who started it up, the Renaissance of the Hebrew Literature. Shimon Halkin thinks that the New Hebrew literature was a traditional sequel and imitation of the Hebrew literature created in the Medieval Spain, as he believes the same sequence of the literature process had a place in Italy after renaissance period was over.

Haim Nahman Shapira protests against the abovementioned opinion about Lozato; he neither acknowledges pioneering of Weizl nor shares the judgment regarding the sequence of the literature traditions. According to Shapira, Lozato used to write not because he meant to protect Literature inheritance but only just because he considered himself Jewish. That's why for Shapira renovation of the Hebrew Literature is connected with a whole group of writers, gathered around the magazine "Hameasef" who had performed a public order aspired by the new time.

Ben Or singles out two parties, while characterizing the ongoing process. is connected with the public ideology as well as the religious ideology. According to him, the first party in this group is represented by Haskalah, reformators and Mendelson and their adherents, who created the new literature and the second one is represented by Lozato who preserves the religious ideology in his literature, creates innovatory poetry and with this paves the new way of the national literature.

Abraham Shanan believes that the New Hebrew literature began with the writers' aspiration for outside world as well as with their strive for strengthening the national ideas, freedom of conscience, thought and faith. Thus according to Shanan, beginning of the New literature was indeed supported by global historical events, such as the great revolution in France and spread of national ideas.

In our opinion the cornerstone of the New Hebrew literature was laid by the works of Naftali Hertz Weizl since Lozato's writings did not follow classical scheme and was not inspired by the new ideology, whereas the literary works

by Weizl were inspired by the new epoch and answered the questions brought by it.

The Subchapter, “Haskalah Literature” deals with the literature which was composed on the basis of Haskalah ideological base.

The outset of the New Hebrew literature is called Haskalah literature, which lasted for more than a century. The name of it shows that this literature was making propaganda and popularization of Haskalah ideas. Thus Maskils set an aim to inculcate their thoughts in the Jewish population with the help of the Hebrew literature, which stood so close to the people. Maskils also intended to establish special periodicals to publish the literature, the Jewish poetry put out in Biblical style, translations, historical articles etc. Thus, Mendelson and his disciples started the process of the Hebrew language and literature revival by spreading Haskalah ideas and thus founded a new Jewish movement.

The Haskalah literature sprang up mainly under the wings of two national literatures – German and French. The first of them coexisted close to the Hebrew literature and the latter was inspired with the freedom ideas that penetrated Germany and other European countries as well. Many European writers materially influenced the New Hebrew literature, such as: Montesquieu, Leibniz, Lessing, Walter, Jan Jack Russo and others.

The Haskalah literature made an appeal to expand cultural borders, to master modern and European languages. There was a wide range of the Haskalah writers, which included various fields of science, literature, philosophy, ethics, history, mathematics etc. Firstly, more attention was drawn to the poetry, and it was considered as a tool to demonstrate new trends of the art. Weizl states in the introduction to his poem “Hymn to Glory” - “A verse represents the best mean to induce readers’ emotions”. The Haskalah movement was inspired with educational and humanitarian goals. The special attention was paid to making the scientific literature available in Hebrew, the Hebrew publicism started to grow and was waving the Haskala flag proudly. The poetry was based on Biblical Hebrew whereas the prose employed Talmudian and medieval style. Maskils made great efforts to enlighten the Jewish population, and strived for protection of the main values of Judaism and the renovation and improvement of traditional values. In short, the Haskalah and New Hebrew literature have experienced a beneficial influence of the European literature in regard with its form. As for its content we do believe that it was entirely of the Jewish origin. The Haskalah literature preached about the freedom of thinking and civil equity. It tried hard to destroy the deaf walls of Ghetto and to enable the Jewish people to enjoy the achievements of the world culture. Maskils would engage themselves in propaganda of the ordinary life style. They used to criticize obsolete traditions; refused traditional life-style,

which was strictly limited by religious rules. The subject of Maskils' criticism became Talmud, traditional interpretation of the Jewish History and the Rabbinic government. Maskils endeavored to inculcate democratic ideals in the Jewish society.

The Hebrew authors mostly used to write poetry and scientific literature. When the centre of Haskalah moved into the East Europe, the literature centre was also founded in the East, and this time it acquired its perfect form including the prose and the poetry. The first Hebrew stories have been created by Joseph Perl and Itzhak Arthur. The experienced authors stood in the centre of the Haskalah's proscenium of the East Europe: Abraham Mapu and Judah Leib Gordon, Moshe Lilienblom, Mordechai Aharon, Mikha Joseph Lebinzon and his father Abraham Dov Mikalishker (Lebinzon) or Adam Hakohen Lebinzon, Mendele Mokher Sfarim and other writers who worked in Russia and Lithuania. David Frishman and Itzhak Leibush Peretz worked in Poland where they established several periodical publishing units. Although the New Hebrew literature acquired argumentative character due to the animosity and hostility among the Hebrew communities. Even the writers' works reflected that, Haskalah actively employed literature as a tool to fighting against the different radical and fundamentalist movements; their struggle was especially merciless against Hasidizm, which was considered number one enemy for Maskils.

From the very dawn of their creativity Maskils declared the war of criticism against Hasidizm. Even one example was enough – “Spilling a secrets” (Megale Timirin) by Joseph Perl and “Supervisor of The House of Israel” (Hatzofe libet Israel). The authors showed Zadiks (honest) as liars and hypocrites. Berdichevski criticizes Hasidizm by his story “Hasidial Spirit” (Nishmat Khasidim). The New Hebrew literature was in the service of the Haskalah movement. However, in the 60s of the 19th century side by side of it emerge national and social movements, namely, “the national renaissance movement” and “the socialistic movement”. The term “Tshuva” becomes spread among the Haskalah writers, which not only expresses the direct semantics of this word but also involves some idea connected with regret, repentance, caused by destroying Haskalah-related dreams or all-embracing nihilism when Haskalah lost its Jewish readers and most of writers such as: Mendele Mokher Sfarim, Liberman, Ben Niz, Zuqerman etc. turned their back to Hebrew and started creating their works in Yiddish.

The Subchapter “Trends and Schools of the New Hebrew literature” shows the specific tendencies characterizing the New Hebrew literature.

During the Haskalah period the New Hebrew literature used to have three centers: In Germany, Russia-Glitzih and Italy. German Haskalah was distinguished by its tranquility, Russian-Glitzihian by its storminess and

fighting spirit and the one in Italy represented the centre of the scientific research. The Haskalah was influenced by those literature schools and movements that were common to the European literature for more than a century. It is worth noting, that the following three basic trends have been exceptionally remarkable:

1. Rationalism or Neoclassicism – 1781-1830
2. Romanticism – 1830-1850
3. Realism - 1850 -1881

Here the periods are defined according to the dates of the first works of each trend.

The Rationalism or Neoclassicism have settled in the Hebrew literature due to the influence of European literature. The signs of classicism have become notable in works of so called collecting generation (“Dor Hameasfim”) considering their style. The Hebrew writers were predisposed towards the classicism since it was counted as a promising mean against Ghetto, they reverted it to the Biblical literature, which became an ideal of freedom, pride and beauty. They found in Bible impressionable characters and historic material so suitable for the requirements of classicism. So they began writing epical works: fables, ballads, elegies, dramas and sonnets.

The Jewish traditions have acquired specific value among Maskils during Romanticism, and thus they were brought in the centre of attention. Maskils tried to find the points of contact between modern ideologies and traditions. The New Hebrew literature was disposed towards pursuing the secrets, mysteries, puzzles. Romanticism destroyed the walls between the mind and emotions, it created a serious criticism and prepared basics for the development of historical science. By the end of the Romanticism, the critical aspiration obtained victory even over the background of Hegel’s Mind and it invaded the Religious philosophy and historiography. The third and the last trend of the Haskalah literature is Realism. During this period, the writers rebelled against traditional lifestyle under Ghetto. This realistic trend is known as the Late Haskalah literature, which applied to the public in order to turn their words into reality. Lilienblom in his article “Olam Hatohu” acknowledges reality and crisis within Hebrew society, Judah Lieb Gordon in his verse “Zidikiahu in Prison” shows disposition thoroughly contrary to those dreams and ideas of Haskalah writers. Realistic Haskalah tried hard to obtain a real power and to gather the old circle of readers, which was lost for them. That was why the most of writer Maskils turned their back to Hebrew literature. The realism showed the major common defects as irrefutably evident as they were dominant in the Hebrew society. This caused nihilism and disappointment among the Haskalah followers; writers left it and joined other movements, and the national revival literature was strengthening day by day.

The Haskalah Literature is distinguished by its efforts to bring Jewish people out of Ghetto walls, to preach about the enlightening ideas, civil emancipation, freedom of thinking, and by its sharp criticism to those who fought against the reformatory movement, modern education and tradition and protected ecclesiastic literature from Haskalah's attacks. The Haskalah literature was based on the Biblical language, and its content and form was spiritually nourished by it. Thus, the literature acquired the new faces and images. There were serious efforts made in order to create the image of the modern Jew by introducing education and culture among the Jewish people. Such efforts supported development of publicists in the New Hebrew literature.

The outset of renovation of Hebrew literature is associated with the name of Moshe Haim Lozato. Lozato's poetry was developed according to the Arabic verse caliber, but he founded a new way, where he introduced rhythm and brought the new type of the verse into the Hebrew literature. During Haskalah period, a verse was written according to the western measure and its content was in Biblical Hebrew. For example, the epical poem "Shirei Tifaeret" (poems of the pride) by Naftali Hertz Weizl unifies eighteen verses and reminds readers the Biblical story about the Jewish withdrawal from Egypt. Later on, it is followed by sonnets, ballads, idylls, rhythmic prose and fables as well. The Hebrew literature employed expressive figurative means, since it was based on the Biblical language, which is loaded by fables. The Hebrew literature engaged the ideal-moral or ideological aspects of Biblical books as well.

Allegory within Haskalah poetry bears didactical-cultural function it is of vital importance for poetry. Thus it serves beauty and harmony. Poetry in the Lozato's period was under Ersten's influence. Whereas Haskalah poetry was imitating Papenhaim and Shalom Hkohen, and was interested much more in a form than in a content. Allegory was about wisdom and science. Shadow of death would figuratively mean darkness and ignorance, whereas bride and wedding would embody life and happiness. Allegory became an important means in creative works of Mikhal, though it acquired a certain irony and sarcasm. The Biblical allegory was echoed in Haskalah poetry and Haskalah made it the most effective means for expressing itself. Epic and drama appeared together on the scene as well, along with the rhythmic prose, for example "Kotzo Shel Yod" "just small yod" by I. L. Gordon. The Satire was created as well based on epic and dramatic works. The didactical-epical poetry is based on three ideal-stylistic foundations: 1) elegy, 2) Irony, 3) mixture of elegy and irony to some degree – in order to eradicate shortcoming of the society and to awaken soul. The voice of lyrics and esthetics was heard in poetry, pursuit of esthetics was obvious, under the freedom of taste esthetics got spread by means of the following European writers: Lessing, Goethe,

Herder Kant, Schiller. These writers and philosophers had the powerful influence on Haskalah literature. Although esthetics in Hebrew Literature served didactical purposes, it had to make Hebrew youth love Bible. Even at the very beginning of the Haskalah literature esthetics appears in the works by Mendelson (Letters about Feelings). The poet Maskils introduced and implemented the ideas and principles set at the outset of the movement by having followed the European poetry. They restored the Hebrew poetry according to the form and style of the European poetry. However, the content was purely Jewish and compared to any other kind of the cultural-historical inheritance they made Bible as the basic ideological-artistic foundation for their works.

II Chapter

David Frishman - Life, Works, Relations and Critics about Him

The 2nd subchapter - "David Frishman's life" is dedicated to the writer's life and works. Here, D. Frishman's biography is provided, whereas under the subchapter "David Frishman's literary inheritance" his all the important works are briefly reviewed.

David Frishman was born in Zagirz in Poland 1961. Frishman's artistic talent was revealed in his early childhood. By the help of the private teacher he mastered the following foreign languages: German, French, Hebrew and Polish. This knowledge enabled him to read the books in original and he learned the art of translation from early childhood. He translated "Hatzavua" (Hypocrite) by Abraham Mapu into the German language and "The Count of Monte-Cristo" by Alexander Dumas into the Hebrew language. Frishman used to read in Hebrew a lot, as a result he wrote his work "Teacher of the Truth" (1878). The young Frishman used to put his initials (D. F.) instead of his name on his works, however his poem - "For Universal Welfare" published in "Hashakhar" in 1878 was for the first time signed by his full name. This verse revealed the influence of poetry of Elegy. In 1879, Frishman published some of his other verses in the magazine - "Haboker Or" run by Gotleber in 1880-1881. He published a critical article "From the Mystery of our Literature" against Peretz Smolenskin. In 1879, "Haboker Or" publishes his translation of a poem "Don Ram" by Heine. In 1881, his satiric story "Hen & Cock" is published. The article which was written against Peretz Smolenskin reveals the brilliance of David Frishman, from which we see rival and pugnacious fellow instead of a gentle poet, who unmercifully attacks Peretz Smolenskin. Despite his personal sympathies towards this poet (David Frishman considered him as a gifted poet). In 1883, Frishman published his book "Tohu Vavohu", which could be compared to the rumble of thunder in the literary society. This was the

beginning of his literary activity. This notebook represented a death blow for the mercantile Hebrew literature with its demonstrable false rhetoric, as it set the literary society against it. In 1881, Frishman published in "Haboker Or" a story "On Kipurim Day". This story was influenced by Shakespeare's writings. It was a new work of the New Hebrew literature with its real and not generalized personages but with the generalized ideas. The story "On Kipurim day" is followed by the series of stories under the name -"Flying Letters" that was published in the magazine "Heasif" in 1885-86 and obtained wide response. David Frishman revealed himself as a gifted novelist and incomparable essayist. By his works he established new trends in the New Hebrew literature. In 1882-85, D. Frishman translated "Yediot Hteva" by Aaron Bernshtein into the Hebrew language, which became very popular among Jewish readers. In 1886, he accepted I. L. Kantor's invitation suggesting him to work for his newspaper - "Hayom", in which the writer published the whole series of magnificent feuilletons from the series of stories under the name "flying Letters". The series became exceptionally successful. It was followed by many imitations. Frishman began publishing literary letters in the newspaper.

In 1888, Frishman returns from Petersburg. Back then, he was engaged in disputes with the two leading Hebrew publications that was why he could not find a suitable assistance in order to publish his works. Later on, under the influence of Shalom Aleikhem he begins writing by using the slang language, Yiddish. Even during his presence in Petersburg he published a verse with the title "Jofin Bergel" in the magazine "Iudishe Folks Baletshi". In the same year, he published a large poem "Ofir" in the magazine "Iudishe Folks Bibliatek", which was run by Shalom Aleikhem. In Petersburg he started translating the novel "Daniel Deronda" by George Eliot, which used to be published periodically in Kantor's magazine "Ben Ami". The translation was made in Breslau, after which was published in Warsaw, in 1893. Here, in Warsaw, he translated and published "Veronika" by H. F. Shumakher (1895) and "The History of the Perfection of Human Being" by Julius Lipert (1895-97).

In 1895 Frishman goes back to Warsaw and gets settled there. By that time the society "Akhiaasef" published his notebook "Letters about Literature". Frishman published his verse "Messiah" in the magazine "Shiloakh", and the verses "Two Basins", "Mercy", "Idols" in the magazine "Haluakh". All these verses were distinguished by their free caliber, which was newly introduced. It stood close to the Biblical verse even with its euphony. Frishman often used the forms of the European verses in his poetry. In magazine "Luakh" Frishman published a few feuilleton verses under the pen name "Halluakh Poet". In 1896, Frishman translated the dairy-tales by Andersen with the enclosed grand introduction.

According to the order from the publication house - "Tushia", Frishman translated F. Spilhagen's work "At the Seaside", the same publication house started issuing the collection of Frishman's works in 4 volumes in 1899, which was completed in 1905. In 1899, on order by the society "Haskalah Spreader" Frishman translated and published the collection of Pushkin's verses.

In 1900 "Hebrew Library" published Frishman's translation of Bayron's "Kaen". The magazine "Hador" (1901) the editor in chief of which was Frischman and functioned for a year, was used to publish Frishman's conversations "Long and brief" under the pseudonym "Efrat" weekly. In 1909-1911, Frishman used to publish a very nice fairy -tale "Diseases" in the fourth issue of the magazine "Measif", while in "Rishafim" he published a complete translation by Nietzsche "Thus Spoke Zarathustra". By this translation he once again proved his mastership as a translator. In 1911-1912, the Publishing House "Literature" publishes "New Works" issued in 5 volumes. The one of which includes the collection of verses by Frishman. In 1911, in (Eretz-Israel) the publishing house "Hooter" and the publishing house "Heine" published quite a few feuilletons by Frishman, later on, being published as a book by the help of the society "Akhiaasef" under the title "Baaretz" (1913).

In 1919, Frishman publishes his translation of the works "Gitanjali" and "Migrants' Talks" by Rabindranath Tagore ("Kneset" 1917). In 1918 he translated Byron's "Manfred" and "The Sky and the Ground", then he came back to the Byron's works and translated "Gardener", "Rising Moon", "Vintage" and others. He also translated Rudolph Borkhart's "Book of Ioram". Frishman translated Oskar Wild's "Abyss", "Taas" by A. Frans, "Prometheus" by Goethe verses by Heine, in 1992 he translated "Kornelius" By Shakespeare. D. Frishman is also known by his letters: "Shavout's Night Inspection", "Ben Azai the Second" and "Due to Different Position", which fully revealed his skills as a gifted publicist. Belletristic talent of the writer was shown by his "Legends of the Desert" as well as the collection of Biblical legends and stories "In the Desert" published in Berlin (1923). One should note his book published in Berlin in 1923, "Maks Nord's Stories", "David Frishman's Epistles" published in New-York in 1927 by the widow of the writer - Lili Frishman.

D. Frishman's Biblical stories "On Sinai's Mountain" and "A little Angel" are distinguished by their refined archaic style integrated with a modern plot. Frishman wrote about the gap between generations, the problem about relationship between fathers and sons, this theme is developed in "Merriment of Souls", some essays reflect a conflict between the feelings of the youth and the fermented mind, for example in: "A Man With a Pipe", "Rabbi Meir Baal Hanes", "Lay Siege", "In Peace", "To Eretz Israel". His works "Mountain Sinai" and "Mekushash" reflect the existing controversies between the religion and human life.

The subchapter “David Frishman’s Relationship with Press” deals with the writer’s relationship with the press and in its role in his life and works.

David Frishman made his first appearance in literary arena through press, he actively used Jewish periodicals for publishing his rich artistic heritage: poetry and prose, publicist articles, essays, feuilletons and other kinds of works. Frishman as a publicist used to be in close relations with press leaders, it was Kantor and those like him who paved his way to Jewish readers until he became one of the most well-known writers. He continuously worked with magazines and newspapers, he himself used to be an editor and a founder of various magazines and newspapers.

Frishman started his relationship with magazines and newspapers ever since he created his first work. His “For Public Welfare” was published in the magazine “Hashakhar” run by Smolenskin. Soon he will shift to Gotlob’s magazine “Haboker Or” where he started publishing his works, and later this magazine publishes a critical article of the writer “From the Mystery of Our Literature” against Peretz Smolenskin. This article was cooked on the order by Gotlob who adored Mendelson and was an implacable enemy of Peretz Smolenskin. Then Frishman continues publishing his works in a magazine “Haasif” (1885). Here in this magazine he published his verses, stories, articles. Since 1886, Kantor started the first everyday newspaper “Hayom” and called Frishman, who already had written lots of publications. Frishman would help him with editing. A little bit earlier Frishman had been invited by Ieleg in Petersburg to help him with editing the magazine “Hamel”, though Frishman didn’t accept his offer. Self-respect and self-esteem did not let him to work with the man he had earlier castigated and bitterly criticized by his article “Tohu Vavohu”, though he accepted Kantor’s offer, which he thought to use could for his own benefit. Frishman published his well known feuilletons from the series “Otiot Porakhot” “Flying letters”, he continued working on this theme, which brought him closer to his readers and brought him a great recognition.

After closing “Hayom”, in 1888, in Petersburg, Frishman went back to Poland and for a few years he did show himself on the arena of Hebrew literature, he then was engaged in an implacable fight against two big Jewish publishing houses, those trying hard to influence all the Hebrew literature. Thus, under the influence of Shalom Alekheim, Frishman started writing in Yiddish and even published his work written in Yiddish in the newspaper “Iudishem Bolkblot”. He also published his verses in “Iudishem Bolkblot” run by Shalom Alekheim. Then Frishman published a few more works in “Akhiasaf”. Frishman used to cooperate simultaneously with various magazines and newspapers. He published his translations of Indian writer Rabindranath Tagore in a literary miscellany “Kneset” edited by the prominent

poet H. N. Bialik. In 1918, Frishman was invited to Moscow where he was offered to run A. I. Shtibel's Publishing House. He used to be a chief editor of the biggest Publishing House and did determine its orientation and aspiration. Frishman used to edit a quarterly periodical "Hatkufa" and have published lots of works on its pages. Frishman was frequently published in a literary miscellany "Miklat" printed in the United States of America by "Shtibel" edited by I. S. Berkovich. D. Frishman used to publish stories in a publishing house "Davir" located in Berlin.

Frishman cooperated with periodicals as well. He used to be an editor of the magazine "Hador", functioning for a year only (1901), though he managed to publish lots of his works on its pages. Three years passed and Frishman tried to restore the magazine and was running it at his own expense, though as it seems his finances was not enough and the magazine was closed after one year. Thus he had to address other magazines to publish his works.

Hereby we should mention the literary miscellanies "Sifrut" and "Rishafim" too run by the publishing house "Sifrut, with which Frishman's relationship was quite fruitful. Frishman had to work under others command, this period was full of disputes with those standing above him. Frishman's cooperation with "Hatzfira" and "Heinet" was more or less stable and long-term than with any others. Here, he published several articles in Yiddish: "Unzere Literaten" and others. Frishman participated in publishing a renovated "Hatzfira", before that he used to edit and issue a weekly magazine "Krakh" (1904) run by "Akhiasaf". Thus Frishman widely used periodicals to let his works see the light. It was the periodicals through which he reached his reader, as a publicist he needed the means to transmit his thoughts to the readers. So that it enabled him to immediately respond to any defect or occurrence of a fallacy within the society. And it was the shortest way to his readers. David Frishman was died in Berlin 1923.

The Subchapter "Frishman's Relationship with his Fellow Writers" shows the writer's peppery character and that he was an implacable opponent of the conformism, obscurantism and other fallacious occurrences.

We have already reviewed David Frishman's life and his relationship with periodicals, it was already mentioned that the press was the means the writer managed to relate with his readers. Press played a great role in spreading culture within the Jewish people. By means of press Hebrew language, art, literature and other fields of culture was popularized. Writers were the most active part of Jewish society. And of course special relations were developed between them, of course, Frishman had close relations with Hebrew and European writers, sometimes this relationship was positive, sometimes negative, sometimes – influential. However, Frishman's relations with other writers was not distinguished by great warmth. Moreover, it was full of bitter

and sharp criticism since he was a satirist the one who had to criticize of others. That's why he had lots of discontented people around those answering him back, like Ieleg. maybe it was the genre he had chosen to express his emotions, that would get in the way of friendship with his colleagues. It could be his ideology as well. Frishman used to criticize writers and their works for their shortcomings and defects. Sure, his sharp pen served the most generous purpose – to make the society better, though due to his implacability and straightforwardness he made lots of enemies and haters. He not only attacked his colleagues, but also treated readers of his works with the same strictness as his opponents, and if needed he would damn them as well.

Frishman had good relations with his contemporary or old generation writers, Jews or others, so quite naturally his work fell under the influence of the writers. Due to his everlasting interest and sharp sensitivity he had exclusive as well as inclusive character. Even in his childhood he would absorb all kind of creative elements he was interested in “like a sponge”. First he got aware of German classics, got to know Heine who impressed him so much that he even dedicated a verse to him. Although the basic influence he ever fell under was from Hebrew writers, two prominent Hebrew writers had a special considerable impact on him: Mikhal (Mikha Joseph Lebinzon) and Ieleg (Judah Leib Gordon). Mikhal's influence was felt regarding lyricism, poetical themes, like: vanity of this transient world, beauty and others. Its influence is especially obvious in early works by Frishman, in a certain way the same mood is felt in his prose as well. Ieleg dictated strong and dynamic style, imbued with rebel striving. He stayed under Ieleg's influence for quite a long period of time, and was an admirer of Ieleg. Furthermore, he even joined the critical battle against Lilienblom, who dared to criticize Ieleg. Eventually Frishman became confronted even with him. This happened after he arrived in Petersburg and met him in flesh and felt that the mythical icon he kept in his mind for him was not him at all. And he even had the courage to refuse Ieleg's offer to work for his magazine.

Despite Frishman's bitter critics towards Ieleg, his far-reaching influence had a strong impact on Frishman and thus, Ieleg might be considered as a person who helped him greatly to pave his way into literature. Due to this relationship most of the writers started calling him a troublemaker and pugnacious, though Frishman did not care about it, he stubbornly continued his way with the aim to renovate the Hebrew literature. All he cared about was to make the Hebrew art and literature reach European peaks. This was the man who was known as “troublemaker and tussler” and so he stayed till his death. From the very beginning he started scolding loafer writers “Impressive Style Masters”, already matured he started attacking modern Hebrew writers engaged in aesthetic and rational art. By his “Tohu Vavohu”, which was kind

of a rumble of thunder for the literary society, he fought against all kind of fallacious sides of the Hebrew literature and as a result almost each writer was against him. He would fully lash not only the youth but the old generation as well (i. e., Ieleg, Peretz Smolenskin etc.) in his article “From the Mysteries of Our Literature” with the sharp and bitter condemnations, despite the fact that he started his creative life from the same Peretz Smolenskin’s magazine and Gordon used to be his idol for years.

Having returned to Berlin Frishman became acquainted with Aharon Bernshtein, who soon became his close friend, at his place Frishman met Bertold Aoirbakh and Fridrich Shpilhagen. Aharon Bernshtein was known by his smartness and foppishness that did have an impact on Frishman. The latter used to tell his readers jokes and stories heard from Bernshtein. There he met Kantor, who later offered him to work for his newspaper “Hayom”, Frishman did not miss the chance and the opportunity enabled him to publish the series of feuilletons called “Flying letters” which brought him great popularity.

In 1888, when Frishman returned from Petersburg, he got involved in conflict with two big publishing houses, and established monopoly in publishing. This might explain the fact that he accepted proposal to write in Yiddish by Shalom Aleikhem with whom he published his few works in Yiddish.

Heine, Shakespeare and Barukh Spinoza had made dramatic impact on Frishman, and he found the sublime Biblical poetry in Shakespeare’s works, which was based on everlasting ideals, while Spinoza taught him about moderateness of views, about light and rational sequence.

Thus, Frishman was considerably influenced by the works of the contemporary writers as well as from classics. As we mentioned above, his relations with other writers was not sugary at all, rather his works created by his sharp pen were full of bitterness and sharpness.

Subchapter “Criticism about David Frishman” displays the views of prominent critics on the David Frishman’s works.

After, we have been introduced to the David Frishman’s biography, his relations with the fellow writers and periodicals and have reviewed his works, we will present how critics assessed his works. With their criticism they highlight his individualism, special style and simultaneously appraise him as a writer who is distinguished from all. Below we will give each critic’s assessment of his works and their individual position about his personality separately.

Aharon Ben Or (Orineviski), the well known Jewish critic emphasizes that Frishman saw literature as the means of providing people with life-giving springs, the tools that would go well in order to settle any matter. The Jewish heart had to be revived by poetry and beauty. Frishman knew how did Galut

(the exile) harm Hebrew Soul, thus beauty meant for him deliverance; it was his deepest sense of aesthetics. The teaching of the latter was required by him to be reinforced in the Jewish educational system. Frishman strongly believed that appreciation of beauty would support forming high value persons, who would cure the whole society further. His motivating power was his ideology for national aspirations. Like Akhad Haam (pseudonym, meaning One of the People literally, whose real name was Zvi Hirsch Ginzberg), he noticed the need for the society's spiritual preparedness, however, he did not mean introducing and implementation of the new ideas and beliefs among them, but rather revitalization of the existed ones.

As for the style and form created and utilized by Frishman, Ben Or remarks: he was distinguished by his multilateral endowments, that would flow from him and fecundate the new Hebrew Literary garden. His ambivalent nature would unify various shades of various colors and harmonize them. His personality would combine the capricious mind and generous heart, smartness and naivety, cynical buffoonery and ideal seriousness, sensible logics and poetic imagination, skepticism and thorough belief, laugh and sorrow, and all these unified in his personality. All of his inner obstacles were overcome by spiritual powers of the two kinds: excitement obtained by the literary activities and fervent patriotism. Frishman employed all his endowments and capabilities, knowledge and experience to create one of the richest literary works and spiritual inheritance. He sculptured his "Ego" by his artistic creations, if not the passionate patriotism he would have got absorbed by his favorite literary activities, though national obligation made him to multiply the fields of his activities, i. e.: to be the *littérateur*, guide of young writers as well as teacher and spiritual leader of the Jewish society. By his critical works and translations he aimed at bringing up the society. He implemented the innovative requirements of the New Hebrew literature, made frantic efforts to improve literary taste, to bring the Hebrew literature to the European literary heights, to establish European aesthetics and the beauty of the form in the Hebrew literature. He was a Jewish man with whole his soul, mind and understanding, who sacrificed his life to the national interests. It is worth noting, that despite of the fact that Jewish society was the only subject of his interest, thoughts and care, he never shown himself neither as a Zionist nor as a nationalist. As for his literary style, it is aphoristic, Biblical and figurative. There is no pomposity of the later prophets shown in it, and he favors simplicity of the first prophets' chronics' style and language. His literary style reveals his spirit, crystallizes his personality, which was never overloaded by pictures, colors, hypersensitive lines, it was characterized by light rhythm and not by stretchy and multicolored euphony. Even the music embodied in his words meant more than the words themselves, where the Biblical soul is felt.

The phonation of the Frishman's inner voice acquired tender and pleasant sound in the words that made Frishman remain based on his inner benchmark even in his literary works. Being filled up with the Biblical life-giving music, he was easily involved in the literary war and expanded his literary activities endlessly in order to solve the national problems. Based on Frishman's article "Tohu Vavohu", M. I. Berdichevski says, that Frishman brought in the Hebrew literature the fundamentally different criticism; he was especially merciless against making idols out of writers. Berdichevski considered the article as a clear expression of his ideology and mentions about Frishman's position regarding the form, which he never considered to be decisive. For him life was essential, not as such as it was seen by Rashi (Rabbi Shlomo Ben Yitzchak), but the western type of life, life of a cultural society. As we already mentioned Frishman applied Biblical expressive means, repetitions and leitmotifs. He stayed at his height and from there he was judging those who were making idols from fellow writers, by addressing them: "wake up, care for your souls". Frishman might be the only writer, whose external anger would not be able to shake his spirit, since he was serving the society without expecting any reward in return. He was putting himself in other's shoe and taking pains of others on himself. He was not just a Hebrew Writer or European he was a true creator, who served common human ideals.

Another well-known critic of Frishman and his works, P. Lakhover is not the only one who emphasized Frishman's multilateral works. According to him Frishman's works are distinguished by perfection of their form, that he was a writer with a remarkable literary taste, his expressive means were always clear and refined, all his works were impregnated with the mysterious sound of his inner string, no matter belletristic or publicist. He was poet with all his being, although his poetry was hidden under the stack of his works, with critical works sticking outside, gallantly declaring their smart author's thoughts and judgments. Strong rational judgment would limit a poet in him. Frishman would adore mystical and hidden in poetry and art that explain his fanatical approach towards innate creative abilities. He would not leave without a comment any shortcoming, which he would come across in any work.

He adored European poetry, and he was punished by his fellow writers because of this exaggerated reverence for European poetry. Frishman was even named as the first European writer of the New Hebrew literature. He really brought lots of artistic-stylistic elements in the New Hebrew literature. He always fought against laziness, religious obscurantism although he never denied the Jewish traditions and spirituality. He was perfectly uniting in himself the western thinker and a fervent protector of Judaism. His language is not based on strange fundament, he doesn't embody or sculpture his thoughts, rather reveals his impression plainly about any matter. There is neither place

for the redundant expressiveness nor theoretic foundation for his prose as well as for his poetry and struggle for beauty, which has no limit. Frishman sounded as a new string in a Hebrew literature. The fight between fathers and sons in the Haskalah literature has been conducted for educational and intellectual purposes, where they fought for beauty and life.

Waxman agrees the abovementioned by declaring that Frishman is considered to be the first Hebrew writer who brought a new short story about, a confluence of beauty and psychological deepness. His works are multilateral; he did try to write in every genre, he was distinguished by his poetical emotions and romantic tendency. As for his irony, satire, criticism and grotesque, his irony was light, satire – powerful and sharp. His works were composed in various genres, and his world-view thoroughly covered his contemporary Hebrew literature. He was a herald and his message was that a new kind of a short story was born. Poetical aspiration and love of the Hebrew language made him to get absorbed in Biblical Hebrew, which became his native language even that much that he even referred to it to describe everyday routine of the modern life. The influence of the European literature upon his works is obvious. His thorough knowledge of the works of Heine, Nietzsche and Shakespeare made a remarkable impact on his style, when he embarked on writer's career, he had his special taste and aspiration acquired already.

Frishman's short stories are distinguished by their psychological profundity. They bear much deeper literary reflection than the works of other Hebrew writers, and provide us not with the author's private life, but with the landscape description. The latter seems to be of special importance for Frishman. Instead of the simple description, it contains a peculiar ideological-psychological meaning, and often it is employed to illustrate inner world of the particular characters for the reader. Due to his sharp sensibility he would invariably glorify beauty as being inclined to tragedy.

Minahim Mantzur states that despite the strong influence of the European literature upon his works, Frishman's writing manner can still be counted as eastern with the original Hebrew features. Frishman aspires to mystical and secret, especially the inner beauty of a human nature. His aspiration for beauty and life is a novelty in the New Hebrew literature. This writing manner further supported Hebrew literature to get rid of heavy rational and artificial elements, which is so typical for Haskalah literature. There is no mythical-folklore basis, instead of that the author gives a universal image of an individual with a rich spiritual world and esthetic principles. The abovementioned tendencies have been acquired by him when translating masterpieces of world literature. Frishman has some works based on folk legends, his early fairy tales reveal Andersen's influence. Although his later Biblical legends "Fairy Tales of a Desert" are distinguished by their original style and linguistic richness, they

reflect conflicts between the aspirations of human nature and the laws dictated by the Old Testament, conflicts between the life and moral. A well known critic, Barukh Qurtzweil states that Frishman by his rhythmic prose “The Fairytales of Desert” makes us feel the way as the peoples’ lives have been changing in a wrong way by blindly following the dictations of the laws. It is obvious that Frishman’s fiction was nourished from the subsoil of the public life. This element made out of him a publicist, and his essays represent the signs of the storm of later romanticism. As it seems Frishman was under remarkable influence of Heine – the father of publicist along with his contemporary writers, Frishman knew how to use his shortcomings so that not to stain his greatness proved by his creative life.

The prominent Hebrew poet and writer Jacob Pikhman says the following about David Frishman: He could not complain about lack of the admirers or readers. Frishman loved blessed and blameless thoughts. However, he was honestly declaring about his heresy, when he was becoming lost in his mystical dreams. Just his pains would demonstrate devotion to him and the unquenchable sorrow. So, there could be found those who did not know him at all. He was a gifted man, much more than an individual distinguished by his perfectness and harmony. He was rather a poet than a big man, and he was a moralist. He would not enjoy exceeded closeness with his readers; he would rather be a supervisor than an object under observation. When we read his works, he keeps walking among us, listening to our thoughts and feelings, yet he could seem so close and so distant.

Pikhman assesses him as himself being a poet and not as a critic, thus he is interested in him as an individual and person and not as a critic. He knew Frishman personally and thus he did not have to be based on his works in order to study his personality.

Dov Sadan, an outstanding critic, generally talks about the Hebrew literature and language and accentuates relatively important writers, among them David Frishman. Sadan does not describe his personality thoroughly rather reviews all his life and works only on a few pages. He declares that Frishman introduced a small number of principles in the New Hebrew literature, which he acquired from his own translations which on its hand enriched the Hebrew literature and paved a way for many other writers. Frishman with other writers of the renaissance period occupied the centre of the literary proscenium and had a lion’s share in the development of the New Hebrew literature (Breinen, Frishman, Barnfeld – in Germany; Akhad Haam, Brenner – in London). It should be noted that Frishman used to compose his works in both languages: Hebrew and Yiddish.

In our opinion, the fact that he was not a literary critic prevented Sadan from going deeply into the biography and works of Frishman. He just studied

the Hebrew language and its development, so he talked from the linguistic point of view and highlighted the fact of Frishman being a bilingual writer. We hereby noted that quite a few writers have been distinguished by their bilingual abilities, such as Menakhim Levin, Mendele Mokher Sfarim, Peretz Smolenskin and others. The Hebrew writers would often utilize foreign words that if properly used would not be considered as barbarisms.

A prominent critic Abraham Shanan notes that considering his mentality Frishman is very close to romantic ideology, despite the fact that he often falls under controversy regarding the traditional Hebrew principles. Like Ieleg he returns to the national roots, that are free from religious irons, and serves this kind of national archetype. In the name of his aesthetics and individuality he steps aside from historical Judaism and addresses to the pagan mythology. Frishman refers to a deity who retained paradise of freedom for his whims and aspirations. Frishman tries to follow Byron's traditions in the Hebrew literature by making more efforts than Mikhal does. Frishman refuses the religious-social power of Judaism limiting and binding the freedom of an individual. This is caused by Frishman's western tendencies. His aesthetics and individualism has no target; every "western" Maskil is accused of having incurred damage to Judaism by the criticism, like Frishman does. The latter can not avoid falling under controversy between aesthetic perception and response to everyday life. We may find a logical link between individual religious opposition, the power of historical Judaism and denial of nationality.

To my mind Shanan is exceedingly strict towards Frishman, when he criticizes him as the one who is against religion and nationality. On the contrary, Frishman used to call his fellow countrymen for caring for and protecting their traditions and religion. Frishman dedicated a small number of essays to this subject (see Chapter 3), where he scolds everyone who damages Judaism, Hebrew and its Literature. A. Shanan notes that Frishman with his original compositions and translations stands as a creator, lyricist and smart intellectual, new romantic and a master of bitter satire, who is uncompromised. This ambivalence is a characterizing feature of his literary criticism. As for the samples of the European literature, he used them as criteria to assess the Hebrew literature. However, his criticism was often characterized by radical dogmatism. Apart from that, he aspired to crystallize the basic Hebrew elements in his works regarding its content as well as the form. Using aesthetics' criteria, he would measure every theme from prehistoric Jewish world, such as the values of Judaism and the cognition issue. He held the same position towards a well-known problems of the Jewish life, namely, fight between fathers and children, which basically represented battle for the beauty and taste in life. From this point of view, Frishman makes a new value equal to the realistic measure of plot, and the psychological analysis. However, even

there lyricist holds an important place and not that of a narrator-psychologist; he is rather a man with the musical sense and not an artisan with scientific prognosis.

Frishman used his criticism to approach the youth. The basic idea of his work was a piety to the European literature, which sometimes was taking a dogmatic character. This rigidity would have shaken the value of his criticism if not his analytical abilities and remarkably refined literary taste as well as his poetic sensitivity, which supported him further to overcome all kinds of obstacles.

III Chapter **Criticism towards the Frishman's Essays**

Chapter III is the basic part of the thesis, which analyzes Frishman's essays and feuilletons, according to the collection "Flying letters". The introduction of this chapter explains the essence of an essay, its history, the peculiarities characterizing this genre etc. After that, the essays of Frishman are arranged thematically; we review them by follow the sited order. Firstly, we present essays regarding the social issues.

We have seen history of art, its development within world literature. David Frishman was the first of them whose essays were mostly critical. Frishman's fields of interest were remarkably multilateral. The special attention was paid to the Hebrew society and Hebrew literature. Apart from this he used to write political essays. It can be said that David Frishman was the first feuilleton writer in the New Hebrew literature. However, his well-known book "Flying Letters" was not properly mentioned in a critical literature dedicated to Frishman's works. Moreover, some part of them is not mentioned in special literature at all unlike other well-known collection of essays of the author. Namely, "Tohu Vabohu" ("Chaos"), "From Mystical Shelter of Our Literature" etc.

As it seems, Frishman's essays have not yet been touched by a researcher. Up to now researchers were interested in literary essays. That's why we chose the abovementioned collection of essays by David Frishman and tried to analyze it according to thematic order. We have divided them into social, literary and political essays in order the writer's goals and position to be stated clearer. In a certain case, the author's criticism was pure, and sometimes it was designed in order to settle problems. At times, it meant encouragement, although each essay might have had presented several problems and not just one, and thus had served for several goals. Sometimes author fabricated a story to show his opinion, while in other cases he even needed to mould two essays to better express what he had in his mind.

“XXV” is the first Essay of the book “Flying letters”. Frishman has not named the essay, just designated it by a number only. He starts the essay by narrating a short story. This composition belongs to the series of the literary essays. Starting up an essay with a short story is one of the characterizing features of David Frishman as an essayist. The plot of the story is developed at a party, where high society is gathered. Frishman gives us description of the performers’ skillfulness and musical repertoire, talks about a well-known polish composer – List, about Jew Mozental, Halevi etc. He also gives a short account of the poem “Love of the Youth”, which was presented on the scene. The author’s attention is drawn by the way women are dressed, the way they talk endlessly. David Frishman does not seem happy by being the member of the party; he feels as if he committed a sin by coming here. Finally, he gives a strong argument justifying his action. In short, even though he considered the gathering as a loathsome action, he came to attend it as it was arranged for charity purposes meant for organizing public schools and financing poor Jewish fellows for receiving proper education. Thus it was justified by the fact that the party supported a high idea. So, the writer could not step aside and not attend the gathering, which he counted as a shortcoming of the society. He especially dislikes loud chatting of women: “a woman is talking to her female friend and their voices reach from one edge of the palace to another”. Frishman neither likes the dances performed nor dancers. Though he did not care much about this buffoonery, all this was meant to benefit schools and poor boys. Frishman even shows indignation with those Jewish people who can not even dance – “they would move disorderly and heavily that would make this nice mazurka look ugly” – To Frishman’s mind this kind of dance has nothing to do with Jews, because they lack the sense of order.

The main theme of the essay is the judgment of the charity and sin that are entailed while the parties are being held. On the one hand, the writer thinks that participating in this buffoonery is a kind of sin and on the other hand it serves a generous purpose. The author expressed all this in the remark: “Why did I tell you all these useless things for you. I say, it was a sin to attend such a party, though doing so might also bear a kind fruit. Namely, the contributions made by the party guests that would benefit the schools of our elegant town”.

Here he applies to such stylistic means that show his mastership as a writer. The lyrical description of the party scenes sharpens his irony: “The woman’s voice in the hall sounded like a streaming rivulet...”

The aim of the essay was to help poor boys who were eager to study at the Jewish schools of the town. The moral of the essay was that one may sacrifice some moral norms even just to serve generous purposes. Here Frishman shows himself as a true Jew who knows the importance of school and education as a

whole for a child. In this respect, he is ready to compromise regarding the Jewish tradition and moral.

“Shimon Shfitzer” belongs to the category of the autobiographic writing; it deals with Jewish individuality, which is so important for the writer. Frishman dedicated this essay to Shimon Shfitzer – Professor of Geometry in Austria. Shimon Shfitzer was born in Vienna in 1826, where he studied arithmetic and geometry. In 1848, he was called up for army service. An article published by him in 1849 drew the attention of the administration in the army. His gift and talent was properly assessed and he was quickly dismissed from the Army service. Soon after this, he became enrolled at the Vienna Polytechnic University. Later on, the Minister of education of Austria made a deal with the young erudite: if he would deny his religion, he would receive a position of a professor at the Academy of Economics. Shimon Shfitzer flatly refused. Despite of the fact, he was appointed as a Professor of the Highest Mathematics at Vienna Polytechnic University. He became a world authority, and numerous colleagues from various countries of the world would apply to him for consultations and advices. He passed away in 1886.

Frishman as a publicist becomes interested in the society’s problems, so he makes every effort to push real changes through the society. He considers himself as an enlightener of the society, he knows his mission, which is to spread the Hebrew education all over the society. The main idea of the presented essay is to bring to the light the names of those big personalities who were proud of being Jew. The writer makes an appeal to the youth to follow the example of Shimon Shfitzer, who despite the financial pressure, hunger, cold in which he had to live, studied and achieved all the goals he set to himself.

As it seems, Frishman was much interested in problems related to child upbringing. He would criticize a new generation of pupils: “Who does not know a Jewish pupil of our time, who will open the door of the school only if his stomach is full, but if it is not, he will leave the school immediately and will wait for the bowl to be filled up”. To the contrary of such a spoiled child, Frishman represents an example of a person who despite the unbearable conditions he had to live in, became a prominent professor. Neither the pupils nor those who try to read Maskil’s articles and learn by heart the letters written by collaborationists have an idea who was Shfitzer. Everybody tries to pursue his own goals and the big personalities like Shfitzer are buried in oblivion: “Who knows him, who heard of him among our readers? But Jewish readers know Maskils, those interested in the Jewish question, those praying day and night together with our collaborationists.”

By this work Frishman shows himself as a very special individual - he is neither fanatic nor Maskil. To my mind he wanted to make the society healthier by advising it to be based on traditional fundament, but was offering the

modern means and ways. He was been striving for consolidation of Jewish people worldwide and make them familiar with their prominent figures. He aspired to make the nation overcome darkness and ignorance and help them to share European culture. By presenting Shfitzer's story, he highlighted "the devotion to the Jewish religion". He resisted a strong temptation and stayed devoted to his religion. Frishman makes an appeal to each Jew to not lose their belief to anything. Thus Frishman reveals himself as a real layman, a writer and critic whose life concern is the problems of the Jewish people as a whole.

As a rule Frishman does not limit a theme by one essay and expands it in another one. By essay "Gabriel Judah Likhtenfeld" he lets the Jewish people to know one more ideal - Gabriel Judah Likhtenfeld. This essay is also autobiographic and is based on the documental facts witnessed by the auther himself. Gabriel Judah Likhtenfeld was an Jewish engineer, poet and Maskil living in Poland. He devoted all his life to researches and books. After his death he left a rich inheritance in literature as well as in science. Gabriel Judah Likhtenfeld lived in poverty; on this basis he even became blind in the last years of his life.

By presenting lives of such people Frishman intended to give illustrative examples for his contemporaries. He tried to create unforgettable images of these two glorious persons, who devoted all their lives and endowments to their people. Frishman criticizes his well-off countrymen who do not care for those in poverty. He asks the following: "How many sage men died of hunger and how many people indulge in luxury?"

"Ashkenazian Usha" tells us about a conference held in Breslau. Frishman tells the story in the first person as the witness and a participant of the conference. Frishman received a notification of the conference from Adolf Hansmeier, who wrote him, that this conference would be like the congress held in Usha, Galilea one thousand and seven hundred years ago, this was the way one of the Rabbis described the conference in his speech. The purpose of the conference was to settle problem regarding the ignorance of Jewish people, alienation from God and divine service regarding the Jewish youth was one of the biggest problems as well. All the attendants were either Rabbis or Maskils. Four delegates made recommendation speeches. Finally they agreed to establish publishing bodies, the Hebrew magazines that would further support eradication of the ignorance among Jewish people. The main problem according to Frishman's essay was the reformation of Hebrew society and religion by designing a new system for education of the youth and teaching them Hebrew language and culture.

Frishman employs dialogues with various persons: Adolf Hansmeier, his wife, other delegates of the conference. In this way he made a statement about his talent as a writer, as he presented the essay as a play performed on the

stage. It was his aim to show the whole course of the conference and simultaneously criticize those young people who did not know Hebrew language. According to him, Jewish religion had to be bordered by a firm fence and all those standing aside had to be locked there. So, he suggested printing the “Sidiq” prayers in the Yiddish Hebrew letters so it could be read from left to right. It was said with a humor, but as we mentioned Frishman did employ innovations and modern means to defend the basis of Judaism. The aim of the conference was to search for the new ways to save the religion. It is worth mentioning that the suggestion about reading from left to right had two purposes: a) Innovation and integration with the European culture. It is obvious that one who didn't know the writing, could not write from left to right in Hebrew, the symbols were too complicated for them; b) The strict criticism and mockery of those who lost the national values, Judaism and Hebrew to western culture, which also required writing from left to right later on.

The conference lasted for two days, the writer criticized the delegates who came there for resolution of the problem of ages, the female delegates would sit there for two days only and the only thing they would care for was their white blouses they tried not to stain.

He refers to those delegates as well who just introduced themselves and tried hard not to oppose anyone or anything. Frishman criticizes, he laughs at every conference new or old which is result less, fruitless. He laughs at Maskils who though make appeals to the youth to go back to their national language, culture, but their words are just empty words. Frishman actively supported the idea of establishing a Hebrew press, and he proved that by his activities as it was typical of him – he has been working for various periodicals all his life, performing various functions. He believed that periodicals had the potential to make youth go back to their national roots. This position of his is close to Akhad Haam, which he was opposing. Akhad Haam would make appeals to Jewish laymen to vivify and renovate Jewish culture by Judaism. Unlike him Frishman would not deny getting close to the European culture, he could not imagine developing national culture without the favorable influence coming from Europe. Breslau was not mentioned by Frishman accidentally, Breslau used to be a cultural center of Jewish civilization, with its highest Jewish school established by the German Jews.

The essay “Spring Came” refers to transience of this life, of the temporary world. The writer tells three stories, those connected with the joy the spring brings. One story is about an orphan, a little boy and a joker, who used to beat him day and night. Another story tells us about a girl who left for another country together with her parents. Her parents die and the girl has to earn her bread by her own sweat. Being 30 years old, the state changed its policy and they began with putting foreigners in exile, with the fright of being deported,

she married to a man suffered from a heavy illness. The man died on the second day from the wedding. However, the police still required from the woman to leave the country. The woman went back to Warsaw. In one of the stories story, an old teacher tired from the earthly fatigue loses his disciples due to the old age, but rejoices by reading the phrase “Along with Adar (beginning of the spring) joy settled in our hearts”. So is the Mordechai’s story, also connected to the spring. He was lost in some foreign countries just to earn the bread for his family. All these stories were developed around one theme. It is the joy brought by Adar (the first month of the Spring), which makes us to hope for future despite the sorrow of the past – concludes the writer. The time will overcome the sorrow and persecutions will be over, and all kinds of disaster will be replaced by all-embracing joy – that was what Frishman believed in.

By his feuilleton “The Conference of Deaf-and-Dumb”, Frishman continues criticizing all the fallacious sides of the society. His sharp pen reaches everything. He scolds Jewish people as a nation who forgot its past and has no idea about its future: “Oh my God, have you ever seen such a joyless, cripple, sick nation like us?! The nation who has no idea about tomorrow, is unable to cope with its children today, and will be drifted away in thoughts of what to do with their fathers who arrive tomorrow”.

At the beginning of the feuilleton, Frishman talks about two languages, one of them by him is the sign language for the dumb and deaf people, while the second is the oral language used by the dumb and deaf members of the Jewish community. Specifically, he makes the sarcastic comparison between the two types and declares: “the deaf-and-dumb people use the articulated speech”, with the intention to show the indifferent part of the society uses language but not the way it should be. Namely, the people continuously agree to everything and never opposes to anything, i.e., to any change, they blindly nod to anything and applaud everybody. These deaf and dumb people are the men who lead the nation. Frishman calls them “thieves”: “There was a congress of thieves in Chicago... The half of the world’s thieves gathered there”. Frishman laughs at those congresses that are held in Germany, America and Austria and dedicates himself to the poor people, ugly women... The organizers of the congresses do not think of the conditions or problems that the Jewish nation has to face. They never care for the future of the nation. Thus these congresses bring no benefit. Mute people are discussing obscure and abstract themes, those deaf ones agree to anything. The issue reminds us of the debates between the schools of Hillel and Shammai about whether hen was the first or the egg. Frishman stirs up in revolution due to Hebrew reality, due to their obsolete lifestyle, due to their leaders. He clearly sees the need for real congresses genuinely interested in the life of Jews and the future. He wishes that the Jewish society to be able to

choose proper leaders. He thinks that willfulness of religious and local leaders has to be eradicated. He knows that Jewish nation needs a leader who would know what to do. He sees such an ideal in Zionist circles, which he had strongly supported by his previous essay.

Social essays are followed by literary ones. As we have seen Frishman continuously thought about Jewish issue that was why he used to sharply criticize his countrymen making every effort to make Jewish society healthier. He is a leader of a reformist movement. The New Hebrew literature represents essential material and theme of his criticism. Since it was the most essential aspect of the Jewish life, the one of vital importance, closely connected with cultural environment of these people, their religious opinions. Literature could play the decisive role in fulfillment of national aspirations of Jews. These tendencies have been obviously shown within his public essays. However, the public essays are designed for the whole society, whereas literary essays address writers and the Hebrew readers first of all. Frishman would endeavor to make the New Hebrew literature multilateral, rich in genres and thematically, which reflects the modern tendencies, expresses the interests of the epoch. He would pay attention to the negative elements of the Hebrew literature. Frishman could bring to the light every imperfection of the works in order to distinguish natural from false, such as: worthless rhetoric, false note, unnatural pathos, ostentatious excitement. He was called "The consciousness of the Hebrew literature" by Jewish people, which was not accidental. Frishman's way is the way of a teacher, who checks every defect made by his disciples, regarding grammar or content. Especially he would reproach for so called elevated style and would publicly lash him for ideological poverty and emotional emptiness.

Frishman's criticism neither follows any literary school nor limits the creativity. He just tries to establish European aesthetics and literary taste. As a true Jewish man, he had the fervent aspiration towards inner beauty, clearness of soul and sincerity. He aspired to make basis for artistic Hebrew literature, which had to become a cornerstone for the modern Judaism. That is why he functions as an implacable satirist and expresses his wrath toward the Jewish writers.

In his feuilleton "XXIX", he speaks about controversies with essayists and publicists. In the beginning, he refers to the problem of eating. He notes that there are people who fast for many days with now food during a year as well as those who eat a little and those who eat a lot. The author considers excessive meals as the evil which is the main reason of endless disasters for humans. He suggests an idea to free the country from the problem. He is sure that everybody can be assured in the importance of the idea even his enemies on the literary proscenium will bow their heads front of him and confess that they

committed sins. Together with organized eating culture, all the evil including hatred, enmity and all kinds of calamity will be wiped out from their lives, the existential issues will be solved, The proletariat problems arisen by Lesel and Marx as well as Jewish issue will be resolved and nobody will spread publications against Frishman, the author will tell his readers the stories about people who have fasted for forty days and nights without any food. Apart from that the author speaks about the research conference held in Berlin, tells about a professor from Breslau, who made an appeal to his colleagues to make starch out of carbon dioxide; Rabbi Zadok, who fasted for forty years; Dutch Henrich (1684) who fasted for forty days without any food just taking some fruit juices only or the Italian man Sutshi, who had his mouth and stomach sewn etc.

The main theme of the work is the criticism of writers, and some invention by Feldman, which could read people's thoughts. Frishman notes that he can not reach thoughts of Jewish writers and publicists and can not get what these honorable corpses are talking about: "Pastir could cure those bitten by vagrant dogs, he would apply some drops of a poison to the place and a man was cured, but could Pastir's medicine cure a man bitten by a publicist? Me too have thrown my arrow at dragons, me too have written words full of bite and sharpness and have shed my poison all around, though the poison which was futile for vagrant dogs were beneficial for vagrant publicists." Frishman criticizes essayists and publicists and refers them as dogs, cause for him they were not real writers and these writers would see him as implacable enemy, who would endanger their future, and they hated him. Frishman feels that and reveals his position in no hidden way. To earn the bread writers use endless intrigues and machination: "I know that I have to trust, that is why I will never write any article when eating, not a half of it, not a letter of it even. No writer shall be able to steal any story of mine, not even a half of it can not put his name under it. Nothing like that will happen after a meal, he will not ask for some bread, neither will he beg money every passer-by". Thus, food is the main reason for literary defeat and endless increase of the number of pseudo-writers, those who steal other's works so that they are able to make money. Frishman opposed this fallaciousness, his aim was to make Hebrew literature healthier to bring up writers with principles. He teaches them that the bread they earn by stealing is not decent bread and that it is better to fast than to eat bread earned by committing a sin. He is shown here as a moralist who addresses even those who hates him and tries to make them choose the rights way, repent their sins and admit their mistakes: "Those who started hating me on the literary scene will kneel down in front of me and say: We have committed a sin against you and you never revenged for it, on the contrary, you blessed us and our children". Frishman is proud of himself, he is a "tamer" and patron of decent works in Hebrew literature.

According to the Critics “Letters about literature” where the author speaks about literature are quite interesting as well as the beginning part of it, which is dedicated to women. Firstly, the author speaks about women in a form of a dialogue held with a woman friend of his. Here Frishman gives a general criticism of females, he criticizes their opinions, thoughts, habits, attitudes towards life issues, he is being especially bitter while talking about their approach to science. Frishman says, that women seem to learn not for receiving any wisdom or education but rather to please themselves and to be proud of; they regard it as the adornment. He tries to make parallels between man and woman, by him: a man would say “I’ve learned” with the stress on “learned”, whereas when a woman says “I’ve learned”, she underlines “I”. This means that women are interested in themselves first of all and then in others. “I” sounds much more when uttered by a woman than by a man. In short, Frishman criticizes women on the relations with the science and education. The writer says: “we have to reproach women not only for the way they study Hebrew, but for every field of education which is beneficial but does not involve beauty in itself. It concerns also medicine, which needs much efforts and a woman hardly ever masters this profession, but if she does, she will do this not for herself but for others”.

Frishman thinks that woman is a very sensitive creature. If you say good things about her you are badly mistaken, but if you scold her you are mistaken again. The author considers a woman as a complicated and interesting creature. He opposes a generally accepted idea of a woman as a weak creature. He considers women as strong and complicated creature, whose real nature is not easily understood by men. Frishman does not pass judgment of women as the representatives of a beautiful gender category; he only criticizes a female way of living, their approach toward various things. He supports women emancipation; he thinks that women shall participate in the public life as much as men do, they have to learn the Hebrew language and write books like women of other nations do. Frishman emphasizes a Jewish woman’s responsibilities, encourages them to properly bring up their children and talk to their children in the Hebrew language. Thus, Frishman wanted to strengthen family and social fundament. Hence, the essay reminds us of a social essay. The first part of the work represents a preamble of a main idea, which has to be developed in the second part. Frishman talks with his beautiful interlocutress about writers and criticism toward them. Frishman sends one more letter to her female friend, this time it is about literature. This letter represents a warning message towards all Hebrew writers and is considered to be one of the most important essays within the history of the Hebrew literature. This essay despite its objective shroud shall be reviewed from its subjective point of view. Here Frishman is represented as a wide scale creator, well-aware of the world

literature and art. This letter by Frishman is full of bitter criticism, grotesque and satire toward all of them, who write but never deserves to be called as a write. He is especially implacable toward plagiarists. He talks about one plagiarist writer whose theft was publicly revealed so that other writers could learn from the instance of the disgrace. This writer happened to be Nakhum Meir Shekvich (as he is mentioned on pg. 133). This essay represents the criticism and analyses of a story by Nakhum Meir Shekvich "Cut off". Frishman revealed that this story represents plagiarism, in fact word-for-word plagiarism of a story by Smolenskin's "Insatiable Son", the only change he ever made was that the main character in his story is a woman instead of a man. Frishman laughs at a plagiarist, ironically scolds his incapacity to differentiate a woman from a man: "The author envied Smolenskin so much that he made a word-for-word plagiarism of a real copy, Smolenskin's story, with the only difference only the main character in the Smolenskin's "Insatiable Son" is a man, whereas in his copy it is a woman". Despite the fact that Frishman did not like Smolenskin and used to criticize him, especially in the article "From the Mystery of Our Literature", where he almost wiped Smolenskin off the face of the earth. Smolenskin's book "Eternal Second" is plagiarism as well and represents a copy of "Rome and Jerusalem" by Moshe Hess. Although this letter of Frishman was not widely responded, because Smolenskin was admired as one of the leaders of the national renaissance, and Frishman could not stain his name. So we think Frishman made a try to change his position towards Smolenskin and thus to win back the attention from the Smolenskin's supporters. So, in this essay by means of objective discussions he subjectively tries to act cautiously, which means that Frishman tries to get closer to nationalists and to please them. In his essay "Letters about the Literature Subject" he goes on criticizing good-for-nothing writers by comparing them with crabs and contrasts them with fishes - good writers. Frishman is worried that he does not have fishes to bring to the table, and instead of this he treats his guests with crabs: "Today, I have no fish to bring to the table; all I have is crabs, but the people would suggest to not mind it as it is possible to take it as if they were fishes". Who are those he calls crabs and why does he declare that he has no fishes? We can conclude that he can not dare attacking genuine writers i.e., whom he calls fishes, like Smolenskin and he can criticize only writers like Nakhum Meir Shekvich and discusses problems that refer to them. In this case, he knows he would not receive that kind of a negative reaction from the readers as he did in case of Smolenskin. So he abundantly gives out recommendations and advices to the young writers to follow the literature laws and rules, to subordinate their ethical knowledge and the awareness of their moral duties and bring to a reader a complete story and not just empty dialogues.

Frishman first of all addresses to a Jewish woman, he says that she should be able to express whatever she thinks and judge in her own way.

The story “Cut-off” or “A fairy Tale about a Pomegranate” which consists of three parts is reviewed by Frishman as a trilogy created according to the taste of masses. Thus by him the author went down to fit the masses’ taste and has not even tried to make the mass rise up to the author’s taste. The work does not reflect the author’s individuality and does not deal with problems of life, it is aimless and useless: “The author gives a story, which then includes in itself another story, which on its hand contains a different story. All these get intertwined and the plot is stretched without any point, and all this is done to increase the number of magazine’s pages”. According to Frishman it is not a real literary work, it is just a series of stories. The story is about a young woman whose name is Hanna. She had to leave her family because they wanted her to marry an unworthy man. Hanna’s family robbed an orphan boy - Shlomo, who escaped from them and changed his religion. Hanna used to study the French and Hebrew languages with Jacob Ramon with whom she was staying overnight thus finding a shelter there.

Once she was beaten while being at his house, she ran away to a remote city and started working there as a tailor. There she met Shlomo. They fell in love with each other. The woman also changed her religion and they got married. However, someone advised the author to make a happy and better end, the one people would appreciate more, he accepted the advice and changed the epilog, so both of them converted back to their original religion and got happily married.

Frishman criticized the phrase-monger, idle-talker writer who no longer remembers what he has already said and gets back to the same matter and kind of goes around a circle. A few pages in the Book almost repeats one and the same thing literally. Indeed, there was no way that Frishman’s sharp pen would miss such a case. Frishman compares this book with “One Thousand and One Night” from stylistic point of view and according to the way how the stories are intertwined with each other. Although Frishman himself loved variations of the main theme. Frishman hereby recalls another Arabian story “Ali Baba and Forty Thieves”, which he wanted to review along with other works. Although “Ali” is written by him with “Alef” (א) and not with “Ain” (ع)– So, why is it so? Well, we know that Frishman would boast about his knowledge of eastern literature, which represented a news for the everybody, in comparison with the fact that he knew the European literature perfectly). He might have supposed that “Ali Baba and Forty Thieves” was a Hebrew source. It can be assumed that he became familiar with this work in its western translation and that’s why he did not know how to write “Ali Baba” in a right way.

The main aim of this letter is declaring an implacable war against plagiarism, imitation and mechanically written dry and inanimate works.

In the feuilleton "Art" Frishman gives literary lessons, having reviewed the essence of feuilleton, he gives the definition of art. The way Frishman introduces the concept of art sounds like neither readers nor writers have heard anything about it. As it seems Frishman intends to once again lash Hebrew writers for their lack of education. To show them, that they know nothing about art. Frishman calmly, with the humor typical of him introduces the theme and his position. He opens the feuilleton with the description of a gathering in a saloon, where the question arises about the essence of art. Frishman starts talking about art and cites from Nietzsche's work - "Art is originality"; while Ibsen says: "Art is nothing else but a mirror;" and Schopenhauer instructs that "Art is content." Frishman presents the ideas of philosophers and thinkers to clarify the essence of art. And before he finds out its real meaning, he wants to show the irrelevance of such a question and the foolishness and ignorance of those who pose it: "What is art? Shall I tell you what poetry is? Or what God is? Or love? World? Beauty? Ideal? Matter? Wind? Truth? Illusion?" Frishman thinks that an artist only creates works of art, but he cannot specify what art is. In Frishman's opinion, this misfortune has its origin in the time when Adam tasted the fruit of the Tree of Knowledge of Good and Evil, and was not satiated with only the fruit of the Tree of Life.

Frishman thinks that art is a "roof, hand or wedge of any object on the earth". He tries to approach the issue philosophically and present his own definition of art. He also talks about aesthetics as a component of art. There is such a correlation between an artist and aesthetics: the artist should always understand aesthetics, but only the latter itself cannot make an artist out of a man. Art requires a heavenly gift. That is why genuine artists are few, but many people understand art. In Frishman's opinion, art is the fruit of the Tree of Life, not that of the Tree of Knowledge of Good and Evil. So art has a vital importance for a man. Such is Frishman's definition of art's essence.

"The wisdom of Solomon" according to Paul Heize is a critical essay. Frishman reviews the work by German writer P. Heize, which is a 15-act play about King Solomon, the Queen of Sheba, Shulamit and the lover shepherd.

At the beginning, Frishman depicts the details of the play: the Queen of Sheba comes to the royal court to ask for wise advices from the King Solomon. The queen wants to receive answers to the eternal questions: What is our life? What will happen after we die? Will there come a day when we come to face the truth? But when she sees Solomon, she forgets all the questions and falls in love with him. However, Solomon loves a common peasant woman Shulamit, and intends to marry her, while Shulamit loves a shepherd boy. The boy tries to kill Solomon, but the guards disarm him in time. They capture him and

sentence him to death. Shulamit begs Solomon to forgive his sweetheart. Solomon promises to forgive him if he vanishes from the country. Shulamit declines to accept the queen's brilliant gown and the crown, and is ready to follow her sweetheart in banishment. Finally, the king frees the lovers since he knows that "all is vanity," while the Queen of Sheba, who returns to her country, receives one answer to all of her questions: "All is vanity."

Frishman analyzed Heize's work and discovered that the writer had united parts of Solomon's story from the Books of Kings, Song of Songs and Ecclesiastes and, true to his method, bundled them up into one narrative. In Frishman's opinion, Heize should have asked for advice of the contemporary scholars and commentators. As it seems, Heize did not listen to them. As a result, we find a distorted story of the Biblical king. "Why did he unite Solomon's story from the Books of Kings and Chronicles and the Song of Songs? Why did not he first ask for the opinion of the contemporary commentators?" asks Frishman.

Frishman saw that Heize animated the characters of Shulamit and the shepherd more than the others. He criticizes the German writer, blaming him for distorting the Jewish historical and folk characters. Thus, Frishman did not only criticize Jewish writers only; the objects of his criticism have often been non-Jewish authors when they dealt with the Jewish themes. Frishman's vigilant eye tries to notice shortcomings and faults in everything that, in his opinion, entails incorrect understanding and portrayal of the Jewish heritage due to dilettantism.

In his essay "Giving out Presents", Frishman continues his struggle against writers, especially against columnists. Frishman remembers the age-old tradition of sending presents to paupers. He portrays writers, poets and publishers as paupers and sends them his damnation, ridicule, irony and sharp satire as presents.

He sends the first present to publishers. This present was a book published in Warsaw, which contained all the disgrace and shortcomings that anyone could ever make. In particular, the author reproaches publishers. A publisher who curses his neighbor would find "collection of names" difficult to understand, since he will see there everything prepared, tidied up and reasonable... This book is similar to "Shulchan Aruch", which includes all the rules and habits against slander and false accusations. The author says: "This book contains all the shame and abuse toward mankind in general, as well as toward publishers..." The publishers did not receive the present, which he sent with the young boy. The boy here perhaps symbolizes peace. The publishers have not realized their mission and are trying to muddy the literary stream. I think that Frishman had a personal reason for this after he had a conflict with publishers in Warsaw. The writer declared war against them after they closed

the door of the publishing house right before him. Frishman criticizes publishers severely.

Another present is intended for writers. It is a copper machine with a button on the side. It has a stencil inside with a thousand words around it, and when a writer wants to write an article, he doesn't have to take the trouble – he just pushes the button and a ready-made article comes out of the machine. And no one knows that this article is outdated and is made of the familiar stencil since the words in it are arranged in a new way. "I sent the book that I had kept for my writer friends," says Frishman. "The Book of the Books" – such is the title of the book. It contains all the books existing in the world and all the signs and words that a writer could wish to use. When a reader reads it, he will be surprised and believe that the writer speaks 70 languages and has read thousands of books..." Frishman reproaches and makes fun of the writers who don't know how to write articles. He damns their lack of talent. At the same time, he pays particular attention to the problem of plagiarism. A lot of writers steal old works and try to renew them since they are not capable of creating anything original and new. The article-printing machine must also imply this. This is a grotesque depiction of some writer's activities. Here, subjective attitude in Frishman's style is evident; he sees an opponent in every writer. He calls upon the readers to turn their backs to such writers. He believes that the Jewish literature should be based on the Jewish heritage and reality, not on the foreign culture. Nevertheless, the writers did not accept his present and sent the boy back to him. Thus, they continued their activity as usual, not paying the slightest attention to the Frishman's reproaches. Therefore, Frishman ends his essay in a pessimistic note – the writers continue as usual, "Dogs bark, but the caravan goes on."

As it seems, Frishman was especially irritated by columnists. He regarded column writing as the main area of his activity. He did not want to concede superiority to anyone, though he also wrote prose and poetry. He did not spare young columnists either, sending them a small present: "To young authors sending article after article but still failing to get published... Today I sent them the basket full of magazine issues and articles which lies in the editorial office..."

Frishman called on the Jewish society to improve the situation in Jewish literature that was one of the most important aspects of Jewish life depicting the Jewish heritage and all the problematic issues of that time. But, at the same time, the articles put in the basket expressed the indifference and ungratefulness of the society toward the columnist's work, and this was supposed to serve as a warning for young writers.

David Frishman wrote for periodicals. The latter played an important role in the publication and popularization of the literature; the press was considered

a very important element for public education since every work created in the Hebrew language saw the light of day thanks to magazines and newspapers. But Frishman, as a rule, criticized everybody and everything by showing all their shortcomings and sins. He has a noble goal – shortcomings should be improved and sins should be confessed, or should be kept away from the society. In the essay “Here is Our Collector”, the author criticizes one of the issues of Hameasef (Collector) magazine, which was published in 1867. Frishman assesses and criticizes all the works included in this collection. At the beginning, he castigates the Maskils who have undertaken the task of educating people without having themselves properly educated prior to this. They are borrowing from folk works and selling them back to people as their own. Frishman thanks his neighbors who provided him with such a thick material for the issue of the magazine. The verses are filled up with incomprehensible words; perhaps the authors needed these empty, but from the viewpoint of versification, desirable combinations of sounds to maintain the rhyme. His critical eye also discovered a lot of faults in one of the essays published in the collection. Frishman is against publishing such collections. He considers that these publications weaken and corrupt the literary language instead of enriching and ennobling it.

In Frishman’s opinion, Hameasef cannot serve people for the following reasons: “It does not contain a unified worldview, there is no order and scheme, and there is no criticism as such. Everything is piled up chaotically without any system.” Frishman notes that Hameasef was an imitation of the collection Haasif. As it seems, the publisher wanted to imitate the author of Haasif and publish a similar treasure, but he failed to do so. The plagiarist only repeated the old sample with the outward signs although he did not avoid stealing the works of other authors: “Here, you cannot see anything new; there are just newly rewritten old articles”. Frishman calls on writers to serve the genuine literature and stop plagiarism and imitation. In this respect, Frishman does not refrain even from making a scandal and putting to shame the good-for-nothing writers publicly. Frishman reached almost all the authors who had published in the collection and criticized their works: Dr. Abraham Schmutzel and his rendition for the Arabic meaning of Rambam (Rabbi Moshe Ben Maimun); essays by Rabbi Moshe Steinschneider, Jacob Riffman and Shaul Rapuport; as well as Baz Weler’s articles “The Old Times” and “the Sand Watch”, the books of Homer, “The Biography of Perl”, etc. In short, Frishman castigates everything that is merely an imitation and plagiarism of old writings.

Frishman makes fun of David Gordon, calling him “hungry Gordon” because he has published an article in Hameasef in which he calls himself a doctor. Frishman does not spare poets either. He attacks Abraham Avli Orlick, who has published a verse in Hameasef. “Dr. Orlick,” Frishman addresses him,

“let me as well say something to the readers since your verse is so long that it can hardly be fitted onto the papers of the collection.” Frishman also criticizes Fabius Miza, who has decided to “be a poet at least once in his life.” The poet dedicated a farewell verse to Peretz Smolenskin, however, Frishman devastated this attempt since he did not respect Smolenskin and had criticized him sharply for several times. Frishman’s sharp pen also reached H. Hilel and Hersh Gelberg.

Frishman took mercy on three poets only, reviewing their verses with great care and objectivity. One of these poets is Judah leib Gordon. However, Frishman also points out that his verse is not notable with its characteristic roughness and laconism. Frishman shows well-disposal toward venerable poet Gotlober. He notes that his language and style are dynamic and energetic, but also points out that his poetic raw materials are not so suitable for good poetry. Frishman also mentions Iahalel who was more famous for his prose; he created a large epic work of art about the dispersion of Jews. From short stories, Frishman distinguishes a work by R. A. Brods in which the author tells the readers about a woman who falls in love with a man and decides to run away with him from her husband’s house, but when she sees her children sleeping, changes her mind. Frishman reviews one more essay which is very obscure and has an excessively complicated structure.

Such is David Frishman’s critical approach toward Hameasef magazine. Frishman understands the importance of this almanac in which Jewish works were published and its influence on the Jewish society very well. That is why he struggles with determination against each fault and shortcoming made in this publication so that they will not affect the formation of literary taste of the Jewish readers harmfully.

In his essay “From the Theatre House”, D. Frishman reviews the famous work by the great English writer William Shakespeare “The Merchant of Venice”. Frishman directed his criticism against the actors who presented caricature faces of the characters. The face of Shylock turned out to be especially satirical. The play was staged in the Petersburg’s State Theatre. The actor who was to animate Shylock’s character was Ivan Kazalski. In Frishman’s opinion, Kazalski was not able to cope with the role and instead of the genuine face of the character presented his own caricature to the audience. And this was not the case with Kazalski only; all the actors who had tried to present the complex character of the old Shylock had failed. The reason is that Shakespeare created Shylock as a two-faced character. One half of the character was a Jewish man, while the other half was an evil and cruel monster with a human face. The essay has a social character, but as the author chose a literary material for it and reviewed the writer’s work, it was attributed to literary and critical essays. And even though it is presented as a literary-critical

essay, the nationalistic motive is clearly highlighted in it. It is the nationalistic motive that conditioned his critical approach to the work of the great writer. The objects of the critic's interest are the literary works that include the Jewish characters or themes. But we should ask why Frishman did not choose other works by the same Shakespeare, for instance, Hamlet or Othello. That was because "The Merchant of Venice" expresses irreconcilability toward Jewish individualism in general, while Frishman always fiercely defended Jewish individualism and Judaism. That's why he analyzed this play critically and interceded for Shylock who had been portrayed as a funny character by the author himself who, at the same time, presented him as a callous, malicious, greedy and evil person. But the actor Kazalski added more abomination to the already affronted character of Shylock, which is not found in the original. Kazalski failed to personify the character of Shylock, for example, in the scene where he tells Antonio: "Many time you have underestimated me, you call me cut-throat dog and spit upon my Jewish clothes, and foot me as you spurn a stranger cur over your threshold..." Frishman tries to intercede for Jewish characters of the entire world literature and feels, of course, discontented when they are presented as unkind and callous people. Firstly he tries to perfect the image of Jews for the eyes of their folk, and then in the eyes of other peoples. Frishman thinks that the insult inflicted to the Jewish character does not come from the writer, i. e. Shakespeare himself. He blames the society of that time and even attempts to defend Shakespeare by saying: "Shakespeare did not castigate Shylock before us himself; rather the writer created this soul in accordance to the spirit of his time." Frishman indicated that Shakespeare had meant the completely different thing, and who knows maybe the truth was hidden exactly there, in Shakespeare's thoughts... Frishman, who adored Shakespeare, tries to keep his conscience clear. He criticizes the work and actors, while displaying tolerance toward the writer himself. Frishman does not criticize Shakespeare since he is a great authority. He only criticizes the incorrect, in his opinion, interpretation of Shakespeare's text. But let us suppose that the play was written by a relatively unknown author. What would have been Frishman's reaction? I think it would not have been the same as it was towards Shakespeare. That author could never have escaped Frishman's sharp pen. But Frishman could not criticize Shakespeare, who was deified by him, so he revenged upon actor Kazalski. He tries to shed the light on the paradox of the staged play: "If Kazalski had created the character of Shylock as a callous, ruthless person, he would have achieved his goal." Frishman reproaches all the actors, especially putting to shame Shylock's daughter who eloped and betrayed her father and stole his property. Frishman describes Jessica as a disloyal daughter. She committed a sin toward her father and her people, and she could not stand as a role model for the Jewish daughters.

Frishman tries to protect his people from such ideas; that's why he severely criticizes the stage version of the literary work so that it cannot exert negative influence on the society.

It must be noted, that Frishman does not forget Portia either who was found under the judge's decision. Frishman has to fully unveil all the caricatures. However, we think that the writer paid particular attention to Shylock, wanting to wash away the dishonor from him and the entire Jewry of the world.

In his essay "Spielhagen and Jews", Frishman opposes everything that harms Jews. He reproaches the detractors of Jews, uncovering their evil acts and revealing eternal irreconcilability toward them. That was why he severely criticized German writer Spielhagen. In this essay, Frishman presents himself as a serious critic who abides by correctness, avoids trifling and opposes the object of his criticism with well-measured and well-weighed words. The only subject of the essay is the relationship between Spielhagen and the Jewry. Spielhagen did not write about the Jewry in his works, however, the Jewish audience could read his stories published in periodicals with fascination. As it seems, Frishman opposed in his opinion undesirable literary influence on the Jewish population that could adversely affect the worldview of Judaism and create fissures in the unity of Jews.

Frishman addresses the German Jews – the Ashkenazi, desiring to explain for them clearly and make them understand that Spielhagen, whom they regard as their prophet and glorify to such extent, portends nothing good for them. Wielding his sharp pen, Frishman reviews Spielhagen's writings from the Judaic viewpoint. He does not believe in this author and thinks that with his works, even with his acknowledged book "Sturmflut", Spielhagen cannot benefit the Jewish readers. According to Frishman, his works do not even contain a single Jewish character... He only casually mentions a few stock exchange workers. "His stories have never focused on Jews." Frishman is also a bit confused; he wonders why the readers consider Spielhagen a god walking among them.

Frishman wants to remove blinders off the eyes of the Jewish readers and convince them that in his works this author has never attached special importance to Jews. And he wondered why do they still glorify and worship Spielhagen? As we already mentioned Frishman opposes everything that does not benefit Jews, to not say anything about that he sharply objects what harms them. He is against all those authors who do not display unequivocal tolerance toward Jews and the Jewish question. This is the main point of departure for this writer and critic, which underlies his relationship with non-Jewish authors.

The title of the essay XLVII, like those of the earlier articles, is again a number (i.e., 47). The topic of the work, which fell under Frishman's criticism is the Jewry and the Hebrew literature of Hungary. This time, Frishman attacks

and severely criticizes the Hungarian writer Moritz Yokai just the way he reproached Spielhagen before, intending to expose his face before the eyes of both Jewish and non-Jewish readers. Thus, the essay is not intended for Jews only. However, the critic is still motivated by his firm principle to oppose every phenomenon or literary occurrence that brings no benefit to Jews and sometimes carries harm and even disaster to them. About Yokai Frishman declares that a lot of his expressions about Jews are false and do not correspond to the truth. Moritz Yokai was the head of the Alexander Patf Society, named after a famous poet. However, Frishman opposes this author for a different reason. He wants to find out his attitude toward Jews. It seems that this writer hated Jews and moreover, he expressed his detestation publicly, but his anti-Semitic attitude also had an abettor: "The truth is that Yokai, this big mouth, does not sling mud on his initiative only; he is hired by Count Talki". Frishman criticizes all the writers belonging to Yokai's society who supported anti-Semitic acts. Interestingly, it was this society that spearheaded the spread of the Haskalah movement in Hungary. Frishman, of course, was against this kind of enlightenment: "Woe to such education and woe to such a country where this kind of writers take hold of the reins of education and disseminate books in which we constantly encounter hatred toward every Jew and everything Jewish." Frishman intends to water down this book ("Termesze ulan") and the ideas it expresses. He attacks Yokai and Talki: "What can we have in common with the man who shamelessly declares that Jews are involved in all the horrible things happening in the country. Why not name him with a Christian name? Shouldn't such people be judged by the tribunal of writers and the society? Or should they be taken to a doctor who would examine them and send them to a lunatic asylum?" With this sharp satire Frishman expresses the grievance of the Jews who were constantly persecuted. These people are the enemies of Jews and Judaism. That's why Frishman opposes them, poking fun at them and their cause since they are degenerated and assimilated Maskils. Frishman also attacks publishers who have no idea of Judaism, and in order to show contrast, brings the example of people devoted to Judaism, such as Bekher and Banotchi. These are the sages of Hungary who founded magazine "Mediarian Sida" (literally, The Hungarian Jew) magazine to spread the Jewish culture and inform the Jews and Hungarians of Hungary that Jews have the oldest literature, as well as writers, poets and thinkers. Ilpold Kastamati even translated the works of Shlomo Ben Gebirol, Judah Halevi and Judah Alharizi into Hungarian.

As it seems, Frishman appears as the defender and shield of the Jews. He challenges all those who say or write anything against Jews. With his irreconcilable criticism, he expresses his patriotic, nationalistic position and emerges as a conservative Maskil writer who calls upon Jews to defend

Judaism as the basis of unity of the world's Jews. Frishman himself is interested in all the Jewish communities of the world; he is concerned about and shares the sorrows and problems of all of them. In addition, he expresses his negative attitude toward foreign education and those Maskils who intend to escape from Judaism and mix with other peoples. Frishman supports only the Jewish enlightenment, which is based on the Jewish national heritage. He usually selects this or the other topic and presents essays about them afterwards.

The feuilleton "The Poet and Three Pens" is a typical feuilleton satire with its simplicity, clarity and sonority, but it is also penetrated by a poetic flow with its depth of thinking and abstractness. The story of the "Funny Philosopher" does not differ from Frishman's satire with its social tendencies, but instead of loud protest we see bridled protest, silent death of cripples and deep intimations which barely touch upon the painfully and intensely felt emotions of the reader. Frishman's feuilleton satires mostly deal with everyday issues, but he generalizes them, even sounding out the principles of governance and social order.

In this feuilleton satire, Frishman makes fun of those writers, who lack the real writer's talent, and presents them sarcastically, but yet he tends to cling to miraculous and metaphysical forces to be able to write with the help of them. The feuilleton satire also tells a lot about the writer. A rumor spreads that he has a golden pen that fell from the heaven. It is enough to dip it into the ink for words to stand in row and rhythmically take their place on the papers of the almanac. Such a thing has not been seen or heard since the time of the prophets. The poet is a respected man. Frishman himself says that he will leave his pen as a bequest, and there are three "sages" who are believed that some day they will own it. Thus, years pass, the poet dies, and the three "sages" go to receive the bequest simultaneously. Each of them claims that the pen belongs to him. Then comes one sage and tells the three: "Don't you know that there is a heavenly force in the pen, which enables its owner to do charitable things before God and man." The sage adds: "Where is your grace, your charity? Which of you is capable of conquering the readers' hearts?" The sage expels the self-styled poets and reproaches them: "Your pen is the pen of falsehood. No one gets a golden pen from the heaven; you yourself must turn your pen into gold, but you are serving a false cause. So, that pen would be buried together with such poet."

Frishman reprimands and castigates the people who want to become writers but try to do it by suspicious means. What is the importance of the pen? The pen only works miracles in the hand of a master; it only creates verses and rhythms through his hand. Without his hand, it is a useless object. Frishman develops this theme in many essays, but he fills it with particular symbols and

reminiscences in this feuilleton satire, which enables him to express his thoughts more tangibly. He firmly believes that a man who lack talent and is deserted by his muse should not depend on a golden pen fallen from the heaven. This, in our opinion, is the essence of this feuilleton.

The Strike is also a feuilleton satire in which Frishman tries to find out the role of the Hebrew writing and writers in the life of Jews and their influence on the Jewish thought and education. Frishman tries to imagine a hypothetical situation: what will happen if newspapers and magazines stop functioning? The writer constantly reiterates one and the same topic - the strike. The writer resorts to a political theme in the field of literature. At first, he talks about a strike of textile workers in America, as well as strikes of bakers and builders in England. However, he points out that, in comparison with the strike in literature, they are negligible facts. He thinks that literature is considered to be a spiritual bread for Jews, as well as for any other peoples: "Without literature, it is impossible to live, it is impossible to breathe." According to him, literature, newspapers and magazines are needed by both the rich and poor. The rich men look for authors in hotels to obtain new books from them for a thousand dinars, but what is the use of money if there are no books?

Frishman reviews this issue through a different prism, but in all cases, the special importance of literature as the axis of Jewish life is emphasized. The role of writers is extremely important in the life of Jews; the author portrays them as national heroes: "They give out the blood from the heart without getting anything in return."

Frishman does not offer criticism in this feuilleton satire, he only reveals his goal – to highlight the function of writers and literature in the Jewish life. In short, the essence of this article is – there is no Jewish life without Jewish literature.

The objects of Frishman's consideration and discussion were the Jewish society and the problems of Judaism. He dedicated a lot of essays to the Jewish society. His first and foremost goal was to defend Judaism and its fundamental values. He was greatly interested in the contemporary Hebrew literature, regarding it as the mirror of the Jewish society. His attitude toward the Hebrew literature was mostly expressed by criticism and stimulation. As for politics, Frishman took less interest in this sphere and wrote fewer essays about it. It is only in several essays that the writer talks about political issues which were related to the Jewry or exerted influence on the condition of Jews. Frishman is no exception in this respect - the majority of Jewish authors avoided writing about the political processes unfolding within states. However, political programs for Jewish political movements that were active in the area of Judaism were written, and they were headed by David Frishman. But Frishman and his fellow travelers confined themselves to complaining about the lack of

rights of Jews in this or that state and the discrimination they were subjected to by politicians. It is enough to remember what Frishman wrote about the life of the French Jews. Frishman and his fellow travelers avoided to instigate a reaction against Jews. That was why they were less active in this direction. Frishman writes about political problems only in the case if they are immediately related to the Jewish question, but he seldom resorts to criticism of this or that political ruler or state.

The essay “The Turkish Constitution” was written about a political topic. Frishman presented this essay to show the two camps of the Jewish society. At that time, Jews were in the epicenter of important events both in separate regions and the entire world. Jews sought to resolve the issue of banishment and strove to fulfill the dream of the generations. Accordingly, each fraction of the Jewish society viewed this issue through its ideological prism. The debate was centered on the meaning of the Turkish Constitution. Some regarded this constitution as a firm and dependable document that turned a new page for Jews, enabling them to unfold new activities in (Eretz Isreal). Frishman acknowledged that people taking this position blamed him for being an enemy and hater of Zionism and did not spare bad language against him after he had merely expressed his opinion on this topic: “This document is not the constitution with the usual meaning of this word; we will have to wait...” Frishman, like other figures who defended the Jewish position in a consistent manner, sought a realistic way to resolve the Jewish question. He thought that it was impossible to act effectively based on the Turkish Constitution, and that the Ottoman Turkey would not support the repatriation of Jews to Eretz Isreal. Turks were against all expressions of the Jewish nationalism and attempted to eliminate it at the very root.

Frishman reproached his opponents in the following way: “Don’t you know that the Turkish Constitution is like a spider’s web; it was stretched yesterday, but there will not be a vestige of it tomorrow.” I think Frishman made up all these controversies and polemics to highlight his position as here he presented himself as a writer supporting the Zionist position. Although Frishman sympathized with this movement, he was not a Zionist himself. Frishman thought that Zionists blamed him exactly for being a Zionist and for this he considered them detached from the reality and inclined to exaggerate: “Zionists overstate while talking about real things and events to deliver their message to the public in order, you also to strive for being like them and not lag behind the times.” Here, Frishman acknowledges what was going on in the circles of Maskils who opposed traditions and called on Jews to become assimilated. But after Haskalah was defeated, many of them left the ranks of Maskils and came to oppose them. They changed their opinions and joined new movements such as the Revivalist and Zionist movements. Frishman was among these

“turncoats”; that was why he needed to have acknowledged by others’ voice that from being a Maskil he had become a Zionist. However, this was done for the national interest and not for Frishman’s subjective attitude or calculations.

Frishman reproaches all those who try to find a way out and only taking a glimpse of the way of survival everywhere and in everything: “They all pretend to act in the name of God. They all have great ambitions to save the people, but why is it that they pin their last hopes on every latest event?” Here, Frishman criticizes Jewish politicians who work on the resolution of the Jewish question. These politicians are, of course, the leaders of the Jewish political movement or spiritual leaders. They have to view the situation realistically and plan their steps with precision, or to be pragmatic in their actions. That is why the author criticizes naive politicians, who want to see the key of resolution for Jewish issue in every event; Frishman criticizes a young Zionist, who assesses every event as a beginning of a new way, which leads to resolution of Jewish question. Frishman laughs at such “believers”: “Blessed are those who believe, they would say the same during the big decree - now our field of action got expanded, they would say the same during a revolution in Russia, they would hope the same way when Turkish constitution was introduced, blessed are those whoever feels, sees and hopes for deliverance and salvation in every new occurrence”.

As usual Frishman is presented here as an adviser of politicians, who warns them to be more pragmatic in their actions, especially, regarding the state police and Turkish constitution. Frishman as a seeker of the settlement of Jewish issue expresses his position and opinion. As a national layman he never shuts his eyes at Jewish issues; makes appeals to his countryman to find the ways to improve the civil conditions of the Jewish nation and reveals the examples of torturing Jews all over the world.

IV Chapter **Language and Style of the Author**

The forth and the last chapter of the work is dedicated to Frishman’s literary language. We have represented comparative analyses of literary language employed by Frishman and that of used by his contemporary writers: Mordekhai Zeev Firberg and Yitzhak Leibosh Peretz and thus tried to highlight the peculiarities typical of his style and language. To the given chapter we attached a glossary for foreign, Yiddish and Aramaic words, the writer employs in this collection of his essays.

Frishman’s style shows his soul; it is the aphoristic, Biblical style, with no elevated rhetoric characterizing later prophets. His style has not ever been

made any heavier by colors and pictures, emotional sentiments; it is characterized by its light lyrical and musical sounds. The Biblical language with its unique euphony became Frishman's inner language and that was the very tool, which sculptured his individuality. The melody flowing from his words contained in itself and conveyed more than the words themselves.

From linguistic point of view, we compared two other writers with Frishman and found out the following: The language of Firberg is quite different from that of Frishman, as for Peretz he seems to stand much closer to him. Apart from the fact that Peretz is his contemporary, he is also his countryman, who was brought up in the same environment. Although Frishman's language is more innovative, it perfectly combines the new Hebrew and Biblical languages. The artistic linguistic tissue of his literature is embroidered by him with borrowing words, i.e., Yiddish and Aramaic words. Despite all these, the writer's language retains its simplicity and lightness, never loses its magnetism and due to its dynamics draws readers into its depth. At the end of the work we would like to represent the glossary of foreign words frequently referred by Frishman in his works.

Sometimes, Frishman combines the elements of the different languages by this offering an innovative understanding of their semantic meaning. At the end of the IV chapter of the thesis, we list foreign lexical items found in the essays of Frishman that are of foreign origin. We provide them together with the appropriate explanations and comments.

Conclusions

In the end of this chapter, we will sum up all the abovementioned. Having analyzed Frishman's criticism and goals we will deliver the following conclusions:

1. In a few essays Frishman is shown as a writer of world importance. Since he reviews not only those issues essential for Jewish people but also those interesting for all the people worldwide. This emphasizes his universal way of thinking, accentuates the fact that his thinking has never been limited by narrow patriotic sentiments or private literary themes.

2. As it seems Frishman used to criticize all and everything without any bias, however, his essays were not totally free from the subjective views and individual attitudes. Apart from that it is obviously shown that Frishman is a bitter satirist with constant sense of humor, assessing every occurrence by his wit, sharp tongue and bitter irony.

3. Despite the fact that he fell under the influence of some of the Hebrew writers, i.e., Judah Leib Gordon and Mikha Joseph Lebenzon and the leading figures of world literature: Nietzsche, Heine, Shakespeare, he had a thoroughly distinct original style. Although he was accepting each praiseworthy novelty from any literary school, he never really belonged to any of them. In my opinion, he was more inclined to the realistic-romantic school, yet retaining still his original style of the critical approach toward any matter in his essays or feuilletons.

4. Frishman was always ready to fight against his peoples' enemies, those who were still alive or who had already been passed away. He tried hard to be a trustworthy shield defending the Jewish people's rights. He wanted to assure his people that once their enemies now represented nothing but the museum exponents, whereas they themselves were still alive destined to exist eternally.

5. Frishman used to criticize the society in order to deliver the lesson on morality. His criticism is not destructive. His criticism aimed at making an appeal to improve the situation. By his criticism and reproaches Frishman tried hard to make the Jewish people treat the values and traditions of Judaism with more care and love in order to overcome the temptation of the assimilation. Frishman believed that the Jewish people had to preserve and maintain Judaism, integrated and unified through brutal persecution. For the reason, he was showing his countrymen, especially to the youth, the unblemished and striking examples of their countrymen living.

6. Frishman was making every effort to save fundamental values of Judaism, to protect them from obliteration and distortion. That was what differentiated him from the other Maskils. He would make an appeal to take care and develop traditional education like traditional institutions: "Kheder" and "Melamed".

7. Frishman would strictly criticize all those enlighteners who would advise people to leave Judaism and become prepared for assimilation. We can say that Frishman was an enlightener himself, though he did not belong to Haskalah movement.

8. Frishman declared himself as a national Jew and made an appeal to his fellow countrymen to do the same, and protect their national identity. He brought to the light the problems what Jewish people faced all over the world and selflessly protected their interests. Frishman mainly reviews literary

9. Frishman would never hide his sympathies towards Zionists. According to him Zionism was a suitable guide for the national movement of that time. He declared himself as a Zionist for several times, although he has never been an activist of the movement. Frishman always was an activist of the general national movement.

10. Frishman's pen has touched every aspect of Jewish life, although the main goal of his life was devotion to the principles of Judaism.

11. He would bitterly criticize those writers who lacked much to be called real writers, he would pay attention to special role literature could play for consolidation of the nation and preservation of its integrity.

It was the writer's wish to introduce Hebrew as the spoken, literary and press language. He did believe that the language was the most important thing, without which the nation was not able to preserve its national unity.

12. Frishman was especially concerned by plagiarism, which was widely spread in the Hebrew Literature and not only in it. He dedicated numerous essays to this theme and condemned it as a fallacious act.

13. Frishman makes an appeal to his fellow writers to write about Jewish themes and search for the material in the Jewish reality, in order to not let foreign elements to stream into the national literature with abundance. This explains about national conservative motives of the Frishman's works.

He tried many times to present himself as a teacher of the Jewish writers, and demonstrated his great erudition in order to wield his influence upon the fellow writers and the society.

14. Frishman discussed the political issues harmful for the Jews socially as well as economically. To the question why he does not write political essays more often he pointed out that the reason for this was that the political regimes persecuting Jewish people, and he does not want to provoke the Jewish reaction against it. That was why he tried to detain himself from making big political statements and instead chose speaking in the form of allegory.

15. As a rule, Frishman develops the theme in two essays, and sometimes actuality of it makes him to return back to it again and again.

16. The shape and content of the composition was equally important to D. Frishman
His style and the manner of the writing clearly express the constitution of his soul and absolutely correspond to the ideological key points of Frishman's work.

17. D. Frishman prefers the Bible language for its oldness and euphony, however he still skillfully and abundantly adds to it Aramaic, European and Idish Lexis.

18. The comparative study of the modern Jewish writers – M. Faierberg and I. Peretz 's works has shown that Faierberg's literary language stands far from that of Frishman, while the linguistic and stylistic peculiarities of the Peretz's works stand closer to that of Frishman and similarly to the latter enriches the Hebrew language with various innovations.

19. The language of the Frishman's works represents the synthesis of the variegated lexical and stylistic resources, which was the main factor determining the place of the author in the New Hebrew literature.

The Author of the Present Thesis Published the Following Works Regarding the PhD Proposal:

- 1) Haskalah Movement, "Perspective – XXI", Tbilisi, 2008, pp. 135-165;
- 2) New Trends in the Modern Hebrew Poetry, "Perspective – XXI", Tbilisi, 2007, pp. 169-186;
- 3) Satire in the Works by David Shimon, "Magazine Kuliat al-Lughat", Baghdad, 2007, pp. 47-65;
- 4) Lyricism in Poetry by Mikha Joseph Levinzon, "Magazine Kuliat al-Lughat", Baghdad, 2006, pp. 127-154;
- 5) The Influence of the Arabic Poetry upon Love Poetry of Judah Levi, "Magazine al-Adab", #74, 2006, pp. 486-495.